

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANABİLİMDALI

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE İHRACATINDAKİ
YERİ VE YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veli Mehmet KARABACAK

GAZİANTEP
NİSAN 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANABİLİMDALI

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE İHRACATINDAKİ
YERİ VE YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Veli Mehmet KARABACAK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN

GAZİANTEP
NİSAN 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ HUKUKU ANABİLİMDALI

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE İHRACATINDAKİ YERİ VE
YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

Veli Mehmet KARABACAK

Tez Savunma Tarihi: .././....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Emine KOBAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN (Jüri Başkanı)

.....

.....

.....

.....

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

NİSAN 2020

Veli Mehmet KARABACAK

ÖZET

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE İHRACATINDAKİ YERİ VE YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

KARABACAK, Veli Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Ekonomi Hukuku ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN

Nisan 2020, 98 sayfa

Bu tezin konusunu dâhilde işleme rejiminin Türkiye ihracatındaki yeri ve yaşanan hukuki sorunlardan oluşturmaktadır.

Çalışmamız beş temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuya giriş yapılarak dış ticaretin teşvikine yönelik kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde dâhilde işleme rejimiyle ilgili kavramların sunumu gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kullanılan terimlerle birlikte rejimin tarihi gelişimi ve işleyişi hakkında bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde dâhilde işleme rejimiyle ilgili kuruluşların görev ve sorumlulukları incelenmiştir. Dördüncü bölümde dâhilde işleme rejiminin ekonomideki yeri ithalat ve ihracat üzerinden incelenmiştir. Son bölümde ise sistemin işleyişindeki hukuki problemlerin incelenmesi sağlanmıştır.

Sonuç olarak dâhilde işleme rejiminin ihracatın teşviki için önemli bir uygulama olduğu gözlenmiştir. Bu sayede gerçekleştirilen ithalattla ihracat arasında iki kattan fazla katma değer elde edildiği belirlenmiştir. Ancak hukuki problemlerin ortadan kaldırılması ve katma değeri daha yüksek ürünlerin üretimiyle verimli bir ekonomik sistemin oluşturulması gerektiği görülmüştür. Bu kapsamda araştırmacıların, uygulayıcıların ve politika geliştiricilerin uygulayabilecekleri öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dâhilde İşleme Rejimi (DİR), Türkiye Ekonomisi, Hukuki Problemler

ABSTRACT

KARABACAK, Veli Mehmet

Master Thesis , Economic Law Program

Thesis Advisor: Dr. Lecturer Tayfun ERCAN

April 2020, 98 page

The subject of this thesis is to define the place of inward processing regime in Turkish economy and also indicate the legal problems in these processes.

Our study consists of five main sections. In the first chapter, the conceptual framework for the promotion of foreign trade is tried to be established. In the second part, the concepts related to inward processing regime are presented. Information on the historical development and functioning of the regime is presented along with the terms used in this context. In the third part of the study, the duties and responsibilities of the institutions related to inward processing regime are examined. In the fourth chapter, the place of the inward processing regime in the economy is examined through import and export. In the last section, it is provided to examine the legal problems in the functioning of the system.

As a result, it was observed that the inward processing regime was an important application for the promotion of exports. Thus, it has been determined that more than twice the value added between imports and exports. However, it was seen that an efficient economic system should be created by eliminating legal problems and producing higher value added products. In this context, suggestions that researchers, practitioners and policy makers can apply are presented.

Keywords: Inward Processing Regime, Turkey's Economy, Legal Problems

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tayfun ERCAN'a ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan , fikirlerine her zaman ihtiyaç duyduğum Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Emine KOBAN'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışma esnasında değerli görüşlerine her zaman başvurduğum Mehmet KARAKUŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan meslektaşlarım Tamer DÜZ, Aptullah BAYAR, Tuncay UÇAR ve Birdal DEMİRHAN'a ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her alanında olduğu gibi tez çalışmam boyunca da bana inanıp desteğini ve yardımını hiç esirgemeyen eşim Merve KARABACAK'a ve hayatımıza anlam katan biricik oğlum Hasan Yiğit Karabacak'a, bu günlere gelmemde büyük emek sahibi olan sevgili Anneme ve Babama teşekkürü borç bilirim.

NİSAN 2020

Veli Mehmet KARABACAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. Tez Konusunun Açıklanması	1
II. Tezin Amacı.....	1
III. Tezin Önemi	1
IV. Araştırmanın Kısıtları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETİN TEŞVİKİ VE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. Teşvik Uygulamalarının Teorik Çerçeve de Değerlendirilmesi.....	3
II. Teşviklerin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve Küresel Boyutu	8
III. Türkiye Cumhuriyeti'nde Teşvik Uygulamaları	11

İKİNCİ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİYLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. Dâhilde İşleme Rejimi Kavramı.....	17
A. Dâhilde İşleme Rejiminin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve İlgili Mevzuatı	17
B. Dâhilde İşleme Rejiminde Kullanılan Kavramlar	19
C. Dâhilde İşleme Rejiminin Avantajlı Yönleri	21
D. Dâhilde İşleme Rejimine Yönelik Eleştiriler	22
II. Gümrük Kanununda Dahilde İşleme Rejimi.....	23
III. Türkiye Cumhuriyeti'nde Dâhilde İşleme Rejimine Geçiş Süreci.....	24
A. 1980 Öncesi Dönemde Teşvik Uygulamaları	26

1. Kalkınma Planları.....	27
2. İthal İkameci Politikalar	28
B. 1980 Sonrası Dönemde Teşvik Uygulamaları	29
1. İhracatta Nakdi ve Nakdi Olmayan Teşvikler	30
2. İhracatta Kurumsal Teşvik Uygulamaları	31
C. 1980 Sonrası Dönemden Gümrük Birliği'ne Türkiye İhracatının Değişimi.....	31
D. Teşvik Uygulamalarında Yaşanan Yapısal Dönüşüm	33
IV. Dâhilde İşleme Rejiminin İşleyişi	35
A. Şartlı Muafiyet Sistemi	36
1. Eşdeğer Eşya Kullanımı	36
2. Yurtiçi Alım Uygulaması	37
3. Teminat İşlemleri	37
<i>a. İndirimli Teminat İşlemleri.....</i>	<i>38</i>
<i>b. Kısmi Teminat İadesi.....</i>	<i>38</i>
<i>c. Teminatın İadesi .....</i>	<i>39</i>
B. Geri Ödeme Sistemi	39
C. Şartlı Muafiyet Sistemi İle Geri Ödeme Sisteminin Karşılaştırılması	40
D. Telafi Edici Vergi.....	40
E. Dâhilde İşleme Rejimi Başvurusu	41
1. Dâhilde İşleme İzin Belgesi Başvurusu	41
2. Dâhilde İşleme İzni Başvurusu	42
F. Dâhilde İşleme Rejiminde Süreler ve Ek Süreler	43
G. Dâhilde İşleme Rejiminde İkincil İşlem Görmüş Ürün, Değişmemiş Eşya ve Fire Oranı	43
H. Dâhilde İşleme Rejiminde Kullanılan Oranlar.....	44
1. Döviz Kullanım Oranı	44
2. Verimlilik Oranı	45
İ. Dâhilde İşleme Rejiminde İhracat Sayılan Satış ve Teslimler	45
J. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin Revizesi veya İptali.....	46
1. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin Revizesi.....	46
2. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin İptali	47

K. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin İhracat Taahhüdünün Kapatılması.....	48
L. Dâhilde İşleme Rejimi Şartlarına Uyulmaması ve Hakların Kötüye Kullanımı Durumunda Uygulanacak Müeyyideler	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİYLE İLGİLİ KURULUŞLAR

I. Ticaret Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları	50
II. Ticaret Bakanlığı'na Bağlı Bölge Müdürlükleri'nin Görev Tanımı ve Sorumlulukları	51
III. Dâhilde İşleme Rejiminde Görevli ve Yetkili Kurumların Görev ve Yetkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN EKONOMİDEKİ YERİ

I. Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretindeki Yeri ve Önemi	54
A. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan Ticaret Hacmi.....	55
1. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracat.....	55
2. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İthalat.....	57
3. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	59
B. Dâhilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret Dengesi	61
II. Dâhilde İşleme Rejimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Arasındaki İlişki.....	63

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

I. Belgelendirmeye İlgili Hukuki Sorunlar	65
A. Kambiyo Taahhüdü İle İlgili Sorunlar	65
B. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu İle İlgili Sorunlar	66
C. Çevre Katkı Payı İle İlgili Sorunlar.....	66
II. Denetimle İlgili Hukuki Sorunlar	67
A. GTİP Değişimlerinin Kontrolü İle İlgili Hukuki Sorunlar.....	67
B. Miktar Değişimleri İle İlgili Hukuki Sorunlar	67
C. Kanun Metninde İhlallerin Tam Olarak Belirtilmemesi İle İlgili Hukuki Sorunlar	68
III. Dâhilde İşleme Rejiminde Yaşanılan Hukuki Sorunların Çözümüne Yönelik Öneriler	68

A. Kanun Metni ile İlgili Öneriler	69
B. Bürokrasinin Azaltılmasıyla İlgili Öneriler.....	69
C. Rekabet Avantajı Kazandırılmasıyla İlgili Öneriler.....	70
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	72
KAYNAKLAR.....	77

TABLolar LİSTESİ Sayfa No

Tablo 3.1. Ticaret Bakanlığı Bölge Müdürlükleri ve Bağlı Grup Başkanlıkları	52
Tablo 4.1. Genel İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracat (2005-2017)	56
Tablo 4.2. DİR Kapsamında Gerçekleşen İthalat İstatistikleri.....	58
Tablo 4.3. DİR’li İhracat İle İthalatın Karşılama Oranı	60

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 4.1. 1923-2018 Yılları Arası Dış Ticaret İstatistikleri	54
Şekil 4.2. DİR'li İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	60
Şekil 4.3. DİR ve GSYİH arasındaki İlişkinin Seyri.....	63

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge:	Araştırma Geliştirme
AT:	Avrupa Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
CDS:	Kredi Risk Primi
CIF:	Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun Ödenmiş Olarak
DB:	Dünya Bankası
DİR:	Dahilde işleme rejimi
FOB:	Gemiye Yükleyerek Teslim
GATT:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP:	Gümrük Tarife İstatistikî Pozisyonu
HİR:	Hariçte İşleme Rejimi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KDV:	Katma Değer Vergisi
KİT:	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KKDF:	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OSB:	Organize Sanayi Bölgeleri
ÖTV:	Özel Tüketim Vergisi
R.G.:	Resmi Gazete
TGB:	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

GİRİŞ

I. Tez Konusunun Açıklanması

Yüksek lisans tez çalışmasının konusu Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye İhracatındaki Yeri ve Yaşanılan Hukuki Sorunlardır. Bu kapsamda Dâhilde İşleme Rejimi ile ilgili kavramsal çerçeve ile birlikte Türkiye ekonomisindeki yerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Dâhilde İşleme Rejiminin uygulanmasında karşılaşılan hukuki problemlere de yer verilmiştir.

II. Tezin Amacı

Araştırmanın amacı Türkiye’de ve dünyada dış ticaretle ilgili sınırların kalkmasından sonra önem kazanan dış ticarete sıkça kullanılan ve ülkenin ekonomik olarak pek çok fayda gördüğü Dâhilde İşleme Rejiminin genel esaslarının anlatılması, Türkiye’nin ihracatındaki yerinin ortaya konulması ve bu süreçlerde ortaya çıkan hukuki problemlere dikkat çekilmesidir. Ayrıca hukuki problemlerin çözümüne yönelik olarak uygulayıcıların ve politika geliştiricilerin uygulayabilecekleri önerilerin geliştirilmesi planlanmaktadır. Son olarak konu ile ilgilenebilecek olan akademisyenlerin araştırmalarında yararlanmaları ve literatüre katkı sağlayabilecek araştırma önerilerinin sunulması da amaçlanmaktadır.

III. Tezin Önemi

Teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal yapı hızla küreselleşmeyi gerektirdiği için dış ticaretin önündeki engeller her geçen gün kalkmaktadır. Merkezi bütçelerde öne sürülen ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için ülkelerin dış ticarete yönelmeleri gerekmektedir. Ancak yine merkezi otoriteler tarafından uygulanan vergi rejimlerinin uluslararası ticaret üzerinde etkisinin olmasından dolayı dış ticaret hacminin gelişmesi için bir takım teşvikler uygulanmaktadır. Bu teşvikler arasında ülkedeki imalat altyapısının canlı tutulması için getirilen yarı mamul ve hammaddenin işlendikten sonra ihracatının gerçekleştirilmesinde vergi muafiyetleri sağlayan Dâhilde İşleme Rejimi de her geçen gün artan maliyetler dolayısıyla daha fazla ilgi çekmektedir.

Tez kapsamında yapılan araştırmalar ile bu teşvikin niteliği, uygulaması ve karşılaşılan hukuki problemlerin çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesi

hedeflenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu çalışmanın akademik literatüre önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Günümüzde firmaların monopol bir piyasada bile işlemlerini gerçekleştirirler de dış ticaret yapmadan uzun vadede ayakta kalmaları güç görünmektedir. Ayrıca piyasalardaki bütün işlemler kelebek etkisiyle birbirini etkileyebildiği için tekel durumunda olan firmanın faaliyetleri de dış ticaret yapan firmaların hareketlerinden etkilenmektedir.

Rekabet her geçen gün daha yoğun bir şekilde yaşandığı için firmaların dış ticarete kendilerine avantaj sağlayacak desteklere ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Bu kapsamda önemli bir teşvik mekanizması olarak Dâhilde İşleme Rejiminin öneminin ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca ülkenin ekonomik kalkınmasının sürdürülebilir hale getirilmesi için de dış ticaret dengesinde sürekli fazla veren bir ekonomik yapının oluşturulması önemlidir. Böylece firmaların ihraç etmek üzere gerçekleştirecekleri katma değeri artırılmış ürünlerden elde edecekleri getirinin artması ve daha çok yatırımla ekonomik büyümenin kolaylaşması mümkün hale gelmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında mevcut çalışmanın tamamlanmasıyla hem yazına hem de uygulayıcılara önemli katkıların sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın sonunda sunulan önerilerin uygulanması da hukuki olarak daha etkin bir işleyişin elde edilmesine ışık tutacaktır.

IV. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, Dâhilde İşleme Rejimi ile ilgili kavramsal çerçeveyi, Türkiye ihracatındaki yerini ve uygulamada karşılaşılan hukuki problemleri içermektedir. Gerçekleştirilen literatür taramasında hem uygulamanın yeni olması, hem de konunun araştırmacılar tarafından çokça ilgi görmemiş olmasından dolayı bu konuda yapılan çalışmaların sayısında ve niteliğinde kısıtların olduğu gözlenmiştir. Bu kısıtların her bir konu başlığı ile ilgili ayrı taramaların yapılmasıyla giderilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETİN TEŞVİKİ VE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüz koşullarında ekonomilerin yapısı incelendiğinde insan ihtiyaçlarının her geçen gün daha da çeşitlendiği, bunun karşısında da kıt ekonomik kaynaklarla devletlerin bunları karşılamak için ticaretin teşvikine yönelik önlemler geliştirdiği gözlenmektedir. Bu kapsamda insanların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bunların karşılanmasına yönelik kaynakların ortaya çıkarılmasına yönelik teşvik uygulamaları yapılmaktadır.¹

Ekonomik sistem içinde her sektör için gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında çeşitli teşvik düzenlemeleri yapılmaktadır. Tezin bu bölümünde teşvikle ilgili kavramsal çerçevenin oluşturulması ve konunun teorik, amaç, küresel konjonktür ve uygulamaları bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır.

I. Teşvik Uygulamalarının Teorik Çerçeve Değerlendirilmesi

Konunun giriş kısmında da belirtildiği üzere insanlar bir arada yaşamaya geçtiklerinden bugüne kadar olan serüvenlerinde sürekli ihtiyaçlarını çeşitlendirmek durumundadır. Ekonomik olarak refahın sağlanması bireylerin sosyal olgulara daha istekli bir şekilde katılımını sağlamaktadır.² Hukuki açıdan değerlendirildiğinde de ekonomik refahın olduğu yerlerde suç oranlarının ve suça meylin düşüş gösterdiği belirtilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ekonomik sistemin sürdürülebilir halde olması ve dışa bağımlılığın azaltılması için bireylerin talep ettikleri mal ve hizmetlerle ilgili teşvik uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerektiği gözlenmektedir.

Ülkelerin bütçeleri kamunun gelirleri ile giderlerinin denk olduğu bütçe şeklinde gerçekleştirildiğinde bile ülkenin ekonomik olarak geleceği ile ilgili risklerin ortaya

¹ ASAR, Ebru, *Türkiye’de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, İstanbul, s. 3.

² TEKİN, Ümit Engin, “(2017). “*Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat Ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)*”, Cilt: 3, Sayı: 16, 2017, ss. 192-206, Kahramanmaraş, International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS), s. 193.

çıkabilmektedir. Nitekim küresel ekonomik gelişmeler ülkenin sürekli olarak daha fazla kaynağa ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bu kapsamda denk bütçelerin ülke ekonomisini yerinde saydığı farz edilerek tasarruf açığı olan ülkeler için borçlanma kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Borçlanma neticesinde ortaya çıkacak faizin sadece ülkenin kendi kaynaklarıyla karşılanması mümkün olmayacağı için de dış ticaretin teşvik edilmesi ve elde edilen döviz fazlasının kamunun yatırımlarının finansmanı ve ekonomik büyümeyle taçlandırılması gerekmektedir. Geçmiş uygulamalar incelendiğinde kamunun sunduğu teşviklerin yeterince ekonomik büyümeyi sağlamadığı gözlenmektedir. Bu nedenle sektörel gelişimler hedeflendiğinde bunların mümkün olduğu kadar dışarıdan sağlanacak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla sağlanabileceği gözlenmektedir.

Küresel sistemde yatırımcılar bir ülkeye yatırım kararı almadan önce ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısının yatırımlarının karşılığı olarak kar beklentilerini mümkün olan en az riskle karşılamalarını hedefleyerek bir nevi sıralama gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda hedef ülkenin iktisadi yapısının verimli ve katma değer sağlayacak kadar etkili sonuçlar ortaya çıkarabilmesi dışarıdan sağlanacak kaynakların en önemli ölçütüdür. Böylece ülkeye yapılacak olan yatırımın diğer yatırım araçlarından ve başka ülkelere daha fazla ekonomik fayda ortaya çıkarması hedeflenmektedir. Gelişmiş ülkelerin doymuş olan piyasalarına yatırımcıların eksi faiz uygulamalarına rağmen yatırım yapmalarının nedeni de bu durum olarak görülmektedir. Bu ülkelerin firmalarına yapılan yatırımlar genelde katma değeri çok yüksek ürün ve hizmetler haline geldiği için yatırımcının firmadan elde edeceği temettü miktarı gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeye yapacağı yatırımın faiz getirisinden daha fazlaya denk gelmektedir.⁴ Zaten tasarruf fazlası oluşturan bir sistemde bireylerin satın alma davranışlarında herhangi bir azalma söz konusu olmayacağı için de gerek iç gerekse de dış talebin canlı tutulabileceği ülkelerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Ekonomik sistemde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere fon sağlayarak onların üretim kapasitelerinin de getirisinden pay elde etmektedir. Sistemin en

³ **EYİLCİM**, E. *Dâhilde İşleme Rejiminin Mersin'deki Boyutları*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, Mersin, s. 35.

⁴ **TAKIM**, Abdullah ve **ERSUNGUR**, Ş. Mustafa, "Türkiye'de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer mi?", Cilt: 32, Sayı: 3, 2018, ss.725-744, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, s. 730.

büyük gereksinimi fon olduğu için de genelde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin en karlı firmaları bankacılık ve sermaye piyasası türevlerini piyasaya süren firmalar güçlü ekonomik yapıya sahip olmaktadır. Böylece finansmandan sağlanan getirilerle sermayenin merkezileşmesi sonucunda yabancı yatırımlar girdikleri ülkelerde monopol yapılar meydana getirmektedir.

Ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkmaları için yapmaları gereken yatırımlarda dışarıya bağımlı oldukları bir yapı milli konularda bağımsız davranamamalarına neden olmaktadır. Böylece Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kuruluşlar bu ülkelerin yönetiminde söz sahibi olmaktadır. Tavsiye niteliğindeki kararlar ülkenin bağımsız hareket edememesine neden olmaktadır.⁵ Bu sayede sermaye bütün dünya ülkelerinin yönetimini ele geçirebilmektedir. Çözüm olarak milli ekonominin şekillendirilmesi ve firmaların küresel rekabette ayakta kalabilmeleri için teşvik mekanizmalarının çalıştırılması gerekmektedir.

Bu teşvikler için sağlanacak olan kaynaklar ülkelerdeki vatandaşların tasarruf açığı olduğu için genelde kamu kaynaklarıyla sağlanmaktadır. Daha fazla üretici sektörüne teşvik sağlamak için kamunun vergi sisteminde çeşitli düzenlemeler yapması zorunlu olmaktadır. Artan vergilerle birlikte ülkedeki ekonomik dolaşım yavaşlayacağı için daralan bir piyasanın ortaya çıkması olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada bireylerin kooperatif tarzı yatırımlara yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Kooperatifler kurulamadığı zamanlarda ülkenin ekonomik olarak dışa bağımlılığı artış seyri göstermektedir.

Teşviklerle birlikte artması beklenen ekonomik dolaşımın düşüşle sonuçlanması gerçekleştirilen pek çok yatırımın boşa çıkmasına neden olmaktadır. Elde edilen teknolojiler, ağır sanayi yatırımları ülkenin tasarruf açığı nedeniyle kendisi tarafından gerçekleştirilemediği için teknoloji transferi şeklinde gerçekleşmektedir. Böylece ağır sanayi altyapısına sahip olan ülke yeni teknolojiyi daha fazla kapasite ve artan kaliteyle ortaya koyduğunda rekabet imkânsız hale gelmektedir. Bu şekilde yatırımlardan beklenen faydalar, artan atıl kapasite olarak sonuçlanmaktadır.⁶

---

⁵ EYİLCİM, *Dâhilde İşleme Rejiminin Mersin'deki Boyutları*, s. 121.

⁶ HOROZ, Yeşim. *İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Bursa, s. 34.

Bu durumda ülkenin mal veya hizmetin ortaya çıkarılmasındaki maliyetleri düşürme yoluna gitmesi gerekmektedir. Enerji, işgücü, ekipman ve girişim gibi üretim faktörlerinden ülkenin müdahale edebileceği hususlar incelendiğinde bunlardan sadece işgücüne etki yapılabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim ekipman teknoloji transferi ile sağlandığı için bunun yerlisinin üretimi genelde kıt ekonomik işletme sermayesi ile kurulan işletmelerin hacmini aşmaktadır. Girişim de ekonomik dolaşımın yüksek düzeylerde gerçekleştiği ve firmaların genelde tasarruf fazlası ortaya koydukları durumlarda meydana gelmektedir. Fırsat girişimciliği açısından incelendiğinde ekonomik fırsatın faydaya dönüştürülmesi daha fazla kredi talebi ortaya çıkardığı için paranın maliyetini yükseltmektedir. Artan kredi maliyetleri de girişimde bulunmayı sınırlayarak istihdamın önüne geçmektedir. İşgücü piyasaları açısından incelendiğinde tasarruf açığı olan bir toplumun yaşamak için çalışmasını gerektiren bir durum ortaya koyduğu bilinmektedir. Bu sayede işveren her hal ve şartta çalıştırabileceği bir işgücüne hitap ettiğini bildiği için ücretleri asgari düzeylerde tutmanın yollarını aramaktadır. Genel itibariyle katma değeri düşük işlerle uğraşıldığı ve işgücünün niteliğinin düşük olsa bile ihtiyacı karşıladığı ve artan nüfus ile birlikte bireylerin işe olan ihtiyaçlarının artması işgücü piyasasının iradi bir işsizlik sergilemesinin önüne geçmektedir.⁷

Böylesi durumlarda toplumsal refahın sağlanabilmesi için kamunun ekonomik sisteme asgari ücret gibi düzenlemelerle müdahale etmesine neden olmaktadır. İşveren katma değeri düşük işlerde çalıştırdığı personelin maliyetini azaltmak için yatırımlarında indirimde gitmekte ve bu nedenle nitelikli personel için de işgücü piyasası düşük ücretlerle dönmektedir. Ekonomik sistemin ayakta kalması için bireylerin yüksek ücretler alıp bunu sistemin içinde yapacakları tüketimlerle talebi canlı tutmaları gerekmektedir.⁸ Ancak azalan ücretler karşılığında bireylerin daha fazla harcama yapmalarını beklemek olanak dâhilinde olmadığı için ekonomik hacmin küçülmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak ekonomik refahın artırılması için işgücü piyasasının niteliğinin artırılması, buradan çıkacak katma değeri yüksek ürünlerle firmaların gelir beklentilerinin karşılanması ve sonuç olarak da ücretlerin yükseltilmesi sağlanmalıdır.

---

⁷ **DANACI**, Sinan, *Türkiye Genelinde Ve Gaziantep Özelinde Dahilde İşleme Rejiminin Önemi: Sınır Testi Analizi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Gaziantep, s. 22.

⁸ **AYDIN**, Dursun. *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Tekirdağ, s. 24.

Salt iç talebin karşılanması bu durumu sağlayamayacağı için dış piyasalardaki payın artırılması gerekmektedir.

Teşvikler iktisadi yapının değiştirilmesi için önemli faydalar ortaya koyabildiği gibi verimsiz çalışan sektör ve firmaların teşvik edilmesi ekonomik sistem için daha büyük bir riskin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Katma değeri düşük mal ve hizmetler ortaya koyan firmalar elde ettikleri teşviklerle daha büyük kapasiteye ulaşabilmekte ve verimsiz olarak iş yaptıkları için kullandıkları sermayenin başka yatırım araçlarında getirebileceği faydanın azalmasına neden olmaktadır.⁹ Ayrıca yapmış olduğu faaliyetler neticesinde borç stokunun artmasına neden olan firmaların teşvik edilmesi borç miktarının artması sonucunu doğurmaktadır. Buradan teşvik planlamasının önemi ortaya çıkmaktadır. Kıt kamu kaynaklarıyla sağlanan teşviklerin ekonomik sistemin büyümesi ve kalkınmasına fayda sağlaması için planlamanın önemli olduğu görülmektedir. Nitekim verimsiz çalışan firmaların belirlenmesi için hem firmaların hem de bankaların stres testleriyle verimliliklerinin ölçülmesi ve kredi ile teşvike ulaşmalarının performanslarına göre değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰ Böylece etki değeri daha yüksek olan bir teşvik rejiminin uygulanması mümkün olacaktır.

Teorik bağlamda bütün paydaşların ele alınmasından sonra teşviklerle ilgili değinilmesi gereken bir başka husus da mal ve hizmetlerin kendilerinin rekabet avantajı sağlayabilir durumda olmalarıdır. Bu kapsamda firmaların uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeleri için maliyet, kalite, esneklik ve dağıtım gibi rekabet avantajlarına yönelik teşvik edilmesi gerekmektedir.¹¹ Maliyetlerin düşürülmesi için hem tedarikçi hem de işleyen durumundaki firmaların kümelenmelerinin teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Böylece toplam tedarik talebi hem kontrol edilebilir hale gelmekte hem de maliyetlerin düşürülmesi sağlanmaktadır. Bu sayede ucuza mal edilmiş olan ürünlerde piyasa fiyatına göre daha fazla getiri sağlamak mümkündür. Kalite açısından teşvik edilmesi gereken hususlar incelendiğinde markalaşma, uluslararası kalite belgelerinin elde edilmesi ve standardizasyon çalışmaları konusunda teşviklerin olduğu gözlenmektedir. Esneklik

⁹ SELEN, Ufuk, “Dış Ticaret Yardım unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Cilt: 5, Sayı: 10, 2005, ss. 182-205, Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 202.

¹⁰ HOROZ, İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması, s. 9.

¹¹ NAMLI, Tuğba. Dahilde İşleme Rejiminin Uygulama Alanı Ve Türkiye’de Etkinliği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul, s. 110.

konusunda müşterinin talep ettiği mal ve hizmetin ortaya konulması için piyasanın sürekli olarak izlenmesi gerekmektedir.¹² Müşterilerin taleplerinin farkında olmak için fuarlarda genel eğilimin ne şekilde olduğu takip edilmeli ve buna uygun ürünlerin sağlanması için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Dağıtım konusunda gerçekleştirilebilecek teşvikler ele alındığında lojistik merkezlerin yaygınlaştırılması ve parsiyel haldeki yüklerin bütünleştirilerek dağıtımının sağlanması teşvik edilmelidir.

Süreçler bağlamında da teorinin ele alınması yapılması gereken altyapı yatırımlarını ve kurumsal teşvik mekanizmalarını çağrıştırmaktadır. Bu kapsamda bahsi geçen bütün hususlarla ilgili kamunun teşvik mekanizmaları ortaya koyduğu görülmektedir. Ancak bunlardan yararlanmayla ilgili rehberlik edilmesine fazlasıyla ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Teşvik konusuyla ilgili teorik bağlam bu bilgilerin ışığında bir bütün olarak ele alındığında gelişmiş ekonomilerin kendilerini finanse edecek kaynak fazlalarını zaten ellerinde buldukları için hiçbir şey yapmasalar bile fazlasıyla ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlayabildikleri anlaşılmaktadır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilerin de bireylerin tasarruf açığı olduğu için kooperatif tarzı yatırımlara az kaynak aktarabilmesi için sendikasyon kredileriyle sağlanan banka fonlarına ihtiyaç duydukları ve bunların da gelişmiş ülkelerin finansman sistemlerine sermayenin merkezleşmesi neticesinde fayda sağladığı görülmektedir.¹³ Buradan verimli olan sektör ve firmaların stres testleriyle belirlenmesi ve bunların katma değeri yüksek mal ve hizmetlerle ekonomik sistemin sürdürülebilirliğini sağlayabilecekleri bir teşvik mekanizmasının oluşturulması gerektiği görülmektedir.

II. Teşviklerin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve Küresel Boyutu

Teşvik kavramının anlaşılması için ilk başta toplumsal yaşamın nasıl meydana gelmesinin bilinmesi gerekmektedir. İnsanoğlu dünyaya geldiği günden itibaren nüfusun artışıyla birlikte üretimde uzmanlaşarak, iktisadi sistemin temellerini oluşturmuştur. Uzmanlaşmayla birlikte takas ekonomisi olarak da nitelendirilen trampa yaygın bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Devam eden süreçlerde piyasa hacminin gelişmesiyle

¹² **BIYIKCI**, Cafer. *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dâhilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı Ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel Ve Ekonomi-Politik Bir Analiz*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul, s. 58.

¹³ **ASAR**, *Türkiye'de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, s. 5.

birlikte ihtiyaçlarda artış yaşanmış ve bireylerin ekonomik takası sağlayabilecekleri paranın icadına yöneldikleri gözlenmektedir.

Bir değişim aracı olarak paranın nominal değeri sıfır olmakla birlikte bireylerin takasa razı olmaları sağlandığı için üretmiş oldukları mal ve hizmetlerin değeri olarak bir karşılığının olması ve bir nevi devlet garantisini sağlamasından ötürü her geçen gün önemini ekonomik sistemde artırmaktadır. Garantör olarak devletin kendisinin borç senedi hükmündeki paranın uluslararası karşılığı da ülkenin etkinliği ile ölçülmeye başlanmıştır. Kendi kendisine yetebilen bir ekonomi liberal düşüncenin yayılmasıyla birlikte mümkün olmadığı için ülkelerin uluslararası piyasalarda kendilerine rezerv kazandırabilecekleri yeni bir sistemin oluşmasını sağlamıştır.

Böylece tasarruf fazlası oluşturan ekonomik sistemler sahip olan ülkelerin bireylerin kamudan beklentilerini ellerindeki kaynaklarla rahat bir şekilde yürütebilmelerinden ötürü gelişmiş devletleri meydana getirdikleri, tasarruf açığı olan ülkelerde de yatırımlar için sürekli krediye talep oluşmuştur.¹⁴ Gelişmiş ülkeler ellerindeki fazla fonları geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yönlendirerek onların düşük nitelikli ve katma değeri az olan işlerin üretiminde kullanılmasını sağladıkları bir küresel ekonomik sistem meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkeler böylece uluslararası piyasaların yönlendirilmesi ve sağlamış oldukları fonların geri dönüşünü garanti altına almak için uluslararası ekonomik kuruluşları da meydana getirerek küresel konjonktürde daha fazla söz sahibi olmuştur. Dünyadaki gelişmeler incelendiğinde bütününe ekonomik olaylara bağlandığı göz önünde bulundurulduğunda paranın sahibi konumunda olan ülkelerin diğer ülkelerin geleceği ile ilgili kararlar alabildikleri de anlaşılmaktadır.

Sermaye sahipleri gerek ulusal gerekse uluslararası yatırımlarında rantın en yüksek olacağı yerleri tercih etmektedir. Ülkelerdeki yatırımlar incelendiğinde genelde liman ve karayolu gibi pazara yakınlık sağlayabilecek yerlerde ya da hammaddenin rahat bir şekilde temin edilebileceği alanlarla birlikte pazara yakın alanlarda teşekkül ettikleri gözlenmektedir. Ancak çağdaş kamu yönetiminde insan kaynaklarının yerinde değerlendirilmesi ve yerelleşmeye yapılan vurgu nedeniyle kamunun rantı bir alanda toplanmasına engel olmak ve topyekûn olarak kalkınmayı sağlamak için ekonomik

---

¹⁴ **NAMLI**, *Dahilde İşleme Rejiminin Uygulama Alanı Ve Türkiye 'de Etkinliği*, s. 9.

sisteme teşviklerle müdahale etmesi gerekmektedir.¹⁵ Aksi takdirde gelişen bölgelerdeki nüfus yoğunluğu bireylerin ekonomik olarak fazla gelir elde etmelerini sağlasa da refah algılarını düşürmektedir.

Bu girişten sonra teşvik kavramının ne olduğu ile ilgili bilgilerin sunulmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Teşvik genelde kamu ve bazen de özel sektör tarafından belirlenen bir alanda faaliyetlerin artması, hacminin genişlemesi ve rekabet avantajı sağlayacak şekilde üretimin daha nitelikli hale getirilmesi için sağlanan sübvansiyonlar olarak tanımlanmaktadır.¹⁶

Küresel bağlamda değerlendirildiğinde küresel ısınma, göç ve diğer küresel ekonomik ve çevresel problemlerin aşılması için fonları uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan teşvikler de bulunmaktadır. Özellikle Dünya Bankası (DB) ve Avrupa Birliği (AB) ile birlikte Birleşmiş Milletlerin (BM) dünya çapında çevre kirliliğinin önlenmesi ve göçün önüne geçilmesi gibi alanlarda teşvikler uyguladıkları gözlenmektedir.

Teşvikler sayesinde ülkelerin ekonomik bakımdan yerelin daha güçlü hale getirilmesini amaçladıkları, böylece de göçün önüne geçmeyi hedefledikleri gözlenmektedir. Ancak küresel rekabet koşulları ile birlikte değerlendirildiğinde salt üretimin gerçekleştirilmesi o sektörün canlanabileceğini göstermemektedir. Daha önce de belirtildiği üzere para rantının olduğu alanları daha fazla tercih etmektedir. Nitekim inşaatta daha fazla rant olduğunu gören diğer sektörlerdeki firmaların da inşaat işine girmeleri neticesinde ortaya çıkan arz fazlasının eritilmesi için yine teşvik uygulanması gerekmektedir.

Sektörün çektiği organik talebin üzerinde yapılan arz fiyatların düşmesine yol açmaktadır. Böylece maliyetlerin altında gerçekleştirilen satışlar neticesinde firmaların batması ya da borçlarını ertelemek üzere konkordato taleplerinde bulunması söz konusu olabilmektedir. Bir firmanın batması kelebek etkisiyle diğer firmaları da batıracağı için alacaklı olan firmaların da zor durumda olmasına yol açmaktadır.¹⁷ Ayrıca ekonomik sistem krediler üzerinden döndüğü için bankaların alacaklarını tahsil edememeleri durumunda batık kredi oranları artmakta ve tahsil edilemeyen zararların bir sonraki kredi

¹⁵ **TAKIM**, ve **ERSUNGUR**, “Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: s. 739.

¹⁶ **BAŞKOL**, Murat Ozan, “Türkiye ihracatının ithalata bağımlılığının dâhilde işleme rejimi açısından analizi”, Cilt: 12, Sayı: 2, 2016, ss. 1-19, Bolu, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 16.

¹⁷ **AYDIN**, *Dahilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 70.

talep eden firmaya daha yüksek maliyetler ortaya çıkardığı gözlenmektedir.¹⁸ Ayrıca bu durumda bankaların karlarının erimesi ve mudilerine ödemeleri gereken tasarrufların faiz karşılığının da bankacılık denetleme kurumları vasıtasıyla kamu tarafından karşılanmasını gerektirmektedir. Kamunun kaynak ihtiyacı daha fazla vergiye neden olacağı için de piyasalarda daralma meydana gelecektir.

Sonuç olarak teşviklerin sektörel dağılımı sübvansedecek şekilde, küresel rekabetçiliği ve kümelenmeyi artıracak nitelikte ve rantın yerine insan kaynağının yerinde değerlendirilmesini sağlayacak biçimde teşkil edilmesi gerekmektedir.

III. Türkiye Cumhuriyeti'nde Teşvik Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimi içinde teşvik uygulamaları incelendiğinde genel politikaya göre şekillenmiş olduğu gözlenmektedir. Ülke ilk kurulduğunda kazanılan askeri zaferlerin iktisadi zaferlerle taçlandırılmadığında tam bağımsızlığın asla kazanılamayacağı gibi ulu önder Atatürk'ün iktisadi hamleleri yapılmıştır. Gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi neticesinde kamunun devletçilik ilkesinin gereği olarak yatırımlarda öncü olması gerektiği karara bağlanmıştır.¹⁹ Bu kapsamda özel sektör henüz gelişmemiş olduğu için devletçilik ilkesinin gereği olarak iktisadi yatırımların kamu tarafından yapılması sağlanmıştır. Ayrıca gerçekleştirilen yatırımlar incelendiğinde uçak fabrikasına kadar pek çok alanda yatırımlar gerçekleştirildiği ve olumlu sonuçlar alındığı gözlenmektedir. Ancak Atatürk sonrası dönemde küresel bağlamda gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle ancak mevcut durumun muhafaza edilmesine yönelik hamleler gerçekleştirilmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik durum hayli zarar görmüş olduğu için ülkenin içine kapanık bir halde olmasının kalkınmayı sağlayamadığı düşünülerek birinci liberalizasyon hamlesi Marshall yardımlarının kabul edilmesiyle sağlanmıştır. İthalat ve ihracatın önündeki engellerin kaldırılmasından sonra ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH)'nin kat be kat artış gösterdiği görülmektedir.²⁰ Ancak bu noktada ithal ürünlerin

¹⁸ **TAKIM**, ve **ERSUNGUR**, “Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: s. 726.

¹⁹ **KARAKAHYA**, Bestami. *Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, İstanbul, s. 56.

²⁰ **BIYIKCI**, *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dâhilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı Ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri*: s. 41.

kolay bir şekilde piyasaya sürülmesi ve ihraç kalemlerinin de genelde hammaddeye dayalı ve katma değeri düşük olmasından ötürü dış ticaret açığı ile karşılaşmıştır. Bu durum II. Dünya Savaşından sonra daha büyük bir ekonomik krize yol açmış ve tek partili dönem sonlanmıştır.

Çok partili hayata geçiş ile birlikte dışa açılım hamlesi gerçekleştirilmiş ancak Soğuk Savaş nedeniyle teknolojiye erişim sürekli olarak kısıtlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bir yandan Sovyetler Birliği'nin işgal tehditlerine bir yandan da Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin uluslararası bağlamda egemenliği ele geçirme hamleleriyle uğraşmak durumunda kalmıştır. Sonuç olarak batı bloğu içinde yer almayı tercih eden Türkiye, ekonomik olarak gelişme gösteremese de milli egemenlik noktasında önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin işgal tehditlerine karşı koymak için Kore Savaşı gibi yerlerde asker göndermek durumunda kalmıştır.

İlerleyen zamanlarda tamamen NATO güdümünde bir ülke görünümünde bütün ekonomisi ithalata dayalı bir sistem benimsenmiştir. Ekonomik büyüme açısından incelendiğinde Kıbrıs Barış Harekâtı haricinde sürekli gelişim gösterildiği görülmektedir. Yapılan operasyonda ABD Başkanı Johnson tarafından yazılan mektup sonrasında batı ile ilişkiler krize girmiştir. Harekât sonrasında Türkiye'ye uygulanan ambargolar neticesinde ülkenin gelişiminin sekteye uğradığı ve bunun toplumsal olaylara neden olduğu görülmektedir.²¹

Ambargolar nedeniyle teknolojiye ulaşımı kısıtlanan ülke ekonomisinin büyümek için Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirdiği ve ağır sanayi hamlelerini yapmaya başladığı görülmektedir.²² Ancak bu yakınlaşma neticesinde patlayan sosyal olayların askeri darbelerle neden olduğu görülmektedir. Sivil siyasete geçişin sağlanması neticesinde ülkenin ekonomik büyümesinin tekrar sağlanabildiği görülmektedir. İlerleyen yıllarda ülkenin jeo-stratejik konumu nedeniyle batı bloğu ile yeniden anlaşmaya varıldığı görülmektedir. Ancak özellikle 1980li yıllarla birlikte ikinci liberalizasyon hamlesi olarak nitelendirilebilecek ihracata dayalı ekonomik büyüme modeline geçilmiştir. Toplumsal bakımdan incelendiğinde karşıt pek çok grubun silahlı çatışmalara

---

²¹ **BIYIKCI**, *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dâhilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı Ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri*: s. 29.

²² **HOROZ**, Yeşim. *İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, s. 99.

varan olaylara neden olması neticesinde askeri müdahaleler ülkenin sürekli olarak ekonomik büyümesinin önüne geçmiştir.²³

1990 larla birlikte ekonomik büyüme tamamen ihracata dayalı şekilde gerçekleştirilirken serbest ticaret anlaşmalarının da imzalandığı tespit edilmiştir. Bir yandan da menkul kıymetler borsasında yabancıların işlem yapabilmeleri sağlanarak portföy yatırımı olarak da olsa yabancı sermayenin ülkeye çekilmesine başlanmıştır. Daha sonraki süreçler incelendiğinde özel sektörün yavaş yavaş geliştiği ve yabancıların doğrudan sermaye yatırımları ile birlikte ülkede yatırımlar yaptıkları gözlenmektedir. Ancak ekonomik sistem tamamen politikaya endeksli bir şekilde gerçekleştiği için ülkedeki siyasi belirsizliklerin ve verimsiz bir ekonomik modelin sürekli krizler ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu dönemlerde sağlanan teşviklerin çoğunlukla başka sektörlere aktarıldığı ve sanayileşme yerine teknoloji transferi ile sürekli yarı mamul ya da hammaddeyi ithal ederek ihracata ya da iç pazara yönelik mal ve hizmetlerin üretilmesi modelinin benimsendiği görülmektedir.²⁴ Sonuç olarak da sürekli teknoloji transferi yapılması gerektiği ve bunun karşılığında da katma değeri düşük ürünlerin üretiminin gerçekleştiği gözlenmiştir. Ancak bu model kendi ekonomik krizini kendisi yarattığı için ülkenin tekrar iktisadi bakımdan kısıtlar yaşamasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Bu gelişmelerden sonra yaşanan büyük devalüasyon neticesinde halkın meclisteki bütün partileri bir nevi cezalandırdığı ve yeni oluşumlara fırsat verdiği görülmektedir. İlerleyen dönemlerde Avrupa Birliği ile yapılan görüşmelerde tam üyelikle ilgili müzakere faslının açılmış olması ekonomik büyümeyi hızlandırmıştır.²⁵ Gelişmiş ülkelerdeki fon fazlasının değerlendirilebilmesi için çok uygun fırsatlar sağlanan bu dönemlerde ülkeye pek çok yabancı sermayenin aktığı görülmektedir.²⁶ Gelen fonların ülkenin kalkınmasına yönelik altyapı projelerinin finansmanında kullanılmasının yanında özellikle askeri teknolojilerle ilgili önemli gelişmelerin sağlandığı gözlenmektedir. Nitekim insansız hava araçları, milli gemi ve taarruz

²³ **ÖZAYDIN**, Teslime. *Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri*, Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, Mersin, s. 50.

²⁴ **SAPMAZTÜRK**, Can. *Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının İşletmelerin İhracat Performansı Açısından Değerlendirilmesi*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Ankara, s. 41.

²⁵ **BIYIKCI**, *Bir teşvik rejimi olarak dâhilde işleme rejiminin ülke ihracatı ve ülke kalkınması üzerindeki etkileri*: s. 33.

²⁶ **AYDIN**, *Dahilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 28.

helikopterleri gibi yatırımlar bu dönemde başlamıştır. Ancak yine aynı dönemde inşaat sektörü uygun krediler sağlanması neticesinde bir patlama yaşamıştır.

Vatandaşların uygun maliyetli kredilerle ev sahibi olmaları için uzun vadeli kredilerle konuta ulaşımı hedeflenirken bu durum başka sektörlerde olan kişilerin sektörleriyle ilgili Araştırma Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine odaklanma ve katma değeri artırma yerine inşaat sektörüne girdikleri gözlenmektedir. Sonuç olarak yenilenebilir enerji başta olmak üzere yazılım gibi pek çok noktada yetişmiş insan kaynağı ve doğal kaynağı olan ülkenin kredi potansiyeli inşaat gibi katma değeri düşük ve dış talep çekme noktasında kısıtları olan sektörleri canlandırmıştır. Sonuç itibariyle talepten fazla arz ortaya çıkarılması bütün sektörlerin iktisadi olarak krize girmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerde küresel konjonktürün de büyük etkilerinin olduğu gözlenmektedir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi bakımdan gelişiminin özetlenmesi sağlanmıştır.

Sağlanan teşvikler açısından incelendiğinde kuruluşta ülkenin ihtiyacı olan insan kaynağına yatırımların yapılmış olduğu gözlenmektedir. Milli mücadele devam ederken Maarif kongresinin toplanmış olması ve Cumhuriyet ile birlikte yabancı ülkelerde eğitim görüp ülkeye nitelikli akademisyenler kazandıracak 1929 tarihli "Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkındaki Kanunun yürürlüğe sokulduğu gözlenmektedir. Bu kişilerin kendilerini yetiştirip ülkeye döndüklerinde gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları taşımaları ve geliştirmeleri beklenmiştir. Ayrıca "Teşvik-i Sanayi Kanunu" ile yerli sanayinin gelişmesi desteklenmiştir. Ancak özel sektörün elinde sermaye birikimi olmadığı için ilerleme kaydedilememiştir.

Sanayileşmeyle ilgili teşvikler incelendiğinde tarıma dayalı bir ekonomik sistem benimsenmiş olduğu için ekilen ürünlerin ofisler teşekkül edilmiştir. Ayrıca kamu tarafından yapılan sanayi yatırımlarıyla tarımsal ürünlerin katma değerinin artırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda kurulan bira fabrikaları ve tekstil işletmeleri önemli görevler icra etmiştir. Ancak milli güvenlikle ilgili II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle ortaya çıkan kaygılar neticesinde ticaretin önüne geçebilecek bir takım yanlış uygulamalarında

yapıldığı görülmektedir. Nitekim belirli bir miktarın üzerinde tuz taşımak ya da döviz bulundurmamak suç sayılmıştır.²⁷

İlerleyen dönemlerde ihracat ve ithalatla dış ticaret serbest bırakıldığı için ekonomik büyüme de sağlanmıştır. Özellikle 1980 sonrası hazırlanan kalkınma planlarında ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiştir. Bu kapsamda sağlanan desteklerle sanayinin teşvik edilmesi öngörülmüş ve önemli sanayi kuruluşlarının ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Bu dönemde "94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı" ile vergi muafiyetleri sağlanarak dış ticaretin gelişmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yine aynı dönemde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ile birlikte gümrük muafiyetlerinin uygulanmaya başladığı gözlenmektedir. Yine bu dönemde Eximbank kredileri ile ihracatçının önünün açılması sağlanmıştır. Çalışmanın da konusu olan Dâhilde İşleme Rejimi (DİR) ve Hariçte İşleme Rejimi (HİR) de iş hacminin genişletilmesi için önemli faydalar sağlamaktadır.²⁸

Güncel teşvikler incelendiğinde Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)'nde faaliyet gösteren firmalara ucuz enerji ve işgücü desteklerinin verildiği görülmektedir. Ayrıca ihtisas sanayi bölgelerinde firmaların kümelenmeleri için teşvikler verilmektedir.²⁹ Bunların yanında markalaşmaya yönelik TURQUALITY destekleri sunulmaktadır.³⁰ Ayrıca uluslararası kalite belgelerine erişim, patent, faydalı model ve endüstriyel ürün tasarımı ile ilgili gerek KOSGEB, gerekse de kalkınma ajansları tarafından destekler sağlanmaktadır. Bunların yanında firmalara ulusal ve uluslararası fuarlara katılım için destekler de verilmektedir. Yine katma değeri yüksek ürünlerin üretiminde kullanılmak üzere Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın TÜBİTAK üzerinden verdiği destekler bulunmaktadır.³¹ Teşviklerin niteliği incelendiğinde ithal ikamesine yönelik ve yoğun Ar-Ge desteğini içeren öncelikli alanlarla ilgili desteklerin sağlandığı gözlenmektedir.³² Ayrıca nitelikli işgücünün yetiştirilmesine yönelik İŞ-KUR tarafından sağlanan destekler

²⁷ ŞENOL, Coşkun. *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, Ankara, s. 1.

²⁸ ASAR, *Türkiye'de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, s. 3.

²⁹ DANACI, *Türkiye Genelinde Ve Gaziantep Özelinde Dahilde İşleme Rejiminin Önemi*: s. 47.

³⁰ ASAR, *Türkiye'de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, s. 8.

³¹ DURMAZ, Ömer. *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi'nin İşletmelerin İhracatına Katkılarının Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık İle Karşılaştırmalı İncelemesi*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, Ankara, s. 32.

³² AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 28.

de bulunmaktadır. Sonuç olarak kamu pek çok teşvik mekanizmasıyla üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmektedir. Ancak gerek teşvik mekanizmalarının tanıtımında eksikliklerin olması gerekse de ekonomik konjonktür firmaları ve girişimcileri yatırımdan uzak tutmaktadır. Ancak üniversitelerin teknoloji transfer ofislerinin bu noktada devreye girerek yapacakları rehberlikle toplumu teşvikler hakkında bilgilendirmesinin önemli bir katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİYLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. Dâhilde İşleme Rejimi Kavramı

İhraç edilmesi tasarlanan yarı mamul ya da hammaddenin yurtiçinde işlenerek yurtdışına ihracatını kolaylaştıran bir işlem olarak Dâhilde İşleme Rejimi vergi muafiyeti sayesinde ihracatçının daha fazla malzeme işleyerek uluslararası pazarlarda rekabet avantajı kazanmasını sağlamaktadır.³³ Çalışmanın bu bölümünde Dâhilde İşleme Rejimi (DİR) ile ilgili tanımlar, amacı, kapsamı ve ilgili mevzuat hakkında bilgiler sunulacaktır. Ayrıca DİR ile ilgili kullanılan tanımlara yer verilerek konunun daha iyi bir şekilde açıklanması hedeflenmektedir. Bunun yanında sistemin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgiler de sunulacaktır.

A. Dâhilde İşleme Rejiminin Tanımı, Amacı, Kapsamı ve İlgili Mevzuatı

Dâhilde İşleme Rejimi ihraç edilecek ürünlerin üretiminde kullanılan ve ithal edilerek veya yurt içi alımla temin edilecek unsurlar (hammadde, yarı madde, yarı mamul, mamul, ara malı, ambalaj ve benzeri) için çeşitli muafiyetler sağlayan bir ihracatı teşvik sistemidir.³⁴ Bir ülkede üretilen bir malın, yabancı ülkelere döviz karşılığında satılmasıyla elde edilen ihracata dayalı ekonomik kalkınma modelleri giderek önem kazanmaya başlamıştır.³⁵

1980 li yıllarla birlikte benimsenen ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinde İhracatın Teşviki Mevzuatı kapsamında Avrupa Birliği (AB) ile sağlanan anlaşmalar neticesinde Gümrük Birliğine dâhil olarak mevzuata girmiş olan DİR ilk defa 01.01.1996 yılında yürürlüğe girmiştir.³⁶ Bu rejim yürürlüğe girene kadar “İhracatı Teşvik Tebliği”

³³ NAKİBOĞLU, Aslıhan ve AYDIN, Dursun, “Dâhilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi.”, Cilt: 13, Sayı: 22, 2018, ss. 373-400, Electronic Turkish Studies, s. 378.

³⁴ ARGUN, Doğan ve EROĞLU, Nevber Zeynep, “Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, Cilt: 11, Sayı: 44, 2015, ss. 61-81, İstanbul, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi.

³⁵ www.sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 01/11/2019

³⁶ ÖZAYDIN, Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri, s. 25.

kapsamında benzer teşvik mekanizmalarının kullanılmış olduğu gözlenmektedir.³⁷ 1995 yılında “95/7615 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Kararı” kararları ile birlikte “İhracatı Teşvik Tebliği” nin yürürlüğü durdurulmuştur. “4458 Sayılı Gümrük Kanunu” kapsamında yapılan 2000 yılındaki değişiklikle birlikte DİR “99/13819 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Kararı” ile DİR’le ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.³⁸ Daha sonraki yıllarda mevzuatta pek çok değişikliğin yapıldığı gözlenmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen son değişikliğin “2005-8391 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Kararı” olduğu tespit edilmiştir. İlgili mevzuatla ilgili detaylı bir liste Aydın tarafından paylaşılmaktadır.³⁹

DİR’le ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde sistemin serbest dolaşımda olmayan yarı mamul ya da hammaddenin geçici olarak ithalatının sağlanması ve sonrasında yapılan ihracatla ilgili alınan vergi ve teminatın iadesinin gerçekleştirilmesi olarak tanımlandığı gözlenmektedir.⁴⁰

Amaçları bakımından incelendiğinde sistemin etkin şekilde çalışması sayesinde ihracatçının önemli kazanımlar elde ettiği gözlenmektedir. Yapılan ihracat taahhüdü yerine getirildiğinde içeride işlenen mal ve hizmetin miktarı ve katma değeri arttığı için ihracattan elde edilecek olan rakamların yükselmesi sağlanmaktadır. Bu sayede daha fazla malzemenin ithal edilmesi ve bunların işlenerek ihracatı sağlanmaktadır. Ayrıca ihracatçı ithal ettiği düşük katma değerli yarı mamul ya da hammaddenin vergilerini ödeyerek dışarıdan sağlamış olduğu döviz fazlasının karşılığı olarak katma değer iadesi elde edebilmektedir. Böylece ülkenin döviz açığının kapatılması için uygun maliyetli fonlar sağlanabilmektedir. Ayrıca üretim söz konusu olduğu için dâhilde işleme yapan firmaların kapasite kullanım oranları da artmaktadır.

---

³⁷ **AYDIN**, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, 13.

³⁸ **TAKIM**, Abdullah ve **ERSUNGUR**, Ş. Mustafa, “*Dâhilde İşleme Rejimi: İhracat Ve İthalat Üzerindeki Etkisi*”, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, ss. 289-305, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, s. 292.

³⁹ **Aydın**, “*Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*”, s.177.

⁴⁰ **ŞENOL**, *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 98.

B. Dâhilde İşleme Rejiminde Kullanılan Kavramlar

DİR sistemli bir şekilde işletildiğinde ihracatçılar için önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak karmaşık bir sistem halinde yürütüldüğü için de pek çok kavramın bilinmesi gerekmektedir. Çalışmanın bu kısmında DİR ile ilgili kavramların tanıtımının uygun olacağı düşünülmüştür.

İlk olarak ithalat ve ihracat kavramlarının açıklanması gerekmektedir. Dış ticarete ülkenin ihtiyaç duyacağı mal ve hizmetlerin diğer ülkelere temin edilmesi ithalat, ülkede arz fazlası olarak üretilen mal ve hizmetlerin dış ülkelere satışı da ihracat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için ithalatçı ve ihracatçılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kişiler şahıslar olabileceği gibi tüzel kişilik de barındırabilmektedir. İthalatçı ya da ihracatçı olmak için ilk olarak hukuken tacir sıfatının elde edilmesi gerekmektedir. Tacir olmak için de bir firmanın bulunması gereklidir. Kişi kendi teşebbüsü ile firma kurabileceği gibi ticari ortaklıklara giderek anonim, kolektif ya da komandit şirketler kurabilmektedir. Ortaya çıkan tüzel kişilikler de ayrı firmalara ortak olabilmektedir.⁴¹

Tacir sıfatının elde edilmesinden sonra firmanın kurumsal bir başvuru yaparak ithalatçı ve ihracatçı birliklerine üye olması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ithalatçı ve ihracatçı birlikleri Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından yönetilmektedir. Üyelikten sonra yetki belgesi elde eden kişi dış ticaret yapma yetkisini elde etmektedir. Bu aşamadan sonra dış ülkedeki şirketlerle anlaşmalar yapılarak ithalat ve ihracat işlemleri gerçekleştirilebilmektedir. Bu kapsamda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanmış kişi belgeleri elde edilebilmektedir.

Ancak DİR kapsamında aracı ihracatçılar da kullanılabilir. Bu paydaşlar ihracı taahhüt edilen ürünün firmadan tedarik ettiği şekliyle ihracatını gerçekleştirirken belge sahibi olması gerekmeyen firmalardır. Bu firmaların yapmış olduğu taahhütler ihracat gerçekleşmediği takdirde vergi muafiyetlerini yerine getirmek durumunda kalmaktadır. Bunların yanında üretim tek bir firma tarafından yapılmayacaksa belgede

---

⁴¹ YERLİKAYA, M. Emin. *Tekstil Sektörü'ne Yönelik Teşvik Uygulamaları*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul, s. 130.

işlemeyi yapacağı belli olan ancak belgenin asıl sahibi olmayan yan sanayicilerin de kullanılabileceği gözlenmektedir.⁴²

DİR kapsamında ele alınan bir başka kavram ise asıl işlem görmüş ürünlerdir. Bu ürünler DİR ile birlikte ithalatı gerçekleştirilen hammadde ya da yarı mamulün nihai halini temsil etmektedir. Bunların yanında asıl işlem görmüş ürünlerden geriye kalan ürünlerin ikincil işlem görmüş ürünler olarak adlandırıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda değişmemiş eşya tanımı da işlenmeden ihraç edilen ürünleri temsil eder. Bu noktada DİR ile işlenen ürünlerle ilgili firelerin de göz önünde tutulması gerekmektedir. Nitekim işleme sonunda ithal edilen hammadde ile elde edilen nihai ürün arasında miktar olarak bir fark bulunacaktır. DİR'in asıl amacı firmaların verimlilik oranlarını yükseltmek olduğu için işlenen malzeme ile elde edilen ürünlerin kıyaslanması da gerekmektedir.⁴³

Bu noktada ürünle ilgili eşdeğer eşya tanımının da incelenmesi gerekmektedir. Nitekim Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) açısından DİR kapsamında işlenen ürünlerle aynı kalite ve miktarda olan eşyaların teminat gösterilmesi söz konusu olabilmektedir. Ayrıca eşyanın gümrükçe onaylanmış işlem ya da kullanıma tabi olması da gerekmektedir. Bunun yanında eşyayla ilgili dolaşım belgelerinin de eksiksiz biçimde tutulması gerekmektedir. Belgede eksiklikler olması durumunda Avrupa Topluluğu (AT) dışındaki üçüncü ülkelere ihracat riske girebilmektedir. Ancak yerli üreticilerin ve tedarikçilerin korunmasına yönelik ticaret politikası önlemlerinin de işlemleri etkileyebileceği bilinmesi gereken bir durumdur. Nitekim Pan Avrupa ve Pan Avrupa Akdeniz Menşe kümülasyonunda olmayan ülkelere ihracat genelde gelişmiş gümrük sistemlerine sahip olmamaktadır.⁴⁴

Tanımlarla ilgili değinilmesi gereken son husus ise izin belgeleridir. Bu kapsamda belge Ticaret Bakanlığınca sağlanan DİR iznini, belge süresi olarak taahhüdün bittiği son günü, bu sürenin sonu olarak da belirtilen günün mesai saati sonu ifade edilmektedir. Bu kapsamda alınan izin neticesinde ortaya çıkan başlamış işlemlerin

---

⁴² **KOCABAŞ**, Volkan. *Dâhilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Sektörel Bir Analiz*, İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, İstanbul, s. 30.

⁴³ **NAMLI**, *Dahilde İşleme Rejiminin Uygulama Alanı Ve Türkiye'de Etkinliği*, s. 7.

⁴⁴ **BIYIKCI**,. *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dâhilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı Ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel Ve Ekonomi-Politik Bir Analiz*. s. 99.

taahhüdün başlangıcını ifade ettiği ve izin sonunda da ihracatın en az %70 oranında gerçekleştirilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır.⁴⁵

Son olarak işleme faaliyeti olarak adlandırılan DİR kapsamında getirilen eşyanın işlenmesi ve bunları işleyecek olan makine ve ekipmanın işletme malzemesi olarak tanımlandığı gözlenmektedir. Bu kapsamda önceden ithalat ve ihracatla şartlı muafiyetlerin uygulandığı anlaşılmaktadır. Özetle döviz kullanım oranı ve vergilerin DİR ile düzenlendiği gözlenmektedir.⁴⁶

DİR ile ilgili kavramsal çerçevenin çizilmesinden sonra araştırmada sıkça kullanılacak olan avantajları ve dezavantajlarının da incelenmesinin konunun anlatılabilmesi için önemli faydalar ortaya koyacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın bir sonraki kısmının bunları içermesi uygun görülmüştür.

C. Dâhilde İşleme Rejiminin Avantajlı Yönleri

Dâhilde işleme rejiminin sıkça tercih edilmesinin en büyük avantajı kullanıcılarına önemli bir kaynak ortaya çıkarmasıdır. Vergi ve gümrük muafiyeti sayesinde ithal edilen ürünün miktarı artarak ihracatta önemli bir avantaj kazanılmaktadır. Diğer ülkeden ithal edilen ürünün miktarı arttığı için siparişin maliyeti azalmaktadır. Böylece ihraç edilen ürün ve hizmet miktarı da artış göstermektedir.⁴⁷ Bu sayede firma Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) kapsamında gerçekleştirilen %6 oranındaki kesintiden de muaf tutulabilmektedir. Ayrıca KDV tutarında gerçekleştirilen muafiyetle birlikte firmaların likidite sorununun önemli oranda çözüme kavuşturulduğu gözlenmektedir. Bu sayede firma zaman ve fon açısından önemli bir avantaj elde etmekte ve bunun yanında ihracatta uygulanan kotaları aşma konusunda da fayda sağlamaktadır.⁴⁸ Son olarak DİR ile ihracatta ithalattan kaynaklı gümrük ve vergilerin şarta bağlanması da ihracat gerçekleştiği ölçüde firmanın daha fazla rekabet avantajı sağlamasını mümkün hale getirmektedir.

⁴⁵ HOROZ, *İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, s. 148.

⁴⁶ ARGUN, ve EROĞLU, “Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, 11, s.64.

⁴⁷ Kocaefe Cebeci, Aslıhan ve Yılmaz, Mutlu “Dahilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:23, Sayı:2, s.208.

⁴⁸ SAPMAZTÜRK, *Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının İşletmelerin İhracat Performansı Açısından Değerlendirilmesi*, s. 34.

D. Dâhilde İşleme Rejimine Yönelik Eleştiriler

Ekonomik sistemde kayıt dışılığa yol açmasından tutun, tutulan kayıtların da resmi istatistiklerle uyuşmaması gibi hususlarda eleştirilere muhatap olan DİR uygulamasının dezavantajları arasında ilk olarak kayıt sisteminin otomasyona doğru şekilde girilmemesi olduğu belirtilmektedir.⁴⁹ Kullanıcıların eksik belge yüklemeleri neticesinde otomasyon sisteminden tam olarak DİR hacminin ölçülmesinde kısıtların olduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bu kapsamda DİR ile işlem gerçekleştirenlerin bütün kayıtları doğru şekilde oluşturmalarının sistemin daha iyi işlemesi için önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.⁵⁰

Bu durumla birlikte DİR işe işlenen eşyaların tam kaydı tutulmadığı için kamunun KDV kayıpları yaşadığı gözlenmektedir. Ayrıca ihracatta herkese açık olan bir yöntem olmakla birlikte uygulayanlarla uygulamayanlar arasında haksız bir rekabetin ortaya çıktığı yönünde eleştirilerin olduğu da tespit edilmiştir.⁵¹ Bunun yanında ithalatta sağlanan KDV muafiyetinin ihracattan elde edilen ürünlerin bedelinden gelen KDV ile birbirini karşılama yönünde kısıtlar ortaya koyduğu da belirtilmektedir.

DİR ile ilgili en haklı eleştirilerden birisi de ihracatın rejimin uygulanması ile birlikte tamamen ithalata bağlı hale gelmesidir. Böylece ülkenin ihracat yapabilmesi için dış ticaret açığı ile mücadele etmek durumunda kalması söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda firmaların kendi teknolojilerini geliştirme yönündeki kısıtları da göz önünde bulundurulduğunda eskiyen altyapı rekabet etmeyi güçleştirdiği için sürekli teknoloji transferine ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.⁵² Bu durumun düzenlenmesi için kamunun sağladığı Ar-Ge teşviklerinin uygun şekilde değerlendirilerek ağır sanayi yatırımlarına yönelmenin gerekli olduğu gözlenmektedir.

Ekonomik konjonktürün yerel para birimi açısından kötü bir durum sergilediği günlerde DİR ile birlikte iç pazarın sürekli daralma eğilimi göstereceği de DİR'e yapılan eleştirilerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Katma değeri düşük olan ara malı

⁴⁹ **KOLAŞINLILER**, Alphan. *İthalat Ve İhracat Süreçleri, Dahilde İşleme Rejiminin Avantajları Ve İhracatçıya Yapılan Geri Ödemeler*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, İzmir, s. 54.

⁵⁰ **KARAKAHYA**,. *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri*, s. 77.

⁵¹ **AYDIN**,. *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s.177.

⁵² **BIYIKCI**, *Bir teşvik rejimi olarak dâhilde işleme rejiminin ülke ihracatı ve ülke kalkınması üzerindeki etkileri*: s. 108.

ve hammaddenin dış pazarlardaki yoğun rekabet neticesinde sağlanan miktar teşvikinden elde edilecek olan kazancı azalttığı gözlenmektedir. Bu durumda yine dış ticaret açığının oluşmaması için DİR ile ilgili döviz taahhütlerinin ve ihracat gerçekleşme oranlarının artırılması gerekmektedir.

Yine ekonomik konjonktürle bağlı olmak üzere istihdam açısından DİR ile emek yoğun sektörlerde önemli işgücü potansiyeli azalmasının yaşandığı belirtilmektedir. Bu durumda vasıfsız olan işgücünün iş güvenliğinin tehlikeye girdiği belirtilmektedir.⁵³ Ancak günümüz iktisadi yapısı incelendiğinde Endüstri 4.0 gibi tamamen işgücünün devreden çıkarıldığı durumlarda niteliksiz işgücünün bu tehlikeyle yüzleşmek durumunda kalacağı ortadadır.

Getirilen eleştiriler incelendiğinde genelde rejimin yanlış kullanılmasından kaynaklandığı gözlenmektedir. Bu durumda DİR'in kendisinin değil de uygulayıcıların eğitilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Planlandığı şekilde daha fazla yarı mamul ya da hammaddenin katma değeri yükselecek şekilde işlenmiş olması ve ihraç edilmesi ülkenin ekonomisinin daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlayacağı halde gerek katma değeri düşük ürünlerin üretiminde yoğun şekilde kullanılması gerekse de ıskarta oranlarının yüksek olması nedeniyle beklenen faydaların gerçekleşmediği gözlenmektedir.

Eleştirilerin çoğu uygulamadan kaynaklandığı gözlemlendiği için çalışmanın bir sonraki kısmının DİR'in Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanımının incelendiği bir bölümün önemli faydalar ortaya koyabileceği öngörülmüştür. Çalışmanın bir sonraki kısmında bu konuya değinilecektir.

II. Gümrük Kanununda Dahilde İşleme Rejimi

4458 Sayılı Gümrük Kanunu'na göre Türkiye Gümrük bölgesinde işleme yapılacak olan eşyanın ihraç edilmesi yasal bir işlemdir ve Kanun'un 108 ila 122. Maddelerinde bu durum düzenlenmiştir. Aynı şekilde Gümrük Yönetmeliğinin 349 ila 369. Maddelerinde DİR ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

DİR sayesinde şartlı muafiyet sağlanmakta ve geri ödeme sistemi işletilmektedir. İhracat gerçekleştiği sürece şartlı olarak ithal edilen hammadde ya da yarı mamul ile ilgili

---

⁵³ **ERDİL ŞAHİN**, Begüm ve **TEKİN**, Ümit Engin, (2019). “Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejimi’nin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkileri (1996-2017)”, Cilt: 14, Sayı: 3, 2019, ss. 1411-1423, Ankara, Electronic Turkish Studies, s. 1411.

gümrükteki teminat ihracat gerçekleşene kadar serbest bırakılmamaktadır. İhracat taahhüdünün gerçekleşmesinden sonra firmaların teminatları iade edilmektedir.

Geri ödeme sistemi açısından kanunun hükümleri incelendiğinde ithalat için gerekli olan vergilerin tahsilinin taahhüdün gerçekleşmesi ile iadesi söz konusu olmaktadır. İşlemlerin yürütülmesinde 27.01.2005 tarihli, 25709 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı ile 2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği uygulanmaktadır. 2006/12 sayılı DIR Tebliği sürelerle ilgili hükümlerinde mücbir sebeplerin sürenin uzatılmasında kullanılabileceğini düzenlemektedir.

Böylece iznin alınmasından sonra gerçekleştirilen ithalatla ilgili ihracatın gerçekleşmemesi durumunda yine aynı tebliğin 45. Maddesine göre cezai işlemler gerçekleştirilmektedir.

Sonuç itibarıyla Gümrük Kanunu'nda DİR'in yeri bulunmakta ve sadece Kanun ile düzenlenmekle kalmayıp bir karar bir de tebliğ ile yürütülmektedir. Resmi dayanağı olan işlemler olduğu için ihracatın teşviki açısından elde edilecek katma değeri önemli ölçüde destekleyebilmesi için düzenlendiği görülmektedir. Doğru şekilde kullanıldığında sermayenin daha etkin şekilde kullanılması ve döviz açığının kapatılmasında faizsiz borçlanma olanakları sağlarken Gümrük Kanununun 238 inci maddesi ile de belirtilen hallerin olmasında gerekli para cezaları ödenmek durumunda kalınmaktadır.

III. Türkiye Cumhuriyeti'nde Dâhilde İşleme Rejimine Geçiş Süreci

Dünya ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde ülkelerin bağımsızlıklarını sürdürebilmeleri için dış ticarete daha fazla pazar payına sahip olmalarının artık bir zorunluluk olduğu gözlenmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerdeki tasarruf fazlası nedeniyle ortaya çıkan fazladan fonlarla firmalarının uluslararası alanlarda desteklenmeleri ve rekabette öne çıkmalarını sağlamaları kolay bir şekilde gerçekleşirken, Türkiye Cumhuriyeti gibi gelişmekte olan ve büyük potansiyeli olan ülkelerin kalkınmaları için tasarruf açığı problemini çözmeleri gerekmektedir.⁵⁴

Piyasa koşulları içinde incelendiğinde içerdeki tasarruf açığı nedeniyle kalkınmaya yönelik kaynakların sağlanması için dışarıdan getirilecek olan portföy ve

---

⁵⁴ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 25.

doğrudan yabancı yatırımlara ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir. Bunun milli egemenlik konusundaki kaygıları artırması söz konusu olacağı için ülkenin gelişmesi için dışarıdan gelen döviz miktarındaki artışın üretilen ürün ve hizmetlerin bedeli olarak sağlanması önemli avantajlar kazandırmaktadır.⁵⁵

Gerçekleştirilen üretim sayesinde istihdam oranı artmakta ve bunun sayesinde harcanabilir gelir ile birlikte milli gelirin artışı mümkün olmaktadır. Sonuç olarak kamunun vergilerden gelen gelirleri artış sağlayarak kalkınmaya yönelik hamleleri gerçekleştirmek daha kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Ancak, ihracatın düşüş gösterdiği zamanlarda ithalat için ödenmesi gereken bedellerin karşılığı olan dövizin sağlanamaması durumunda cari açık problemi ile baş etmek durumunda kalınmaktadır. Böylece ülkenin ithalatı ikame edici bir ekonomik politika benimsemesi gerekmektedir.

Ancak günümüz konjonktüründe bireylerin refah algılarının düşmemesi için mal ve hizmetlere istedikleri anda ulaşabilmeleri gerektiği için ithalatın önüne geçilememektedir. Sonuç olarak daha fazla ithalat dış ticaret açığını ve cari açığı beraberinde getirdiği için ikiz açlıkla mücadele etmek gerekmektedir.⁵⁶ Bunun da gerçekleştirilmesi için refah algısını düşürecek bir takım önlemlerin alınması zorunludur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik yapısı ve içinde bulunduğu konjonktürün açıklanmasından sonra DİR'e geçiş sürecinin daha kolay bir şekilde aktarılabileceği öngörülmüştür. Bu kapsamda dış ticaretin teşvik edilmesi gerektiği ortadadır.⁵⁷ Ayrıca küresel ekonomik konjonktür de ihracata dayalı bir ekonomik kalkınma modelinden başkasını olanaksız hale getirmektedir. İçe kapanık bir ekonomik sistem artık mümkün olmayacağı için ülkelerin en başta eğitime yatırım yaparak nitelikli işgücünü ortaya çıkarması ve bunun sağlayacağı katma değeri yüksek ürünlerle küresel rekabette söz sahibi olabileceği gözlenmektedir.

Çalışmanın bu kısmında geçmiş tecrübelerin ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nde DİR'e geçişin nasıl gerçekleştiğinin anlatılması planlanmıştır. Ancak tamamen ihracata dayalı bir ekonomik büyüme modelinin benimsendiği 24 Ocak kararlarına kadar olan sürecin önemli noktalarının da özetlenmesinin geçiş sürecinin açıklanmasında önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmiştir.

⁵⁵ ÖZAYDIN, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri*, s. 5.

⁵⁶ TEKİN, "Dâhilde İşleme Rejimi'nin İhracat Ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)", s. 202.

⁵⁷ AKDEVE Erdal ve KARAGÖL, E. Tanas. "Geçmişten Günümüze Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Cilt: 1, Sayı: 37, ss. 336-350, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 336.

A. 1980 Öncesi Dönemde Teşvik Uygulamaları

Cumhuriyetin kuruluşundaki devletçi politikalarından sonra küresel gelişmelerin de yönlendirmesiyle çok partili hayatla birlikte yavaş yavaş liberalleşmeye başlayan bu döneme kadar ekonominin genelde ithalat yoğun bir şekilde gerçekleştiği gözlenmektedir. İlk yıllardaki düşük hacimli ihracat ve ithalatın özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş büyümeye başladığı gözlenmektedir. Ancak özellikle 1960lı yıllarla birlikte genişlemeye başlayan ihracat ve ithalat neticesinde ülkenin ekonomik modelinin tarımdan sanayiye doğru yönelmeye başladığı gözlenmektedir. Bu dönemde o zamanlardaki adıyla Avrupa Topluluğu ile ticaret anlaşmaları imzalanmış ve ihracatın kolaylaştırılmasına yönelik teşvik mekanizmaları oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak gerek üyelik müzakerelerinin Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında haksız yere uygulanan ambargolar nedeniyle gecikmesi neticesinde beklenen faydalar ortaya konulamamıştır.⁵⁸

Bu dönemde ekonomik açıdan genelde benimsenen politikalar milli ekonomi modeli üzerinden yürütüldüğü için yerelde yoğun bir şekilde gerçekleştirilen tarımla bireylerin iktisadi geleceğinin sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda Köy Enstitülerinde yetiştirilen öğretmenlerin tarımsal yönden köylüye yardım edebileceği niteliklerle mezun olması sağlanırken, ilerleyen dönemlerde siyasi karışıklıklar nedeniyle bu modelden de vazgeçildiği görülmektedir.

Dünyadaki genel ekonomik sistemin tarım üzerinden gerçekleşmesi nedeniyle o zamanın ihtiyacını karşılayabildiğini tasarlarken özellikle eğitim konusundaki eksiklikler neticesinde bireylerin ekonomik sisteme entegrasyonları kısıtlı kalmıştır. İktisadi olarak rasyonel beklentiler hipotezine göre hareket ederek üretimi artırıp ihracata yönelmesi gereken toplumun genelde üretmeme üzerine kurgulanmış ve yoğun bürokrasinin uygulandığı bir yapıya büründüğü gözlenmektedir. Sonuç olarak salt tarıma dayalı bir modelin benimsenmesinin önemli kısıtlarının olduğu gözlenmektedir.

Bu kapsamda sağlanan teşvikler incelendiğinde Ziraat Bankası'nın tarımsal mekanizasyona yönelik önemli teşvikler sunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunların karşılığında ortaya konulan düşük katma değerli üretimin kredilerin geri dönüşünde önemli sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Sonuç olarak neredeyse tarımla uğraşan

---

⁵⁸ **KARAKAHYA**, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri*, s. 58.

herkesin bankaya ipotek ettirmiş olduğu tarımsal alanlarda faaliyet göstermek durumunda kaldığı görülmektedir. Bu borçların affi siyasilerin seçim vaatleri içine girdiği günden beri de tahsil edilememektedir.

Özellikle 1960lı yıllardan sonra tarımsal kalkınmanın bütün ekonomiyi canlandıramadığının anlaşılması üzerine ithalatı yapılan ürünlerin yerli olanaklarla üretimine ağırlık verilmeye çalışılmıştır. Ancak özel sektörün elindeki olanakların kısıtlı olması neticesinde Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT) ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Enerji başta olmak üzere petro-kimya ve ulaştırmaya yönelik pek çok yatırım gerçekleştirilmiştir. Ancak burada çalışacak kişilerin gerek ilk alımlarda niteliklerine dikkat edilmemiş olması, gerekse de aşırı istihdamın yapılması ve yüksek enflasyonun olduğu yılların tecrübe edilmesi neticesinde bunlardan da beklenen faydaların ortaya konulamamasına yol açmıştır. Daha sonraki süreçlerde de bunlardan beklenen faydalar elde edilemediği için kamunun yüksek enflasyon karşısında yatırımlarını ve ödemelerini yapabilmesi için özelleştirmeye gidildiği gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1980 öncesi teşvik mekanizmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için kalkınma planlarının incelenmesinin de faydalı olacağı öngörülmüştür. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünün bir sonraki kısmı kalkınma planlarındaki teşvik unsurlarını açıklamayı hedeflemektedir.

1. Kalkınma Planları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik göstergelerin çok kötü bir durum sergilemesi serbest piyasanın sorgulanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler çerçevesinde ülkelerin kalkınma planlarına ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti de 1950li yıllarla birlikte planlı ekonomik kalkınmaya yönelmiştir. Ancak aynı yıllarda benzer planları uygulamaya başlayan ülkelerle Türkiye Cumhuriyeti kıyaslandığında geri kaldığı gözlenmektedir. Nitekim Kore'nin yazmış olduğu kalkınma hikâyesinin çok daha dar olanaklarla gerçeğe dönüştüğü gözlenirken Türkiye Cumhuriyeti'nde kalkınma planları genelde bir önceki dönemde kalkınamamanın sonuçlarının ortaya konulması şeklindedir.⁵⁹⁶⁰

⁵⁹ ALPAY, Funda. *Dâhilde İşleme Rejiminin Cari İşlemler Hesabına Etkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Ankara, s. 5.

⁶⁰ NAKİBOĞLU, ve AYDIN, "Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi. s. 379.

1963 yılında başlayan beş yıllık kalkınma planlarının yanında orta vadeli programlar ve yıllık planlar da gerçekleştirilmiştir. Bu planların neticesinde hiçbir zaman geleceğe yönelik bir provizyonun çizilmediği gözlenmektedir. Sonuç olarak hiçbirinin başarıya ulaşmadığı anlaşılmaktadır. DİR açısından incelendiğinde kalkınma planlarında 1990lı yıllara kadar adının bile geçmediği tespit edilmiştir. 1980 sonrası dönemde ihracata dayalı kalkınma modelinin benimsenmesiyle birlikte DİR kalkınma planlarına dâhil edilmeye başlanmış ve 1996 yılında mevzuata girmiştir.

2. İthal İkameci Politikalar

Kalkınma planlarında ihracata dayalı bir modele geçişin sinyallerinin verilmesinden sonra ihracata yönelik geliştirici önlemler içinde ithalatın kısıtlanmasını sağlayacak şekilde önlemlerin de alınması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda firmaların üretmiş oldukları ürünlere yurtdışı piyasalarda müşteri bulabilmek ve onların yurtdışındaki paydaşlarla etkileşimini sağlamak için devlet büyüklerinin gezilerine sanayici ve iş adamlarının da katılımının sağlandığı görülmektedir. O dönemki ekonomik iklim incelendiğinde ihracatın hiçbir zaman ithalatı karşılamaya yetmediği görülmektedir. Böylece ihracatın teşviki için DİR gibi uygulamalara ihtiyaç duyulmuştur.⁶¹

Ülke ekonomisinin gelişmesi için dış ticaret açığının kapatılarak fazla verir hale gelmesi gerekmektedir. Böylece ülkedeki toplam döviz miktarı ihtiyacın üzerinde gerçekleşeceği için yerel paranın değerini korumak daha kolay hale gelmektedir. Elde edilen her döviz fazlası ülkenin yatırımlara ayırabileceği daha fazla kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak dış ticaret fazlasının olması ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından bir tehlikeyi de ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen döviz fazlası küresel bağlamda ne kadar mülteci varsa onların bu ülkede iş ümitlerini yeşerterek daha fazla iltica talebinin oluşmasına neden olmaktadır. Yerleşikler kendi işlerinin tehlikeye girebileceği ya da refahlarının düşebileceği gibi kaygılarla bunun oluşmasını istememektedir. Bu nedenle de kamu döviz fazlası kadar likit enjeksiyonu yaparak genelde iç piyasanın canlı kalmasını sağlamaktadır.

Aynı zamanda ülkedeki likit miktarının artırılmasıyla faizin kontrol altında tutulması da sağlanmaktadır. Ülkenin dışarıdan elde ettiği döviz fazlası ne kadar çok

---

⁶¹ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 26.

olursa ülkede eksi faizleri bile görmek bu sayede mümkün olmaktadır. Sonuç olarak ithalatın önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması ve bunları ikame edecek yerli ürünlerin kullanılması ülkenin döviz stoklarının erimesinin önüne geçmektedir. Bu sayede de ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği garanti altına alınmaktadır.

Ancak bahsi geçen dönem içinde gerçekleştirilen politikaların neticeye ulaşmadığı ve ithalatın artış göstermesi nedeniyle ülkenin sürekli yüksek enflasyonla mücadele etmek durumunda kaldığı anlaşılmaktadır.⁶²

Bunların sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal olaylarda pek çok kişinin hayatını kaybetmeye başlaması da ekonominin gelişmesinin önüne geçmiştir. Nitekim üretim yapılması gereken pek çok alanda ya lokavt ya da grev gibi olaylar oluşmuş ve artık güvenlik kaygıları neticesinde insanlar sokağa bile zor çıkar hale gelmiştir.

B. 1980 Sonrası Dönemde Teşvik Uygulamaları

Gerek toplumsal olayların çığırından çıkmış olması, gerekse de ekonomik olarak işsizlik oranları ve enflasyonun doğurduğu fiili durum Türkiye Cumhuriyeti'nin artık ihracata dayalı bir ekonomik model benimsemesini öngören 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasına neden olmuştur. Hem maliyet enflasyonu ile birlikte gelen üretimdeki daralma, hem de iktisadi yapının neredeyse bütünüyle dışa bağımlı olması bu kararın alınmasını zorunlu kılmıştır.⁶³

Kararlar incelendiğinde ihracatın teşviki ile birlikte dışarıdan elde edilecek dövizin dış ticaret açığının kapatılmasında kullanmak üzerine yoğunlaştığı gözlenmektedir. Kararların alındığı günlerdeki ekonomik durum incelendiğinde yüksek enflasyon nedeniyle üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerinin uluslararası piyasalardan yüksek olması nedeniyle başarılı olamadığı görülmektedir. Sonuç olarak uluslararası pazarlarda rekabet gücünü elde tutabilmek için kamunun bir takım teşvikler geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmış oldu. Bu gelişmelerden sonra ihracatın teşvik edilmesi ve döviz kazandırıcı işlemlerin teşvikine yönelik kararnamelerin olduğu belirtilmektedir.⁶⁴ Ayrıca

⁶² ERDOĞAN, İbrahim, *Dahilde İşleme Rejiminin Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2015, s. 28.

⁶³ ERDOĞAN, *Dahilde İşleme Rejiminin Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, s. 32.

⁶⁴ ŞENOL, *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 32.

doğrudan yabancı sermayenin çekilmesine yönelik olarak hukuki düzenlemelerin de gerçekleştirildiği gözlenmektedir.⁶⁵

Bahsi geçen dönemde sağlanan teşviklerin nakdi ve nakdi olmayan teşviklerle birlikte kurumsal teşvikler şeklinde sınıflandırılabilceği görülmüştür. Araştırmanın bu bölümünün ilerleyen kısımlarının bunları içermesi planlanmaktadır.

1. İhracatta Nakdi ve Nakdi Olmayan Teşvikler

İhracatın desteklenmesi için nakdi ve nakdi olmaya teşvikler kapsamında pek çok avantajın bu dönem içinde ihracatçıların kullanımına sunulmuş olduğu gözlenmektedir. İlk olarak ihracatçının elde edeceği dövizin yarısını tutarak döviz bulundurmaları yasal hale getirilmiştir. İhraç edilecek olan ürünlerle ilgili DİR benzeri bir uygulama ile gümrük ve vergilerden muaf tutulması sağlanmıştır. Eximbank ile ihracatçıların kredileri desteklenmiştir. Katma değeri yüksek olan ürünlere vergi iadesi uygulanmıştır. Gümrüksüz antrepo gibi uygulamaların yanında serbest bölge avantajları sağlanarak ihracatın artırılmasına çalışılmıştır.⁶⁶

Bu nakdi teşviklerin yanında nakdi olmayan ama ihracatçıların işlerini kolaylaştırabilecek bazı nakdi olmayan teşviklerin de sunulmuş olduğu gözlenmektedir. Nitekim ulaşım ve haberleşmede altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve bürokratik işlemlerin azaltılmasının sağlanması bu teşvikler arasında gösterilebilmektedir. Aynı zamanda gerçekleştirilen devalüasyonla ihracatın daha kolay bir şekilde yürütülmesi sağlanmıştır. Son olarak sabit kur rejimi terk edilerek hareketli bir esnek kur sistemine geçilmiştir. Böylece ihracatın önündeki hem fiziki hem de hukuki engellerin kaldırılması sağlanmıştır.

Bu teşvikler neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ihracatının büyük bir yükselme gösterdiği gözlenmektedir. Ancak ihracatın teşviki bir yandan da ithalatın teşvikini sağladığı için dış ticaret açığı ekonomik büyümeye rağmen devam etmiştir. Bu nedenle sürekli sıcak paraya muhtaç olan bir ekonomik sisteme geçilmiştir.

⁶⁵ KOCAEFE CEBEÇİ, ve YILMAZ, “Dahilde İşleme Rejimi Ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011)”, ss. 205-224,

⁶⁶ KARAKAHYA, Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri, s. 40.

2. İhracatta Kurumsal Teşvik Uygulamaları

Dış ticaretin teşviki hususunda önemli bir nokta olarak karşımıza çıkan 24 Ocak kararlarından sonra kurumsal olarak pek çok teşvikin de kullanılması sağlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak 18.07.1980 tarihli ihracatçı sermaye şirketlerinin teşvikine yönelik alınan kararlar yurtdışında üretilen ürünlere pazar bulma amaçlanmıştır. Ayrıca firmaların uluslararası rekabette yer alabilmelerine yönelik döviz getirici faaliyetlerinin desteklenmesi ve birlikte hareket ederek dış pazarlarda büyük işletme olmanın getireceği avantajları elde etmeleri de hedeflenmiştir.⁶⁷

İlerleyen yıllarda özellikle 1990lı yıllarla birlikte Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) sektörel dış ticaret şirketleri kurulması sağlanmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamalar incelendiğinde kümelenme sayesinde büyük çapta hacimlere ulaşabilen işletmelerin ortaya çıkarılması ve bunun maliyetleri azaltması hedeflenmiştir. Ayrıca bu işletmelere indirimli teminat hakları ve teşviklerden öncelikli olarak yararlanma imtiyazları da sağlanmıştır.⁶⁸

C. 1980 Sonrası Dönemden Gümrük Birliği'ne Türkiye İhracatının Değişimi

1980li yıllarla birlikte ihracat temelli ekonomik büyüme modeline geçişten sonra Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinde ihracatta önemli gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Özellikle sektörel dış ticaret şirketlerinin ve serbest bölgelerin ihracatın hacminin artmasında önemli katkılar sağladığı gözlenmektedir. Bu modelin ülkedeki enflasyon üzerinde önemli azalmaları mümkün hale getirdiği görüldüğü için yine dış ticaretin artırılmasına yönelik daha fazla çalışma yapılması politikasının benimsenmeye başladığı görülmektedir.⁶⁹

Özellikle Avrupa Birliği (AB)'nin genişleme politikalarının da etkisiyle birlikte Türkiye Cumhuriyetinde önemli gelişmelerin yaşandığı gözlenmektedir. Gümrük birliğine girişten sonra ülkenin ihracat rakamlarında önemli iyileşmenin gerçekleştiği gözlenmektedir. İlerleyen yıllarda AB ülkelerine yapılan ihracatın en büyük kalemi

⁶⁷ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 32.

⁶⁸ SAPMAZTÜRK, *Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının İşletmelerin İhracat Performansı Açısından Değerlendirilmesi*, s. 35.

⁶⁹ SELEN, "Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", s. 199.

oluşturduğu gözlenmektedir. Halen daha AB ülkeleri Türkiye Cumhuriyetinin en büyük ihracat pazarını teşkil etmektedir.

Ancak aynı yıllarda gerçekleşen Körfez Krizi neticesinde ülkenin ekonomik ikliminin bozulmaya uğradığı gözlenmektedir. Buna karşın koalisyon hükümetlerinin sürekli olarak kurulması ve bozulması ekonomik istikrar açısından önemli kısıtların yaşanmasına neden olmuştur. Ülkenin toplumsal açıdan yaşadığı krizlerin de çözüme kavuşturulamaması nedeniyle büyük ekonomik bunalımlar yaşanmıştır. Sonuç olarak ülkedeki bütün siyasi partilerin halk tarafından sandıkta cezalandırıldığı gözlenmektedir.

Gelişmeler neticesinde yeni oluşumlara fırsat sunulmuş ve tek parti olarak hükümetlerin teşkil edilmesi sağlanmıştır. Özellikle 2001 ila 2009 yılları arasında küresel mortgage krizine kadar önemli oranda dış sermaye ülkeye çekilmiştir. Bu dönemde sanayinin uluslararası rekabet edebilmesine yönelik önemli teşvik mekanizmaları ortaya konulmuştur.⁷⁰ Ancak inşaat sektörünün diğer sektörlerle oranla daha büyük kar oranlarına sahip olması neticesinde firmalar kendi sektörlerinde Ar-Ge çalışmaları yapmak yerine inşaata yönelmiştir. Sonuç olarak ülkenin ihtiyacından çok fazla konutun ortaya çıkarılmış olması nedeniyle konut stokunun eritilmesine yönelik teşvikler kamu bankalarının uygun kredi sağlamaları yoluyla çözüme kavuşturulmak istenmektedir. Ancak Suriye'deki toplumsal olayların çığırından çıkarak pek çok sığınmacının Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmaları neticesinde piyasaların tamamen ödemeler dengesi bozulmaktadır.⁷¹

Mevcut durum itibariyle sanayini ihtiyaçları incelendiğinde ilk olarak katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi gerektiği görülmektedir. Nitekim yaş meyve ve sebze ihracatı ile cep telefonu gibi yüksek katma değerli ürünlerin ikamesi için büyük hacimler ortaya koymak gerekmektedir. Ayrıca ihracattaki pazarların daralması ve en büyük pazar olan AB ülkelerinin de resesyon sinyalleri vermesi dış ticaret temelli kalkınmanın sorgulanmasına yol açmaktadır. Bunların yanında kambiyo rejiminde hem faiz hem de döviz kurunun baskılanması neticesinde sadece Merkez Bankasının elindeki rezervler erimektedir. Beklenen ekonomik büyüme rakamları da gerçekleşemeyecek duruma gelmektedir.

⁷⁰ NAKİBOĞLU, ve AYDIN, “Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi.”, s. 389.

⁷¹ DANACI, *Türkiye Genelinde Ve Gaziantep Özelinde Dahilde İşleme Rejiminin Önemi: Sınır Testi Analizi*, s. 47.

Piyasa koşullarının iyileştirilmesine yönelik gerçekleştirilmesi gereken bir başka husus da yapısal reformlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış sermayenin bir ülkeye yatırım yapmada aradığı temel niteliklerin ülkenin reel durumuyla orantılı gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu kapsamda eğitim, hukuk ve verimli ekonomi adına önemli gelişmelerin gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir. Gerçekleştirilebilecek iyileştirmeler arasında eğitim alanının sektörde çalışmaya hazır halde yetişmesinin sağlanması için iş başında eğitim ve staj olanakları gibi uygulamalar yapılmaktadır. Aynı zamanda mevcuttaki çalışanların iş becerilerinin artırılmasına yönelik kalkınma ajansları tarafından teknik destek eğitimleri sağlanmaktadır.⁷² Hukuk alanında Türkiye Cumhuriyeti uluslararası hukukun geçerli sayılmasına yönelik pek çok anlaşma ile önemli çabalar harcamaktadır. Ancak dış sermayenin yatırım yapabilmesi için yerelde herhangi bir kişi ya da tüzel kişilikle mahkemelik olma gibi bir duruma geldiğinde haklı olduğu takdirde kendisi lehine karar verileceğine yönelik ikna edilmesi gerekmektedir. Son dönemlerde yargıda değişimle hedeflenen amaçlar gerçekleştiğinde bunun da sağlanması mümkün görünmektedir. Son olarak verimli ekonomik modelin benimsenmesi için ilk başta stres testlerinin gerçekleştirilmesi ve verimsiz şirketlerin krediye ulaşımının engellenmesi gerekmektedir. Bu durumda kamunun serbest piyasaya müdahalesi söz konusu olacağı için toplumsal tepkilerin artması ve istihdamın azalması göz önünde bulundurulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak verimli firmaların krediye ulaşmaları bir süre sonra istihdam açığının kapanmasını sağlayacak yatırımların da önünü açacaktır. Dolayısıyla piyasanın kendisini süpürmesine müsaade edip kamunun mümkün olduğu kadar Merkez Bankası rezervlerini korumaya yönelik bir politika benimsemesi önerilmektedir.

Teşvik uygulamalarının 1980 sonrası dönemde nasıl şekillenmesi gerektiği ile ilgili bu önerilerden sonra çalışmanın ilerleyen kısmında bu kapsamda gerçekleşen ve gerçekleştirilmesi gereken yapısal reformlara değinilmesinin önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür.

D. Teşvik Uygulamalarında Yaşanan Yapısal Dönüşüm

Ekonomi sosyal bir bilim olduğu için genelde insan davranışlarının incelenmesi ve bunların rasyonel yatırım kararlarına göre şekillendirilmesini sağlamayı

⁷² YERLİKAYA, *Tekstil Sektörü'ne Yönelik Teşvik Uygulamaları*, s. 74.

amaçlamaktadır. Ancak bireylerin yatırım kararlarının sürekli olarak rasyonel olması söz konusu olmadığı için matematiksel formüllerle şu yapılırsa şu sonuçlar alınır demek mümkün olmamaktadır. Bu noktada ekonominin bir bilim dalı olamayacağına yönelik eleştiriler de gelmektedir. Nitekim pozitif bilim aynı şartlar altında aynı işlemlerin uygulanmasıyla aynı sonuçları bulmaya yönelik bulgular ortaya koyması gereken bir durumdur. Bu tez sosyal bilimler için geçerli olmamaktadır çünkü aynı şartlar altında da olsa insan farklı kararlar alabilmektedir. Toplumsal değişmeler denkleme giren her değişkenin değişmesine neden olduğu için teşvik uygulamalarında da sürekli bir değişikliğin yapılması gerekmektedir.

Ekonomik sistemin amaçları açısından incelendiğinde firmaların ilk amacının ayakta kalmak olduğu gözlenmektedir. Bunu sağlamaya yönelik Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesi askeri zaferlerin ekonomik zaferlerle taçlandırılması şeklindedir. Böylece devletçilik ilkesi gereği ilk başa kamunun yatırımları sübvanses etmesi usulü benimsenmiştir. Daha sonra küresel gelişmeler neticesinde çok partili bir hayata geçiş söz konusu olmuş ve liberal ekonomiye ilk adım ihracatın ve ithalatın serbestleştirilmesi tecrübe edilmiştir. Elde edilen kazanımlar açısından incelendiğinde yerli sanayi altyapısının ortaya çıkarılabilmesi için yetişmiş insan kaynakları henüz ortaya çıkarılmadığı için teknoloji transferi şeklinde yatırımların yapıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda tarıma dayalı ekonomik büyüme modelinin sanayiye dayalı bir şekilde değiştiği de tespit edilmiştir.⁷³

İlerleyen yıllarda ihracatın teşvikine yönelik 24 Ocak kararlarından sonra dış ticarete yönelik serbest bölgelerin canlandırılması ve gerekli altyapının kurulması gibi teşvikler sunulmuştur. Günümüze geldiğimizde dış ticaretin önündeki tüm engeller kamu tarafından kaldırılmıştır ve bunun teşviki için önemli kredi destekleri de sağlanmaktadır. Ayrıca ülkede üretilen ürünlerin uluslararası piyasalarda tanıtımı için TURQUALITY gibi teşvik sistemleri de üretilmiştir. İlan edilen 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) Kanunu'yla birlikte firmaların teknolojik katma değeri yüksek olan ürün ve hizmetler geliştirebilmeleri için teşvikler sağlanmaktadır. Ayrıca 29797 Sayılı "Araştırma, Geliştirme Ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama Ve Denetim Yönetmeliği" ile firmaların kendi Ar-Ge merkezlerini kurmaları teşvik edilmektedir. Hem Ar-Ge merkezlerinde hem de TGB'lerde çalıştırılacak olan personelin

⁷³ **HOROZ**, *İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, s. 163.

ücretleriyle ilgili vergi indirimlerinin yanında ortaya çıkan ürünlerin ticarileştirilmesi ve fabrikalaştırılması konusunda teşvikler uygulanmaktadır.⁷⁴

Özetle teşviklerin yapısal değişimi incelendiğinde küresel bağlamda rekabet edebilecek nitelikte ürün ve hizmetlerin ortaya çıkarılmasına yönelik sürekli bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Küresel ekonomik konjonktür müsaade ettiği sürece teşviklerin faydalı sonuçlar ortaya çıkarması ümit edilmektedir.

Teşvik kavramıyla ilgili kavramsal çerçevenin oluşturulmasından sonra çalışmanın temel amacı olan DİR'in işleyişinin anlatılmasına geçilebileceği düşünülmüştür. Bu amaçla araştırmanın bir sonraki bölümünde DİR'in işleyişi hakkında bilgiler sunulacaktır.

IV. Dâhilde İşleme Rejiminin İşleyişi

DİR ülke ekonomisinin ihracatının büyük bölümü ithalata dayalı olduğu için burada vergi muafiyetleri sağlanması sonucunda içeride işlenerek katma değeri artan eşyanın ihracatını teşvik etmek üzerine kurgulanmış bir rejimdir. Bu rejimle ilgili kavramsal çerçevenin tam olarak anlatılabilmesi için süreçlerinin incelenmesi ve bunlar hakkında bilgiler sunulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Geneli itibariyle incelendiğinde ithalatçı firmanın bir taahhüt imzalayarak ihraç etmek üzerine ithalat yapması ve bu kapsamda gümrük işlemlerinin sadeleştirilmesi ve dondurulması, ihracat gerçekleştikten sonra da taahhüt yerine getirildiğinde ithalattan doğan sorumluluklarını yerine getirmesine dayanmaktadır.⁷⁵

Örneğin konfeksiyon ihracatı için ithal edilen pamuğun vergileri ve gümrük işlemleri dondurularak, konfeksiyon haline gelip ihracatı yapıldığında ödemeler gerçekleştirilmektedir. Böylece firmalar düşük katma değer üzerinden ithalat yaptıkları eşyanın niteliğini değiştirerek katma değeri yüksek ürünlere dönüştürmektedir. Bu sayede hammadde ya da yarı mamul ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde karşıladıkları için atıl kapasite gibi problemlerle uğraşmaktan kurtulmaktadırlar. Ayrıca daha fazla üretim uluslararası piyasalarda daha fazla pazar payı anlamına gelmektedir.

⁷⁴ KOCABAŞ, *Dâhilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri*: s. 7.

⁷⁵ EYİLCİM, *Dâhilde İşleme Rejiminin Mersin'deki Boyutları*, s. 70.

Bu rejimde şartlı muafiyet ve geri ödeme usulü olmak üzere iki temel süreç bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünün ilerleyen kısımlarında bunların açıklanması ve kıyaslanması sağlanacaktır.

A. Şartlı Muafiyet Sistemi

Ülkeler arasında dış ticaret ile ilgili sınırlar kalkmaya devam etse de uluslararası piyasalardan kaynaklı olarak ülke ekonomilerinin olumsuz etkilenmesi gibi durumlar gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle ülke ekonomilerindeki yerli üreticilerin korunmasına yönelik önlemler alınmaktadır. Bu kapsamda stopaj vergileriyle ithalatın önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Böylece yerli üreticilerin korunması söz konusu olabilmektedir. Bu önlemler ihracat yapmak üzere ithalat yapan kişilerin kota uygulamalarına takılmalarına neden olduğu için bu kısıtın aşılmasına yönelik olarak DİR devreye sokulmuştur. Piyasası dışarıda olan ürünlerin ihracata yönelik üretim gerçekleştirebilmeleri için uygulanan vergilerin şarta bağlanması neticesinde tahsili geciktirilmektedir. Sonuç olarak ihracat taahhüdü gerçekleştirildiğinde şart yerine getirilmiş olduğu için daha fazla üretim kapasitesine erişilmiş bulunmaktadır.⁷⁶

Bu sistem ihracatın yerli olanaklarla gerçekleştirilmesine de imkân sunmaktadır. Bu kapsamda eşdeğer eşya kullanımı ve yurtiçi alım gibi uygulamalar da gerçekleştirilmektedir.

1. Eşdeğer Eşya Kullanımı

Ülkede üretilen hammadde ve yarı mamulün ithalatla gelenlere oranla rekabette dezavantajlı olmasını önlemek adına yurtiçinden alımlar da DİR kapsamında değerlendirilebilmektedir. Böylece ihracat taahhüdünde bulunan firma DİR kapsamında işlem gerçekleştirmek için yurtiçinden de alım gerçekleştirebilmektedir.⁷⁷ Bu sistemde ithalat yapmak yerine yerli olanaklarla ihracatın teşviki sağlanmaktadır. Model uygulandığında yerli malzeme ile ihracat yapmayı taahhüt eden firmanın daha avantajlı konuma geldiği görülmektedir. Çünkü gümrük vergileri uygulanmamış olan bir hammadde ya da yarı mamule gümrük vergisi uygulanmış gibi teşvik almak söz konusu

⁷⁶ ÖZAYDIN, *Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri*, s. 58.

⁷⁷ SAYILGAN, Güven ve ŞENOL, Coşkun, “*Dâhilde İşleme Rejimi Ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri*”, Cilt: 35, 2010, 2010, ss. 37-53, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, s. 40.

olabilmektedir. Böylece firmanın tedarik zinciri daha etkin şekilde çalışarak maliyetlerin düşmesi ve rekabette avantaj kazanılması mümkün olabilmektedir.

2. Yurtiçi Alım Uygulaması

İhracata yönelik bir büyüme modelinin benimsenmiş olması nedeniyle bütün üretimin ihracata yöneltilmesi iç piyasalarda mal ve hizmetlerin bulunamamasına neden olacağı için enflasyon gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu kapsamda iç piyasanın canlı tutulması ve ihracattan kaynaklanan dövizin enflasyonun sübvansiyonuna harcanmaması için yurtiçi alımlar da DİR kapsamında değerlendirilmektedir. Eşdeğer eşya kullanımından farklı olarak yurtiçi alımlarda ihracat yapma hakkı ve zorunluluğu bulunmadan uluslararası fiyatların iç piyasada sağlanabilmesi mümkün olmaktadır.⁷⁸

Böylece firma dışarıdan getireceği dövizin karşılığı olarak iç piyasada enflasyonist baskılardan kurtularak yatırıma yöneltebileceği bir ortamla karşılaşabilmektedir. Aksi takdirde yüksek enflasyon yüksek fonlama maliyetleri anlamına geleceği için yatırımlar azalmaktadır. Azalan yatırımlar ekonominin büyümesinin önüne geçmektedir. Sonuç olarak uluslararası piyasalara daha az etki gerçekleştirilebileceği için ekonomik kalkınma gerçekleşmemektedir. Bu nedenle salt ihracatın teşvik edilmesinin sakıncalar ortaya çıkarabileceği değerlendirildiği için iç piyasanın da canlı kalması adına teşvik sisteminin bu alanda da uygulanması sağlanmaktadır.

3. Teminat İşlemleri

6183 Sayılı Kanuna göre kamu alacaklarının tahsil edilmesine yönelik usuller belirlenirken DİR kapsamında yapılacak olan işlemlerin de düzenlenmiş olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda teminatlar ihracat taahhüdü ve kambiyo taahhüdü ile gerçekleşmektedir. Bu taahhütlerle ihracat teminat altına alınmaktadır. Teminat olarak kullanılacak unsurlar banka taahhüdü olabileceği gibi hazine bonusu ya da tahviller olabilmektedir.⁷⁹

⁷⁸ ŞENOL, *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 133.

⁷⁹ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 45.

DİR kapsamında uygulanacak olan teşvikin miktarı Türkiye Cumhuriyeti gümrük sahası içinde son işlem yapılan yerdeki gerçekleşen miktar üzerinden uygulanır ve teminatlar gerçekleşen oran üzerinden serbest bırakılmaktadır. Ancak teminat miktarı bazen ithal edilen ürünün iki katına kadar çıkabileceği için teminatın bağlı kalması gibi durumlar söz konusu olabildiği için indirimli, kısmi ve teminatın iadesi gibi konulara da yer verilmesi gerektiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünün ilerleyen kısımlarında bu kavramlarla ilgili bilgiler sunulacaktır.

a. İndirimli Teminat İşlemleri

İthalat ve ihracat işlemlerinde geçmişte yaptıkları işlemlerin gerçekleşme oranlarına göre firmalar sınıflandırmalara tabii tutulmaktadır. Önceki ihracat taahhütlerini yerine getirmiş olan firmaların uluslararası pazarlarda daha fazla yer alabilmeleri için onaylanmış kişi statü belgeleri elde etmeleri sağlanmıştır. Onaylanmış kişi statü belgesine sahip olan firmaların DİR’le ilgili yapacakları işlemlerde teminatlarının indirimli şekilde uygulanması söz konusudur.⁸⁰ “2017/10973 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Kararı Hakkında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı” kapsamında A, B ve C sınıfı olmak üzere üç farklı grup tanımlanmıştır. A sınıfı belgeye sahip olan firmaların %1, B sınıfı belgeye sahip olanların %5 ve diğer firmaların da %10 oranında teminat yatırmaları ya da bunun karşılığı olarak teminat göstermeleri beklenmektedir. Uygulanan oranlar ihracatın teşvik edilmesi için çok cüzi miktarlarda bırakılmıştır. Böylece daha fazla ihracatın gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Aynı düzenlemede miktar olarak ABD Doları bazında gerçekleşen ihracatın hacmi de teminatların indirimli uygulanmasını sağlamaktadır.

b. Kısmi Teminat İadesi

İhracatta daha fazla pazar payına sahip olmaları için firmaların şartlı muafiyet sistemi içinde DİR’le yapacakları ihracatta söz konusu vergi muafiyetinin bir kısmını da kısmi teminat iadesi kapsamında kullanmalarına izin verilmektedir. Bu oranın söz konusu

---

⁸⁰ ŞENOL, *Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 131.

vergilerin %90'ını geçemeyeceği 20.12.2006 tarihli “Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği”nde belirtilmektedir.⁸¹

Ancak bu teminatın iadesi için ihracatla ilgili belgenin taahhüdünün tam olarak gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Gerçekleşmeyen taahhütler ya da eksik gerçekleşenlerle ilgili işlem yapılamamaktadır.

c. Teminatın İadesi

20.12.2006 tarihli “Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği”ne göre gerçekleşen ihracat sonunda firmanın taahhüdünü yerine getirmiş olmasından dolayı belirtilen teminatların iadesi söz konusu olmaktadır. Böylece firma bir sonraki taahhüdü için kullanabileceği kaynaklara tekrar erişebilmekte ve onaylanmış kişi statü belgesindeki sınıfının yükselmesi ya da yüksek kalmasını sağlayabilmektedir.

B. Geri Ödeme Sistemi

Gerçekleşen ithalattan doğan firmanın vergi ve gümrükle ilgili yükümlülüklerinin tahsili geri ödeme sistemi olarak benimsenmiştir. Buna göre firmanın ithalatı yaptıktan sonra eşyayı işleme tabii tutarak katma değerini artırması ve ihracatta daha avantajlı hale gelmesinden sonra ihracattan elde ettiği fazladan gelire birlikte ödemiş olduğu Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergilerinin (ÖTV) iadesi söz konusu olmaktadır.⁸²

Sistem sayesinde ülkenin döviz açığının üretmiş olduğu ürünler sayesinde daha kolay bir şekilde kapatılması sağlanmaktadır. Ayrıca ihracatla uğraşan kişilerin teşvik edilmesi için KDV ve ÖTV'nin iadesi gerçekleştirilmektedir. Böylece firmaların iç piyasaya satmaktansa ihracata yönelmelerine olanak tanınmaktadır. Ancak geri ödeme sistemi içinde gümrük vergileri dahil edilmemektedir. Bu vergilerden kastedilen TRT payı ve tütün fonu gibi kesintilerdir. Fakat bunların oranı da gerçekleşen rakamlar içinde çok düşüktür.

⁸¹ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 53.

⁸² HOROZ, *Ihracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, s. 60.

C. Şartlı Muafiyet Sistemi İle Geri Ödeme Sisteminin Karşılaştırılması

Geride ödeme sistemi ile şartlı muafiyet sistemi bazı durumlarda bir arada kullanılabilir de bu iki usul arasında farklar bulunmaktadır. Şartlı muafiyet sisteminde vergiler teminata bağlı halde tahsil edilirken, geride ödemede vergilerin iadesi söz konusudur. Ayrıca geride ödeme sisteminde ithalatı söz konusu olan ürünün iç piyasaya sürülmesi mümkün olmadığı için herhangi bir miktar kısıtlamasına ihtiyaç duyulmazken şartlı muafiyet sisteminde uluslararası piyasalarla iç piyasanın rekabet edebilmesine yönelik kotalar uygulanmaktadır.⁸³

Aynı zamanda geride ödemede şartlı muafiyet sisteminde uygulanan eşdeğer eşya ve yurtiçi alım olanakları sağlanmamıştır. Son olarak şartlı muafiyet sisteminde ihracat taahhüdü yerine getirildikten sonra teminatın iadesi söz konusuyken geride ödeme sisteminde ilgili gümrük idaresine üç ay içinde başvurma koşulu bulunmaktadır.

Bu iki sistem kıyaslandığında geride ödeme sisteminin tamamen yurtiçiyle işi olmayan üretimde avantajlar ortaya çıkardığı, şartlı muafiyetin de bir kısmı yurtiçi pazarlardan elde edilecek olan tedarikin finansmanını kolaylaştırdığı gözlenmiştir. Böylece şartlı muafiyet sisteminin incelenmesi de sağlanmıştır. Bu sistemler kamunun vergi kaybı olacağı fikirlerini akıllara getirdiği için telafi edici vergi konusunun da işlenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Çalışmanın bir sonraki kısmının da telafi edici vergiyle ilgili bilgileri sunması sağlanacaktır.

D. Telafi Edici Vergi

DİR uygulandığında kamunun ithalattan doğan vergiden dolayı bir kaybı bulunmaktadır. Bu kaybın önlenmesi için ihracatın gerçekleştirilmesinden sonra ithalattla ilgili verginin tahsil edilmesi sağlanmaktadır. Bu uygulama telafi edici vergi olarak adlandırılmaktadır. Böylece kamunun vergi kaybı önlenerek ihracatçının daha fazla hammadde ve yarı mamul işlemesi ve ihracatın teşvik edilmesi söz konusu olmaktadır.⁸⁴

Telafi edici verginin hesaplanmasında gerçekleşen ihracat taahhüdünün ne oranda ortaya çıktığının belirlenmesi gerekmektedir. İthal edilen hammaddenin ya da yarı mamulün ortaya çıkaracağı ürünler dış pazarlar yerine iç pazarda değerlendirildiğinde

⁸³ NAKİBOĞLU, ve AYDIN, , “Dâhilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi.” s. 383.

⁸⁴ HOROZ, İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması, s. 59.

ithalat miktarının ilgili kısmı kadar telafi edici vergi işletilmektedir. İthal edilen eşyanın bir kısmı iç pazarda değerlendirildiğinde ya da ıskarta oranı yüksek olduğu durumlarda da işlemeden kaynaklanan vergi kaybının bu şekilde tazmini söz konusu olmaktadır. İhracatçının beyan ettiği ihracat taahhüdünü yerine getirmiş olması verginin miktarını minimum düzeyde tutarken, taahhüdün yerine getirilememiş olmasında vergi oranı artmaktadır. Ancak gümrük birliği anlaşması olan ülkelere ihracat gerçekleştiğinde vergiler için istisna uygulanmaktadır.

E. Dâhilde İşleme Rejimi Başvurusu

DİR ile ilgili kavramsal çerçeveye ilgili bilgilerin yeterince sunulmuş olduğu düşünüldüğünden sistemin işleyişiyle ilgili bilgilerin de sunulmasının araştırmacı ve uygulayıcılara önemli faydalar getireceği öngörülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında DİR'in işleyişinin anlatılması sağlanacaktır. Dâhilde işleme rejimi başvurusu için firmaların ilgili gümrük idaresine başvurusu gerekmektedir. Ancak serbest bölgelerle birlikte teknoloji geliştirme bölgelerinde gümrükle ilgili elektronik ortamda portal üzerinden başvurular alınmaktadır.⁸⁵ İlerleyen kısımlarda daha detaylı bilgilerin sunumu gerçekleştirilecektir.

1. Dâhilde İşleme İzin Belgesi Başvurusu

Firmalar günümüzün koşullarında pek çok işlem gibi DİR izin belgelerini de elektronik ortamlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda firmanın sertifikalı elektronik imza temin etmesi gerekmektedir. Sertifikalı elektronik imzalar TÜBİTAK ve Noterler Birliği gibi resmi kurumlar başta olmak üzere çeşitli özel kurumlardan da elde edilebilmektedir. Elektronik imzaların tamamlanmasından sonra Ticaret bakanlığının ilgili birimlerine başvuru gerçekleştirilerek portala firmalarının tanımlanmasını sağlamaları gerekmektedir. Bu kapsamda firmanın faal olduğunu kanıtlayacak şekilde dilekçe ekinde firmanın ticaret sicil gazetesinde yayınlanmış nüshaların da eklenmesi gerekmektedir.

---

⁸⁵ AYDIN, . *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 60.

İzin belgesi için başvurular ilgili birimlerce incelenerek hayali işlemlerin ortaya çıkması önlenmeye çalışılmaktadır. Başvurunun olumlu değerlendirilmesi halinde firmanın izin belgesi başvurusu değerlendirmeye alınmaktadır.

2. Dâhilde İşleme İzni Başvurusu

DİR başvurusu onaylanan firmalar işleme yapabilmek için her defasında taahhüt gerçekleştirecekleri için gümrükte işlemlerinin kolaylaştırılması için dâhilde işleme izin başvurusu yapmak durumundadır. Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği'ne göre işleme iznine tabii tutulabilecek eşyanın sınıflandırmaları incelenmekte ve uygun olanlara dolaşım izni verilmektedir. DİR kapsamında sadece ithal edilerek ihraç edilmek istenen eşyanın işlenmesi söz konusu olmamaktadır. Aynı zamanda daha önce ihraç edilmiş ürünlerin tamir ve bakımının yapılması için DİR işleme izinleri talep edilebilmektedir.⁸⁶

Serbest bölgeler ile birlikte Teknoloji geliştirme bölgelerinde ihracatta öncelikli olan sektörlerle ilgili gerçekleştirilecek olan ithalatla ilgili DİR işleme izninin kapsamı genişletilebilmektedir. Ülke için hayati öneme sahip olan materyallerin işlenmesini sağlayacak ve stratejik üstünlük elde etmeye olanak tanıyan eşyanın işlenmesinde izinlerin kapsamı geniş tutulmaktadır.

DİR'in amacı işletmelerin kaynaklarını daha verimli bir şekilde kullanmaları ve zaman kaybının önlenmesi olduğu için DİR işleme izinlerinin çıkartılması da portal üzerinden gerçekleşmektedir. Gerekli belgeler içinde yapılan ithalat sözleşmesi ve varsa ihracat sözleşmesinin yanında yan sanayici kullanıldığı takdirde bunun işlemeyi gerçekleştirebileceğine yönelik kapasite belgelerinin eklenmesi gerekmektedir. Her başvuru olumlu sonuçlanmamaktadır. Nitekim başvuruların olumsuz sonuçlanmasının en temel sebebi belge eksikliği olmaktadır. Firmalar belgeleri tam olarak doldurduklarında izin genellikle çıkmaktadır. Başvuruların olumsuz değerlendirilmesine neden olan ikinci bir husus ise DİR kapsamında işlenemeyecek tarımsal ürünler ve canlı hayvan gibi unsurlarla ilgili olmasıdır. Sonuç olarak firmaların şartlı muafiyetten faydalanmaları için ya uluslararası ticarete bilgi ve deneyim sahibi kişileri işe almaları, ya da güvenilir gümrük danışmanlığı firmalarıyla etkileşim içinde olmaları gerekmektedir. Böyle durumlar gerçekleşmediğinde iznin iptali ya da belgelerin tamamlanması için süre uzatımı uygulanmaktadır.

⁸⁶ ASAR, *Türkiye'de dahilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri.*, s. 35.

F. Dâhilde İşleme Rejiminde Süreler ve Ek Süreler

Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği'ne göre DİR işleme izni on iki ay süreyle sunulmaktadır. Ancak işlemin gerçekleşmesi bu sürenin üzerinde olduğu hallerde izin süresi projenin süresi kadar uzatılabilmektedir. Ancak uluslararası ticarete her şey planlandığı gibi gitmediği durumlarda firmalara süre uzatımı verilebilmektedir. Bu kapsamda firmanın izin süresinin bitimine en az üç ay kala Ticaret Bakanlığı'na resmi başvuru yaparak ihracat taahhüdünün hangi nedenlerden ötürü gerçekleştirilemediğini veya gerçekleştirilemeyeceğini belirtmek ve ihbarda bulunmak zorundadır. İthal edilen eşyanın işlenmesinin gerekçeleri Bakanlık tarafından belirlenecek olan komisyonca görüşülerek uygun bulunması halinde iznin süresinin uzatılması söz konusu olabileceği gibi uygun olmayan hallerin olduğu karara bağlı olarak telafi edici vergilerin uygulanması söz konusu olabilmektedir. İzin süresinden önce tamamlanan ihracatta ya da izin süresinde tamamlananlarda en geç üç aya kadar taahhüdün yerine getirildiğinin belirtilmesi gerekmektedir.⁸⁷

G. Dâhilde İşleme Rejiminde İkincil İşlem Görmüş Ürün, Değişmemiş Eşya ve Fire Oranı

DİR kapsamında ithal edilen ürünlerin işlenmesi birincil işlem olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ithal edilen ürünlerin ihraç edilmesi beklenmektedir. Ancak ihracat gerçekleşmediği hallerde ya da gümrükte terk edilme gibi durumlar söz konusu olduğunda bu eşyanın ikinci bir işleme tabii tutulması gerekmektedir. İlk işlemde uygulanacak olan telafi edici vergi neticesinde ikinci bir işlem gerçekleştiğinde gümrüklenmiş sayılması söz konusu olacağı için ikincil işlem için taahhüt aranmamaktadır.

Üretimde kullanılan malzemenin tümünün ürün ya da hizmete dönüşmesi söz konusu olamayacağı için de ıskarta oranlarının da hesaba dâhil edilmesi gerekmektedir. Ancak ıskarta oranını belgelendirme koşulu getirilmiştir.

Niteliği değişmemiş eşyayla ilgili olarak ikincil bir işlem gerçekleşeceği zaman da telafi edici vergiden sonra gümrüklenmiş hale gelmektedir. Ancak bunun aynı şekliyle

---

⁸⁷ **DURMAZ**, Ömer. *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi'nin İşletmelerin İhracatına Katkılarının Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık İle Karşılaştırmalı İncelemesi*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, Ankara, s. 37.

ithalatı daha büyük bir vergi kaybına neden olacağı için miktarının %1'den fazla olmaması gerekmektedir. Uygulanacak olan telafi edici verginin hesaplanabilmesi için döviz kullanım oranı ve verimlilik oranlarıyla birlikte CIF ile FOB değerlerinin bilinmesi gereklidir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında bu noktaların da açıklanması sağlanacaktır.

H. Dâhilde İşleme Rejiminde Kullanılan Oranlar

DİR işleme izni onaylandığı gün itibariyle işletmenin ihracat taahhüdü ile ilgili süresi başladığı için ihracatın izin süresinin sona erdiği gün mesai bitimine kadar gerçekleştirilmiş olması ilgili gümrük idaresince kayıtlara girmesi beklenmektedir.⁸⁸ Gerçekleşen oran kapsamında taahhüdün yerine getirilmesi ve kambiyo taahhüdünün de kapatılmış olması gerekmektedir. Ancak ihracat istenilen miktarda gerçekleşmediği durumlarda DİR kapsamında döviz kullanım oranı ve verimlilik oranının hesaplanması lazımdır. Çalışmanın bu bölümünün ilerleyen kısımlarında bu oranlardan bahsedilmesinin konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı öngörülmektedir.

1. Döviz Kullanım Oranı

Döviz kullanım oranı DİR kapsamında işlenen eşyanın CIF ithalat tutarı ile FOB ihracat tutarı arasındaki oranı ifade etmektedir.⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti gibi volatilitenin ve enflasyon oynaklığının yüksek düzeylerde gerçekleştiği hallerde ihracatçı döviz kaybına uğrayabildiği gibi dışarıdan elde edilen miktarın Türk Lirası karşılığında fazladan kar da elde edebilmektedir.

Belirtilen oynaklık nedeniyle sektörlerin ihracatta desteklenmelerinde kabul edilebilir döviz kullanım oranlarında farklılık bulunmaktadır. Otomotiv (%65), tekstil (%65), deri, cam, çimento ve seramik (%60), orman ve konfeksiyon (%70) ve geriye kalan sektörler de %80 olarak belirlenmiştir. İkincil işlem görmüş ürünler için uygulanan oran %100 şeklindedir. Bu oranlar belirlenirken sektörlerin fire oranlarının da dikkate alınmış olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla verimliliğin de DİR için önemli bir ölçüt olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁸⁸ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 72.

⁸⁹ ESEN, Sinan., AYAS, Işıl ve IDAN, Baldauryen, "Dahilde İşleme Rejiminde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", Cilt: 7, Sayı: 2, 2019, ss. 331-335, Sakarya, İşletme Bilimi Dergisi, s. 334.

2. Verimlilik Oranı

Ekonomik sistemin devam ettirilebilmesi için sürdürülebilir şekilde verimlilik ortaya çıkarması gerekmektedir. Nitekim ekonominin kalkınmaya yönelik hamleler gerçekleştirebilmesi için dışa bağımlılığın azaltılması ve yerli kaynakların en verimli şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.⁹⁰ Ancak hammadde, teknolojisi ve enerjisi dışa bağımlı bir büyüme modelinin ülke ekonomisini büyüttüğü ve bununla birlikte kalkınma gerçekleşmediği için de büyümenin borçlanmayı artırmaktan başka bir faydasının olmadığı gözlenmektedir. Bu durum neticesinde üretim faktörlerinden müdahale edilebilecek tek hususun işgücü maliyetleri olduğu anlaşılmaktadır.

İşgücü piyasasında ücretleri beğenmeme neticesinde meydana gelebilecek iradi işsizlik aşırı borçlanma nedeniyle mümkün olmayacağı için nitelikli işgücünün de işinin tehlikeye girmesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Verimsiz çalışan firmaların daha fazla krediye ulaşmaları daha büyük bir borçlanma ortaya çıkardığı için kamu kaynaklarının da verimsiz alanlarda kullanılmak zorunda kalınması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Böylece insanların hayatlarında refah algısını yaşamaları güçleşeceği için ekonomik istikrar tehlikeye girmekte ve bunun toplumsal yansımaları sürdürülebilirliği güçleştirmektedir.

Firmaların DİR kapsamında işlemiş oldukları malzemenin fire oranlarının düşük olması ihracatta kullanılacak daha fazla mal ve hizmetin elde edilmesini sağlayacağı için DİR’de ithalatla elde edilen girdilerle işleme sonunda ortaya çıkan çıktılarının oranları önemsenmektedir. Verimlilik oranları yüksek olan sektörlerin desteklenmesi için politika geliştirilmesinde önemli bir veri elde edildiği için ülkenin dış ticaret politikasının hangi sektörlerle yönelmesi gerektiği de böylece belirlenmiş olmaktadır. Rekabet avantajı olan sektörler oluşturdukları yüksek katma değerle ülkenin döviz açığını kapatacakları için daha fazla desteği de böylece hak etmektedirler.

İ. Dâhilde İşleme Rejiminde İhracat Sayılan Satış ve Teslimler

Dış ticaretle ilgili teşviklerden olumlu geribildirimlerin alınmasından sonra DİR kapsamında işlenen eşyanın ihracat sayılmasına yönelik teşvikleri içeren 2005 yılında uygulamaya konulan İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğ ile birlikte ithalat gerçekleştirilmeden üretilen mal ve hizmetlerin de ihracatı gerçekleştiği hallerde

⁹⁰ TEKİN, “Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat Ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)”, s. 196.

DİR kapsamında değerlendirilebileceği düzenlenmiştir. Böylece dâhilde işleme izin belgesine ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilen işleme neticesinde elde edilen eşyanın ihracatının da DİR kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Tebliğde pek çok istisna tanımlanmıştır ancak bunları geneli itibariyle inceleyecek olursak yatırım ve Ar-Ge projelerinin finansmanında firmaların kolaylık elde etmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.⁹¹

J. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin Revizesi veya İptali

Daha önce de belirtildiği gibi küresel ticarete pek çok dalgalanma yaşanabileceği anlaşılmaktadır. Bu tür durumlarda firmalar portal üzerinden gerekçelerini ortaya koyarak dâhilde işleme izin belgelerinin ya da izninin revize edilmesi ya da iptali talebinde bulunabilmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilmesi gereken işlemlerle ilgili bilgiler ilerleyen kısımlarda sunulmuştur.⁹²

1. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin Revizesi

Anlaşmaların iptal edilmesi, ticaretin gerçekleşmesinin işletmenin varlığını ortadan kaldıracak sonuçlar ortaya çıkarma ihtimali ve küresel dalgalanmalar neticesinde firmalar bulunmuş oldukları ihracat taahhüdünü yerine getiremeyecekleri durumlarla karşılaştıklarında gerekçelerini belirten bir başvuruyla dâhilde işleme izin belgelerinin revize edilmesi talebinde bulunabilmektedir.⁹³ Ancak bu başvurunun sürenin

⁹¹ BAŞKOL, “Türkiye ihracatının ithalata bağımlılığının dâhilde işleme rejimi açısından analizi”, s. 7.

⁹² AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 78.

⁹³ R.G. 20/12/2006 “DAHİLDE İŞLEME REJİMİ TEBLİĞİ”

“MADDE 19 – (1) Dahilde işleme izin belgesi, kapatma müracaatından sonra veya belge süresi içerisinde revize edilebilir. Belge sahibi firmalar, belgenin kağıt ortamındaki basılı nüshası aranılmaksızın belgenin elektronik ortamdaki kayıtlarının revize işlemlerinin yapılabilmesini teminen elektronik ortamda Müsteşarlığa müracaat ederler. Müsteşarlıkça yapılacak değerlendirme neticesinde, uygun görülen talepler belgenin elektronik ortamdaki kayıtlarına işlenir.

(2) Ancak, belge kapsamındaki yurt içi alımlara ve vergi resim harç istisnasına yönelik işlemler için belgenin kağıt ortamındaki basılı nüshası üzerinde revize işlemlerinin yapılması gerekir. Bu durumdaki revize müracaatı, elektronik ortamdaki müracaatla eş zamanlı olarak veya müteakiben ilgili firma tarafından belge aslı ile birlikte ilgili ihracatçı birlikleri genel sekreterliğine yapılır. İlgili ihracatçı birlikleri genel sekreterliğince revize müracaatı, elektronik ortamdaki müracaatın sonucu dikkate alınarak sonuçlandırılır.

(3) Dahilde işleme izin belgelerinin elektronik ortamdaki kayıtlarının revize edilmesi ile ilgili görev ve yetkiler Müsteşarlıkça kullanılabilirliği gibi, gerek görülmesi halinde ihracatçı birlikleri genel sekreterliklerine kısmen devredilebilir.

dolmasından üç ay öncesine kadar yapılmış olması gerekmektedir. Bu süreç içinde ithalat gerçekleşmiş ve halen ihracat ümidi varsa buna bağlı olmak kaydıyla sürenin revize edilmesi söz konusu olabilmektedir. İthalatçının anlaşmadan vazgeçmesi gibi bir durum söz konusu olduğunda da yine firma bunu gerekçelendirerek başvuru yaptığında iznin başka bir tedarikçiyle yapacağı anlaşmaya yönelik olarak değiştirebilmesi mümkündür.

2. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin İptali

Dâhilde işleme izin belgesinin ya da iznin iptali iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki firmanın taahhüdü yerine getiremeyeceğine dair gerekçeli başvurusuyla olmaktadır. Bu kapsamda ithalat gerçekleşmiş olursa telafi edici vergi uygulanarak gümrükleme yapılmaktadır.⁹⁴

İkinci husus ise hayali bir işlemin gerçekleştiğine dair somut kanıtlar olması durumunda ya da izin kötüye kullanılacağına yönelik deliller elde edilmesinde Ticaret Bakanlığı tarafından iptal gerçekleşmektedir. Bu kapsamda ithalat gerçekleşmemiş olduğu için firmaya müeyyidelerin uygulanması söz konusu olmaktadır. Bunun yanında firmaya kesilecek olan cezada döviz kullanım oranında bir indirim uygulanmayacağı gibi adli kurumlara da gerekli ihbarlar gerçekleştirilmektedir. İzinlerin iptali söz konusu olduğunda bunlarla ilgili duyurular Resmi Gazete aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu

---

(4) Dahilde işleme izni talep formuna ilişkin revize müracaatı, ilgili firma tarafından gerekli bilgi ve belgeler ile birlikte ilgili gümrük idaresine yapılır. Yapılan revize müracaatı gümrük idaresince sonuçlandırılır ve firmaya bildirilir.”

⁹⁴ R.G. 20/12/2006 “DAHİLDE İŞLEME REJİMİ TEBLİĞİ”

“**MADDE 44** – (1) Firmanın talep etmesi halinde, kullanılmayan dahilde işleme izin belgesi iptal edilir. İptal müracaatı, elektronik ortamda Müsteşarlığa (İhracat Genel Müdürlüğü) yapılır.

(2) Bu Tebliğ ve bu Tebliğe istinaden yayımlanacak genelge hükümlerine uyulmadığının, dahilde işleme izin belgesinin/dahilde işleme izninin düzenlenmesi veya revizesi için ibraz edilen bilgi ve belgeler ile belge/izin üzerinde yapılan işlemlerin gerçek dışı olduğunun veya gerçeği yansıtmadığının, belgenin/izin sahtesinin düzenlendiğinin veya belge/izin üzerinde tahrifat yapıldığının tespiti halinde; ilgili belge Müsteşarlıkça, izin ise ilgili gümrük idaresince iptal edilir ve ilgililer hakkında kanuni işlem yapılır. Ayrıca, bu belge/izin sahibi firmaya ait dahilde işleme izin belgelerine/dahilde işleme izinlerine (bu firmaların bir başka firmanın belgesinde yan sanayici olması da dahil) 1 (bir) yıl süreyle indirimli teminat uygulanmaz.

(3) İptal edilen belge/izin ile ilgili olarak, bu Tebliğin 45 inci maddesi hükümlerine göre işlem yapılır.

(4) İptal edilen dahilde işleme izin belgeleri aylık listeler halinde Resmî Gazete’de yayımlanır. İptal işlemi, ilgili mercilere ve ilgili vergi dairelerine ayrıca bildirilmez ve iptal edilen dahilde işleme izin belgeleri, gerekli işlemler açısından ilgili mercilerce ve ilgili vergi dairelerince Resmî Gazete’den takip edilir.”

ilan şekli eleştirilere konu olsa da firmaların izin belgelerini kötüye kullanmamaları ve caydırıcı olduğu için tercih edilmektedir.

K. Dâhilde İşleme İzin Belgesi'nin/İzninin İhracat Taahhüdünün Kapatılması

DİR kapsamında gerçekleştirilen eşyanın ithalatı ve işlenmesi sonucunda ihracat gerçekleştiğinde firma bunu kanıtlayacak belgelerini sisteme yükleyerek ilgili gümrük idaresinin kayıtlarını göstererek iznin kapatılmasını talep edebilmektedir.⁹⁵

Firmanın ihracat taahhüdünü ne oranda gerçekleştirdiğini belgelemesi için döviz kullanım ve verimlilik oranlarını da gösterir belgeleri hazır hale getirip sisteme yüklemek zorundadır. İhracat gerçekleştikten on gün sonrasına kadar DİR işleme ve izin belgesinin kapatılması talebi ilgili Ticaret Bakanlığı kuruluşuna bildirilmek durumundadır. Firmalar dış ticaretle ülkeye döviz kazandırdıkları için elde edecekleri katma değer vergisi iadesi ve Eximbank kredileri için genelde bir an evvel taahhüdün kapatılmasını talep etmektedirler. Ancak bazen firmalarda çalışanların ihmali ya da yetkisiz kişilerce yapılan danışmanlıklar neticesinde bu taahhüdün kapatılması talebinin geç gittiği haller yaşanabilmektedir. Bu noktada firmaların uluslararası ticaretten anlayan kişileri istihdam etmeleri ya da yetkili gümrük danışmanlık firmalarıyla çalışmaları önerilmektedir.⁹⁶

Yetkili mercilere başvuru süresi içinde yapılmadığı zaman Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği'ne göre firmanın taahhüdü ile ilgili işlemler başlatılmakta ve eksik olan kısımlarla ilgili müeyyideler uygulanmaktadır. DİR kapsamında uygulanan cezaların da açıklanmasıyla sürecin tamamen anlatılmış olması bir sonraki bölümde sağlanacaktır.

L. Dâhilde İşleme Rejimi Şartlarına Uyulmaması ve Hakların Kötüye Kullanımı Durumunda Uygulanacak Müeyyideler

DİR başlı başına bir teşvik sistemi olduğu için uygulayıcıların önemli rekabet avantajları elde etmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Ancak toplumsal hayatın diğer alanlarında olduğu gibi kötüye kullanım söz konusu olduğunda caydırıcı önlemlerin de planlanmış olduğu gözlenmektedir.⁹⁷

⁹⁵ ÖZAYDIN, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri*, s. 71.

⁹⁶ DÖLEK, Ali. "Sorularla Dahilde İşleme Rejimi", Umut Kitap, 2014, s. 224, İstanbul.

⁹⁷ KARAKAHYA, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri*, s. 2.

İlk olarak teknoloji geliştirme bölgelerine yapılan ithalatlarda bir ay içinde işlemler başlamadığı takdirde ithal edilen eşyanın iki katı kadar ceza uygulanmaktadır. Bu süre iki ayı aşmışsa ithal edilen eşyanın bedelinin dört katına kadar çıkabilmektedir. Cezalar sabit rakamlar üzerinden de uygulanmayarak yeniden değerlendirilme usulüne göre 105 ₺ üzerinden tahsil edilmektedir.⁹⁸

Firmalar ithalatı gerçekleştirdikten sonra iznin bittiği günün mesai sonuna kadar taahhütlerini kapatmakla yükümlüdür. Bu süre aşıldığında firmalara uyarı gönderilerek taahhütlerini kapatmaları istenmektedir. Uyarıyı dikkate almayan firmalara cezai takibin başlaması söz konusudur. İhracat gerçekleştirme ihtimali olduğu halde gerçekleştirilmeyen firmalara da ortaya çıkan vergi kaybının bir buçuk katı ceza uygulanmaktadır. Ayrıca ceza kesildikten sonra yine işleme alınmamış olan eşyanın gümrük vergileri tahsil edilmesi için bir ay süre tanınmaktadır. Bu süre sona erdiğinde firma işlemeye başlamamışsa ikinci bir ceza uygulanarak gümrük vergilerinin tahsili gerçekleştirilmektedir.

Para cezalarının yanında hileli ya da hayali işlemler gerçekleştirdikleri tespit edilen kişilere bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilebilmektedir. Bunun yanında 5000 güne kadar para müeyyidelerinin uygulanması sağlanmaktadır.

Sonuç olarak uygulanan cezaların suçun niteliğine göre değişiklik gösterdiği gözlenmektedir. Süresini geçirdikten sonra ihracat yapan kişinin hapsedilmesi söz konusu olmayacağı gibi hileli ve hayali iş yapan kişilerin de para cezası ile cezalandırılması söz konusu olmamaktadır.

Böylece DİR ile ilgili kavramsal çerçevenin tamamıyla sunulmuş olduğu düşünülmektedir. Uygulayıcılar açısından uluslararası pazarlarda önemli rekabet avantajları elde edilmesini sağlayan bu sistemin yaygınlaşarak kullanılmaya başladığı da gözlenmektedir. Ancak DİR çok kapsamlı bir konu olduğu için pek çok kurum ve kuruluşla birlikte yürütülmesi gereken işlemleri gerektirmektedir. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünün bu kuruluşların DİR kapsamında gerçekleştirdikleri işler üzerine yoğunlaşmasının önemli katkılar ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir.

---

⁹⁸ DÖLEK, Ali. “*Sorularla Dahilde İşleme Rejimi*”, Umut Kitap, 2014, s. 224, İstanbul.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİYLE İLGİLİ KURULUŞLAR

DİR kapsamında sağlanan teşviklerden faydalanmak için firmaların etkileşim içinde olmaları gereken pek çok kurum ve kuruluşun olduğu gözlenmektedir. Rejimin etkin şekilde kullanılması için Ticaret Bakanlığında temin edilecek DİR işleme ve izin belgelerinin alınması gerekmektedir. Bunun yanında bedellerin ve oranların hesaplanması için yine Ticaret Bakanlığı'nın veri tabanından faydalanılması sağlanmalıdır. Ayrıca yerelde etkileşimin sağlanması için Ticaret Bakanlığı'nın yerel müdürlüklerinin ve etkileşim ofislerinin de rollerinin anlatılması gereklidir. Araştırmanın bu kısmında özetle bu kuruluşların yetki ve sorumlulukları hakkında bilgiler sunulacaktır.

I. Ticaret Bakanlığı'nın Görev Tanımı ve Sorumlulukları

637 Sayılı Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlüğe giren mevzuat kapsamında DİR hakkında Ekonomi Bakanlığı'nın önemli görevler üstlendiği gözlenmektedir. Ancak bu Bakanlık Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi içinde Ticaret Bakanlığı'na dönüştürüldüğü için bu hükümler Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda uluslararası ticarete ülkemizin payının artırılması ve firmalarının rekabet avantajları sağlaması için teşvikleri uygulamak ve denetimi yapma görevi verilmiştir.⁹⁹

DİR için gerekli özel kişi statü belgeleriyle ilgili başvuruların incelenmesi, kabul edilmesi, DİR izin ve işleme belgelerinin sağlanması ve denetimi bu bakanlıkça yerine getirilmektedir.¹⁰⁰ Sonuç olarak yerli üreticinin daha fazla ihracata yönelmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

640 Sayılı Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile yetki ve sorumlulukları belirlenen Gümrük ve Ticaret Bakanlığı dış ticaretle ilgili bütün gümrük idarelerinin yönetimi ve denetiminden sorumludur. DİR kapsamında yetkileri incelendiğinde ithalat ve ihracatın

⁹⁹ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 87.

¹⁰⁰ UÇAK, Hakan. "50 Soruda Dahilde İşleme Rejimi", Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 164, İstanbul.

kolaylaştırılması için gerekli önlemleri alma, gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamlarını kayda geçirmek ve tespit edilen uygunsuzlukları adli mercilere iletmek gibi görevler yürütmektedir.¹⁰¹ Sonuç olarak DİR kapsamında ithalatı planlanan eşyanın gümrük tarife istatistiki pozisyonuna göre konumlanmasını kontrol ederek uygun koşullarda ithalatçının eline geçmesini sağlayacak altyapıyı oluşturma ve ihracatta da çıkan mal ve hizmetlerin bedellerinin hesaplanmasında kullanılacak istatistikleri portala işleme yükümlülükleri bulunmaktadır.¹⁰²

II. Ticaret Bakanlığı'na Bağlı Bölge Müdürlükleri'nin Görev Tanımı ve Sorumlulukları

Bölge müdürlükleri Bakanlık adına iş ve işlemlerin yürütülmesiyle ilgili görevlendirilmiş kuruluşlar olup DİR sisteminin etkin işlemesi için önemli görevler yerine getirmektedir. Bu kapsamda bireylerin ve firmaların DİR'le ilgili şartlı izin belgelerinin değerlendirilmesi, izin belge başvurularının alınması, izinlerin süresi içinde kullanımını ve sonlandırılmasının takip edilmesi ve uygunsuz durumlar olup olmadığının denetlenmesi gibi hususlarda Bakanlığın bütün yetkilerini kullanmaya yetkilidirler.

---

¹⁰¹ ÖZSOY, Hasan Murat ve YİĞİTOĞLU, Ali İhsan. "100 Soruda Dahilde İşleme Rejimi", Öncü Kitap, s. 192, İstanbul.

¹⁰² GÜLER, Kenan, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi Ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul, s. 26.

Tablo 3.1. Ticaret Bakanlığı Bölge Müdürlükleri ve Bağlı Grup Başkanlıkları

Ticaret Bakanlığı Bölge Müdürlükleri	Görev Alanındaki Grup Başkanlıkları	Grup Başkanlıkları
		Kodları
Batı Anadolu Bölge Müdürlüğü	İzmir	2
	Antalya	9
	Aydın	11
	Balıkesir	12
	Denizli	13
	Manisa	14
	Alaşehir	25
	Fethiye	60
	Kumluca	61
	Ödemiş	50
	Söke	38
Batı Karadeniz Bölge Müdürlüğü	Samsun	7
Doğu Anadolu Bölge Müdürlüğü	Iğdır	56
Doğu Karadeniz Bölge Müdürlüğü	Trabzon	3
	Giresun	4
	Rize	63
	Ordu	5
Güney Anadolu Bölge Müdürlüğü	Mersin	15
	Adana	6
	İskenderun	30
	Antakya	10
	Gaziantep	8
Güneydoğu Anadolu Bölge Müdürlüğü	Malatya	51
	Diyarbakır	31
	Kahramanmaraş	16
	Şanlıurfa	26
İç Anadolu Bölge Müdürlüğü	Ankara	47
	Konya	46
	Niğde	29
Marmara Bölge Müdürlüğü	İstanbul Anadolu Yakası	17

İstanbul Avrupa Yakası	1
Bursa	48
Adapazarı	54
Edirne	58
Akçakoca	22
Yenişehir	59

(Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/> Erişim Tarihi 10/03/2020)

Dağılımları açısından incelendiklerinde bölgesel bir dağılımın olduğu gözlenmektedir. Bölge müdürlüklerinin yanında dış ticaretin yoğun olarak gerçekleştirildiği bölgelerde grup başkanlıkları olarak sınıflandırılmış olduğu gözlenmektedir.

III. Dâhilde İşleme Rejiminde Görevli ve Yetkili Kurumların Görev ve Yetkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

İlgili iki bakanlığın görev ve yetkilerinin incelenmesinden sonra bunların yetki karmaşasına yol açmaması için yetkilerinin sınırlarının da çizilmesinin konunun anlaşılmasında önemli faydalar ortaya koyacağı değerlendirilmektedir. İlk olarak Ticaret Bakanlığı DİR işleme ve izin belgelerinin çıkarılmasını sağlamaktadır. Yine Ticaret Bakanlığı ise bu belgelerle ithalatın gerçekleştiğine dair giriş çıkışları denetlemek ve raporlamakla görevlendirilmiştir. Ayrıca ortaya çıkabilecek usulsüzlüklerin de denetlenmesi görevi bulunmaktadır. Her iki bakanlık da ortay çıkardıkları somut delillerle tespit edilmiş olan hukuka aykırı durumları adli mercilere bildirmekle yükümlüdür.

Böylece DİR ile ilgili resmi kurumların görev ve yetkileri ortaya konulmuştur. DİR’le sağlanan avantajların sayısal verilerle desteklenerek ekonomik sistem içindeki yerinin anlatılması da bir sonraki bölümün konusu olarak incelenecektir.

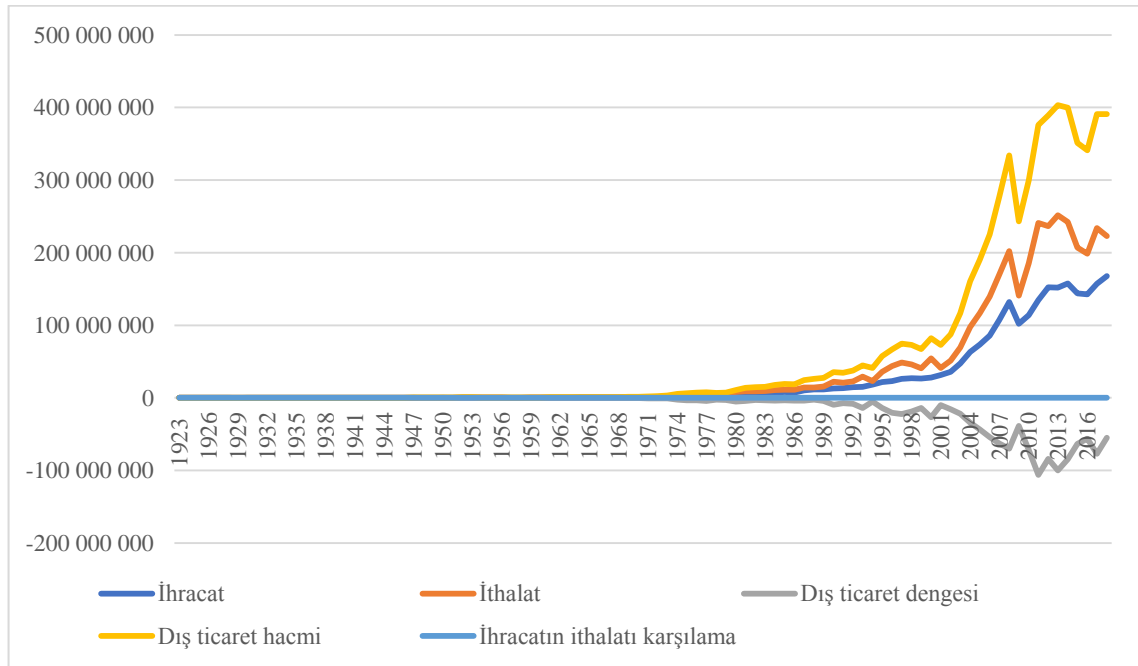
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN EKONOMİDEKİ YERİ

I. Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretindeki Yeri ve Önemi

Dâhilde işleme rejiminin Türkiye Cumhuriyeti ekonomisindeki yerini anlayabilmek için ilk olarak Türkiye’de ekonominin nasıl şekillendiği ile ilgili bilgiler sunmanın önemli katkılar sunabileceği değerlendirilmiştir.

Balta limanı anlaşmasından sonra sürekli borçlanmak durumunda kalan Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı neticesinde yıkılmasının ardından Anadolu’nun işgaline tepki olarak Milli Mücadele gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet ilk kurulduğunda ekonomik olarak tamamen ithalata bağlı ve tarım temelli bir ekonomik model benimsenmiştir. Ancak Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’ün vizyonu sayesinde askeri zaferlerin bir anlam ifade edebilmesi için ekonomik zaferlerle taçlandırılması gerektiğine yönelik görüşü neticesinde devletçilik ilkesi gereği olarak kamunun ekonomik yatırımları yapılmaya başlanmıştır. Özel sektör henüz gelişmemiş olduğu için ister istemez tamamen devlet tekelinde bir piyasa söz konusudur.

Şekil 4.1. 1923-2018 Yılları Arası Dış Ticaret İstatistikleri (www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 05/11/2019)

İlerleyen yıllarda II. Dünya Savaşı neticesinde bütün ülkelerin ekonomik sıkıntılara girmesi neticesinde dış ticaret hacmi yavaş bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. Çok partili hayata geçişin ardından gelen Marshall yardımları ile birlikte ülkenin dış ticarete açılması söz konusu olmuştur. Sonuç olarak ithal edilen ürünlerin yoğun olarak kullanıldığı bir iç piyasanın tarım ürünleriyle finansmanının sağlanması güç hale geldiği için ekonomik sıkıntılar yaşanmıştır.

Bu gelişmeler ışığında ülkenin kalkınma modelinin tarım ekonomisinden ihracata yönelik bir modele dönüştürülmesine yönelik kalkınma planları yapılmaya başlanmıştır. Sonuç olarak ihracatın teşvikine yönelik gümrük birliği gibi anlaşmaların yapılması sonucunda DİR gibi ihracat teşvikleri gerçekleştirilmiştir.

A. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan Ticaret Hacmi

1980li yıllarla birlikte ihracata dayalı ekonomik kalkınma modelinin benimsenmiş olmasından sonra ülkenin ihracatında önemli gelişmeler yaşandığı gözlenmektedir. Ancak küresel rekabet koşullarının ağırlaşması neticesinde DİR gibi teşvik sistemlerinin uygulanmaya başlaması bir zorunluluk haline gelmiştir. Gümrük rejimi serbestleştiği için kurulan serbest bölgelerle birlikte rekabet avantajı elde edilmeye başlanmıştır. İlerleyen yıllarda teknoloji geliştirme bölgeleri de denkleme girdiği için gümrük rejiminin değişimi kaçınılmaz olmuştur. Sonuç olarak DİR gibi teşviklerin ülkenin ihracatına önemli katkılar sağladığı gözlenmektedir. Bu etkilerin incelenmesi için çalışmanın bu kısmında DİR kapsamında gerçekleşmiş olan ithalat ve ihracat oranlarının genel ekonomik konjonktür içinde incelenmesi sağlanacaktır.

1. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracat

DİR bir ihracat teşviki olduğu için uygulamaya geçmesinden sonra hem ihracatın artış gösterdiği hem de yapılan genel ihracat içinde payının giderek arttığı gözlenmektedir. Ancak volatilitenin yüksek olduğu yıllarda DİR ile ihracat riskli olduğu için genel anlamda bir düşüşün yaşandığı gözlenmektedir.

Tablo 4.1. Genel İhracat İçerisinde DİR Kapsamı İhracat (2005-2017)

Yıllar	DİR dışında gerçekleşen ihracat		DİR Kapsamında Yapılan İhracat		Toplam İhracat Genel Toplam
	Toplam	Oran (%)	Toplam	Oran (%)	
2005	35.702	48,6	37.775	51,4	73.477
2006	41.978	49,0	43.557	51,0	85.535
2007	55.109	51,4	52.163	48,6	107.272
2008	69.231	52,4	62.796	47,6	132.027
2009	55.746	54,6	46.397	45,4	102.143
2010	60.164	52,8	53.720	47,2	113.884
2011	70.711	52,4	64.196	47,6	134.907
2012	87194	57,2	65.267	42,8	152.461
2013	83.720	55,1	68.148	44,9	151.868
2014	89.055	56,5	68.555	43,5	157.610
2015	85.027	59,1	58.812	40,9	143.839
2016	84.361	59,2	58.168	40,8	142.529
2017	91.990	58,6	65.006	41,4	156.996

Kaynak (Aydın: 2018 *Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Tekirdağ.)

Tablo 4.1'den de anlaşılacağı üzere ülkenin ihracat hacmi giderek yükselirken DİR ile yapılan ihracatın düşüş gösterdiği gözlenmektedir. Bu noktada bankaların ve aracı kurumların oranlarının yükselmesi ve akreditifle satışların azalması ve paranın transfer maliyetlerindeki yükselmenin etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca DİR kapsamında ithal edilen eşyanın verimli bir şekilde işlenmemesi neticesinde artan iskarta oranları ile birlikte düşen verimliliğin de bu sonuca ulaşılmasını sağlayabileceği düşünülmektedir. Bunların yanında artan iç talebin de DİR ile yapılan ihracatın önüne geçebileceği de göz önünde bulundurulması gereken bir husus olarak karşımız çıkmaktadır. Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalatın da durumunun konunun bütüncül bir şekilde anlatılabilmesi için etkili sonuçlar ortaya çıkarabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla bu bölümün ilerleyen kısmında DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalatın durumu da incelenecektir.

2. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İthalat

Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi genelde ithal ettiği hammadde, yarı mamul, teknoloji ve enerjiyi dönüştürerek üretim yapan bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ithalatın ekonomideki yerinin de anlaşılması gerekmektedir. Ülke ekonomisinin büyümesi için ithalatın gerçekleştirilmesi ve bunun katma değer oluşturularak ihracata dönüştürülmesi gerekmektedir. Ancak ithalatın bu kadar yoğun olduğu bir ekonomik sistemde bireylerin de sürekli olarak ihtiyaçlarının artması da göz önünde bulundurulduğunda dış ticaret açığı ortaya çıkmaktadır. Cari açıkla birlikte yerel paranın değeri sürekli düştüğü için döviz tevdiat hesaplarında artışlar gözlenmektedir.¹⁰³ Ayrıca artan yatırım maliyetleri nedeniyle maliyet enflasyonu ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda enflasyona olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak ekonominin büyümenin aksine küçülme sinyalleri vermesi kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür durumlarda kamunun ilk yapacağı şey dış kaynaklara ulaşmak için çaba sarf etmek olmaktadır. Ancak küresel konjonktür ve neredeyse kapımızın dibinde yaşanan iç savaşlar nedeniyle dış sermaye genelde sabit yabancı sermaye yatırımı olarak değil de portföy yatırımı olarak gelmektedir.

Haliyle bu kaynaklardan gelen paralara güvenerek yatırım yapılamayacağı için ülkenin ekonomik istikrarı olumsuz etkilenmektedir. Artan Kredi Risk Primleri (CDS) nedeniyle daha yüksek oranlarla borçlanma gerçekleştiği için finansmana ulaşım firmalar için büyük kısıtlar oluşturmaktadır. Ödemeler dengesi hem makro hem de firmalar düzeyinde olumsuz etkilendiği için konkordato talepleriyle yüzleşmek durumunda kalınmaktadır. Sonuç olarak iç talebin karşılanmasına yönelik bile olsa ithalata bağlı olarak yaşamak durumunda kalan bireylerin refah algılarının düşmesi söz konusu olmaktadır. Refah algısı düşen bireylerin de alışveriş alışkanlıkları olumsuz etkilendiği için piyasalarda durgunluk ve resesyon sinyalleri alınmaktadır. Artan faiz nedeniyle üretimde bin bir emekle ortaya çıkarılabilecek kar, finansmanla elde edilebildiği için sermaye sahipleri daha yüksek faiz talep etmekle birlikte paranın dolaşımını kısıtlı hale getirmektedir.

Sonuç olarak ithalata bağlı bir ekonomik sistemin sürdürülebilirliğinin olmadığı bu döngüden anlaşılabilir. Bu durumda ihracata yönelme daha güç gerçekleşeceği

---

¹⁰³ GÜLER, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi Ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum*, s. 52.

için piyasalardan çekilen paranın güvenli olduğu düşünülen gelişmiş ülkelere doğru yöneldiği gözlenmektedir.

DİR ihracatın teşviki için kullanılan bir yöntem olmasına rağmen ülke ekonomisinin genelde ürettiğinden daha fazlasını tüketme eğiliminde olduğu ve üretilen mal ve hizmetlerin katma değerinin düşük olması gibi bir realite söz konusu olduğu için ithalatta kullanım düzeyleri düşük kalmaktadır.

Tablo 4.2. DİR Kapsamında Gerçekleşen İthalat İstatistikleri

	Diğer İthalat		DİR'li İthalat		Toplam İthalat
	Toplam	Oran (%)	Toplam	Oran (%)	Genel Toplam
2005	99.524	85,2	17.250	14,8	116.774
2006	120.786	86,5	18.790	13,5	139.576
2007	145.778	85,7	24.285	14,3	170.063
2008	171.182	84,8	30.782	15,2	201.964
2009	119.528	84,8	21.400	15,2	140.928
2010	159.495	86,0	26.049	14,0	185.544
2011	209.992	87,2	30.850	12,8	240.842
2012	204.912	86,6	31.633	13,4	236.545
2013	219.567	87,3	32.084	12,7	251.651
2014	210.619	87,0	31.558	13,0	242.177
2015	181.070	87,4	26.164	12,6	207.234
2016	174.077	87,6	24.541	12,4	198.618
2017	205.367	87,8	28.432	12,2	233.799

Kaynak (Aydın, Dursun. *Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Tekirdağ.)

Tablo 4.2. ile Tablo 4.1 ve Şekil 4.1 birlikte incelendiğinde ülkenin ihracatında bir artış görülmekle birlikte ithalatının da daha yüksek oranda artış gösterdiği tespit edilmektedir. Ayrıca fazladan yapılan ithalatın içinde DİR kapsamında gerçekleştirilenlerin payının da düşük olduğu belirlenmiştir. Ekonomik istikrarın yüksek olduğu zamanlarda dış ticaret açığının kapatılmasına yönelik iyi sayılabilecek gelişmelerin olduğu gözlenirse de genelde ithalatın sürekli bir artış eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Bu duruma bir çare olarak sağlanan Ar-Ge teşvikleri ve ithalatın ikamesine yönelik teşvikler uygulanmaya devam edildiğinde katma değeri daha yüksek ürünler elde edilebileceği için dış ticaret açığının kapatılmasına yönelik olarak ümitli olunması gerektiği görülmektedir. Ancak küresel resesyona sinyallerinin olması ve en büyük ihracat pazarı olan Avrupa Birliği'nin İngiltere'nin ayrılma yönünde yapmış olduğu referandum neticesinde bir belirsizlik içinde olması ortaya çıkarılacak ürünlerin piyasa performanslarını olumsuz etkileyebilecek bir durum olarak görülmektedir.

Sonuç olarak ülke ekonomisinin üretime dayalı ve Ar-Ge yoğun bir şekilde ve verimli bir modele doğru yönlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Herkesin finansör olduğu ama kimsenin kredi kullanmadığı bir para piyasasında ancak hisse senedi gibi yatırım araçlarının karlı olabileceğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Son yıllarda finans merkezi yapımı gibi yatırımcıların alternatif yatırım araçlarına yönlendirebilecek altyapılar hazırlansa da küresel ekonomik konjonktür çok kötü durumda olduğu için başarılı olması güç görünmektedir. Dış ticaret hacminin artırılmasına yönelik olarak DİR'le yapılan ihracatla ithalatın birbirini karşılama oranlarının da incelenmesinin konunun daha iyi anlaşılmasında fayda sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak bir sonraki kısımda bu konuya değinilecektir.

3. Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapılan İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatın ithalatı karşılama oranının hesaplanması için gerçekleştirilen ihracat ve ithalatın oranlanmasının önemli bulgular ortaya çıkaracağı değerlendirilmiştir. Böylece;

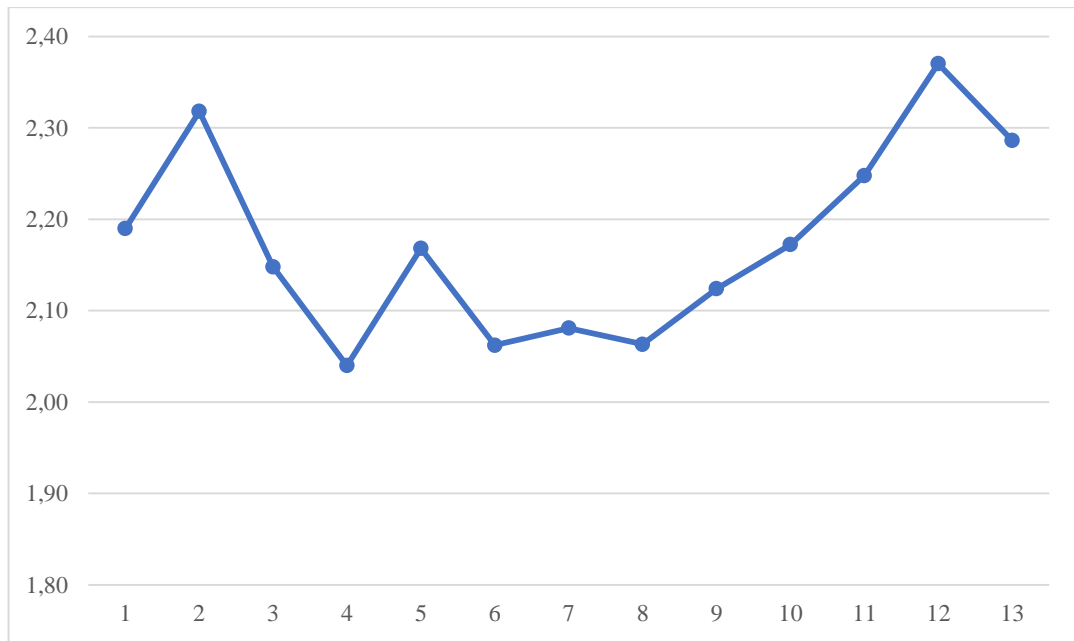
$$\text{Karşılama Oranı} = \frac{\text{DIR kapsamında gerçekleştirilen ihracat}}{\text{DIR kapsamında gerçekleştirilen ithalat}}$$

formülü kullanılarak Tablo 4.3 oluşturulmuştur.

Tablo 4.3. DİR'li İhracat İle İthalatın Karşılama Oranı

	DİR'li ithalat	DİR'li ihracat	Karşılama Oranı(%)
2005	17.250	37.775	2.189855
2006	18.790	43.557	2.318095
2007	24.285	52.163	2.147951
2008	30.782	62.796	2.040023
2009	21.400	46.397	2.168084
2010	26.049	53.720	2.062267
2011	30.850	64.196	2.080908
2012	31.633	65.267	2.063257
2013	32.084	68.148	2.124049
2014	31.558	68.555	2.172349
2015	26.164	58.812	2.247821
2016	24.541	58.168	2.370238
2017	28.432	65.006	2.286367

Miktar olarak değerlendirildiğinde ihracat rakamlarının ithalat rakamlarından daha yüksek olduğu ve her yıl için iki kattan daha fazla olduğu gözlenmektedir. Ancak bu tabloda asıl ulaşılmaması gereken sonucun katma değer açısından ithal edilen eşyanın işlenmesinden sonra ne kadar değerinin arttığının belirlenmesidir.

Şekil 4.2. DİR'li İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Yıllar içinde değerlendirildiğinde ihracatın son yıllara kadar katma değer açısından önemli bir performans sergilediği gözlenmektedir. Ancak son yıllarda bu katma değerde de bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Buradan Fisher'in miktar teorisi üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa sabit kur ve düşük faiz rejiminin ülkede ihracattan elde edilen değerinde de düşük kalmasına neden olduğu gözlenmektedir.¹⁰⁴

Sonuç olarak DİR ülke ekonomisi için en az iki kat katma değer oluşturmaktadır. Ancak iki kat katma değer performansı yüksek olan piyasalarda mevcut ürünlerin pazarlanmasıyla da elde edilebilecek bir husustur. Bu nedenle kütle üretim yerine Ar-Ge temelli ve katma değeri çok daha yüksek sektör çeşitliliğine geçilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Son yıllarda insansız hava aracı ve milli savunma sanayi projelerinin başarılı sonuçlar vermesi ve bunlara uluslararası pazarlardan taleplerin gelmeye başlaması sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Özetle DİR ile ilgili teşvik edilen sektörlerin daha teknoloji yoğun sektörler olmasına özen gösterilmesi ülkenin ekonomik sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

B. Dâhilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret Dengesi

Teorik olarak değerlendirildiğinde DİR bir ihracat teşviki olduğu için ihracat hacminin artmasını sağlaması gerekmektedir. Ortaya çıkan istatistikler incelendiğinde de bunun gerçekleştirilmiş olduğu gözlenmektedir.¹⁰⁵ Ancak DİR'in sadece kendi başına dış ticaret açığının giderilmesine yönelik çare olmasını beklemek doğru çözümler geliştirmenin önüne geçecektir.

Dolayısıyla gerçekçi bir yaklaşımla incelendiğinde DİR'in dış ticaret açığının önlenmesinde önemli etki değeri olduğu gözlenmekle birlikte ithalatta kullanım oranları açısından incelendiğinde çok büyük bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle dış ticaret açığının nedenlerinin açıklanmasının konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nde dış ticaret açığının temel nedeni tasarruf açığıdır. Cumhuriyet ilk kuruluşunda savaştan dolayı gerçekleşen borçları ödemek durumunda kalmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin borçlarının da ödenmesi söz konusu olduğu için

¹⁰⁴ AKTAN, Coşkun Can. "Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi", Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, ss. 168-182, İstanbul, Ekonomi Bilimleri Dergisi, s. 168.

¹⁰⁵ ALPAY, *Dâhilde İşleme Rejiminin Cari İşlemler Hesabına Etkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama*. s. 24.

milli bağımsızlık ekonomik bağımsızlığın kazanılması için çok daha fazla çaba sarf etmeyi gerektirmektedir.¹⁰⁶ İlerleyen dönemlerde yatırımların gerçekleştirilmesi için dış borçlanmalar gerçekleştirilmiş ve iyi hükümetle kötü hükümet arasındaki fark kredi bulabilenle bulamayan arasındaki fark kadar gerçekleşmiştir. Ayrıca liberalleşmenin etkisiyle genişleyen dış pazarlarda küresel sermaye her gelişinde ülkenin rejiminde de önemli etkilerde bulunmuştur.

Bireyler açısından değerlendirildiğinde insanların toplumda yaptıkları bütün ekonomik davranışlar neticesinde ekonomik durum şekillenmektedir. İktisadi teoriler açısından değerlendirildiğinde bireylerin rasyonel kararlar almaları ve yatırımlarının getirileriyle geçimini sağlaması gerekmektedir. Ancak mevcut durumda yatırım yapma ortamları hisse senedi piyasasının durumu göz önünde bulundurulduğunda çok parlak bir görünüm arz etmemektedir. Ayrıca her piyasa hareketliliğinde piyasadan çekilen paralar kredi maliyetlerini artırmaktadır. Sonuç olarak bireylerin getirileri düşmekte ve artan ihtiyaçların karşılanması için dış kaynak kullanımı zorunlu hale gelmektedir. Sonuç olarak bireylerin davranışlarının bir bütünü olarak ekonomi sürekli gelişmekte olan bir durumda bulunmaktadır.

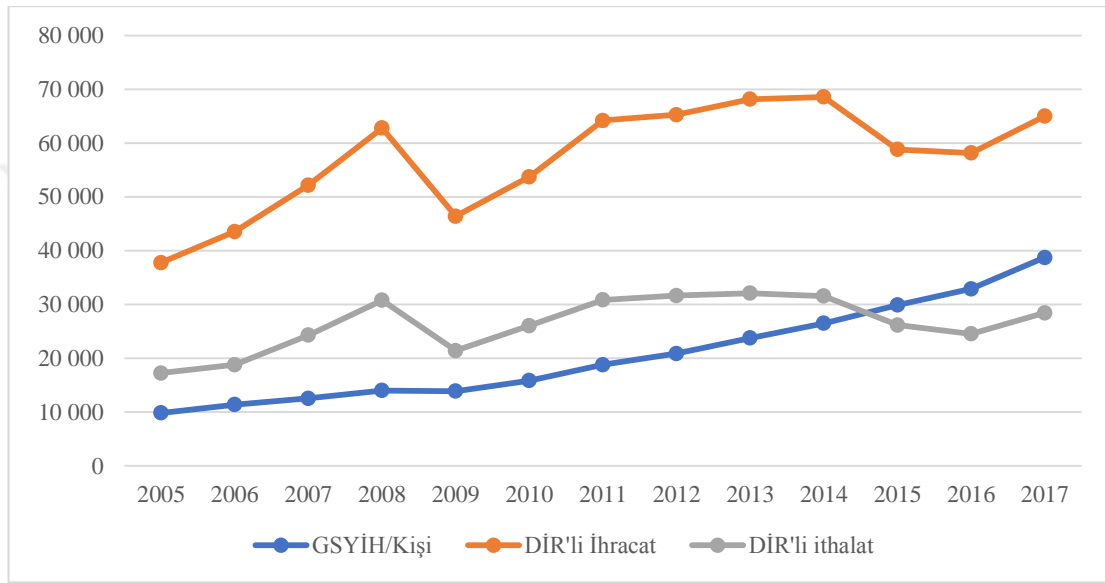
DİR açısından dış ticaret açığı değerlendirildiğinde ihracatın teşviki açısından önemli katkılar sunduğu gözlenmektedir. Ancak iç pazarın ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamaması söz konusu olduğu için ihracattan elde edilen dövizin karşılığı olarak enflasyonist baskılar nedeniyle miktar olarak daralma söz konusu olmaktadır. Sonuç olarak firmalar piyasaya sundukları ürünlerin miktarında azalmaya gitmektedir. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse eskiden aynı paraya satın aldığı çikolatanın boyutlarında küçülmeye gidilmesi ve ekmeğin gramajının sürekli olarak düşmesi gibi durumlar dış ticaret açığının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknoloji tabanlı firmaların desteklenmesinde kullanıldığında katma değer çok yüksek olacağı için DİR'in dış ticaret açığının kapatılmasında daha büyük katkı sağlayabileceği anlaşılmaktadır. Böylece DİR'in dış ticaret üzerindeki etkilerinin de açıklanması sağlanmıştır. Katma değer olarak iki katın üzerinde bir seyir izlediği için bunun milli gelire etkilerinin de incelenmesinin konunun daha iyi anlaşılması için katkı sağlayabileceği öngörülmüştür. Buradan yola çıkarak çalışmanın ilerleyen kısmının bu konuyu incelemesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁰⁶ ASAR, *Türkiye 'de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, s. 4.

II. Dâhilde İşleme Rejimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Arasındaki İlişki

Ülke sınırları içinde yaşayan herkesin elde ettiği gelirin tümü milli gelir ya da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) olarak nitelendirilmektedir. Bu rakamdan kişi başına düşen pay ülkelerin gelişmişlik ölçütleri arasında yer almaktadır. Ancak salt GSYİH üzerinden yapılacak olan değerlendirmeler ülkenin gelişmişliği açısından yanıltıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Bu nedenle gelir adaleti gibi konuların da gelişmişlik endeksleri içinde yer alması gerekmektedir.¹⁰⁷

Şekil 4.3. DİR ve GSYİH arasındaki İlişkinin Seyri (www.tuik.gov.tr/ Erişim tarihi 01/11/2019)

GSYİH ne kadar yüksek olur ve bunun artış hızı ne kadar hızlı şekilde gelişirse ülkenin ekonomik büyümesinin de o oranda artış göstereceği düşünülmektedir. DİR kapsamında dışarıdan elde edilecek dövizle sermaye havuzu güçleneceği için ihracattan dolayı büyük faydalar elde edilebileceği öngörülmektedir.

Şekil 4.3'ten de anlaşılacağı üzere DİR kapsamında gerçekleştirilmiş olan ihracatla GSYİH arasında bir paralellik söz konusudur. Ancak ithalatla GSYİH arasındaki trend incelendiğinde ithalat düştüğünde milli gelirden kişi başına düşen pay artmaktadır. Sonuç olarak ithalatın ikamesine yönelik politikalar başarılı olduğunda milli gelirin daha da artabileceği anlaşılmaktadır. Ancak ihracat artış gösterdiğinde kişi başına düşen payın da aynı oranda artması için gelir adaletinin sağlanması gerektiği görülmektedir.

¹⁰⁷ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 114.

Böylece DİR'in dış ticarete ve ülke ekonomisine etkilerinin de ayrıntılı şekilde incelenmesi sağlanmıştır. Gerek ekonomik gerekse hukuk sosyal birer bilim dalı oldukları için her ikisinin de olguları değerlendirme biçiminin bilim temelli dünya görüşü çerçevesinde şekillenmesi gerekmektedir. DİR'le ilgili hukuki çerçeve hakkında bilgiler mevzuat çerçevesinde sunulmuştur ancak bu noktada karşılaşılan hukuki problemlerin incelenmesinin ayrı bir bölümde sunulmasının konunun anlaşılması ve bütünlüğü açısından fayda sağlayacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın bir sonraki bölümünde DİR kapsamında yaşanan hukuki sorunlara değinilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNDE YAŞANILAN HUKUKİ SORUNLAR

I. Belgelendirmeye İlgili Hukuki Sorunlar

Hukukun kişiler ya da tüzel kişilikler üzerinde uygulanabilmesinin temelinde somut delillerin olması yatmaktadır. Bir kişiye ya da firmaya suç isnat edilebilmesi için kanıt gerekmektedir. Hukuki işlemlerin geçerli sayılması için de yazılı hale getirilmesi gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa çerçevesinde laik, sosyal hukuk devleti olarak tanımlandığı için belgelendirme çok önem arz etmektedir.¹⁰⁸

DİR kapsamında en sık karşılaşılan hukuki problemlerin başında belgelendirmeye dair sorunlar gelmektedir. Bir işlemin resmiyete dökülmesi için belgenin olması ve bunun doğru beyana bağlı olması aranmaktadır. Bu kısımda kambiyo taahhüdü, kaynak kullanımı destekleme fonu ve çevre katkı payları ile ilgili problemlerin ele alınması sağlanacaktır.

A. Kambiyo Taahhüdü İle İlgili Sorunlar

İthalatı gerçekleştirilmesi planlanan ve buna bağlı olarak DIR işleme ve izin belgesi taleplerinde gümrük tarife istatistiki pozisyonlarının yanlış doldurulması ya da kambiyo taahhüdünde yapılan hesaplama hataları neticesinde hukuki problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu kapsamda en sık rastlanılan ihlalin sektör temelinde döviz kullanım oranlarının üzerinde yapılan hesaplamalardan kaynaklandığı gözlenmektedir.¹⁰⁹ Oransal açıdan fazladan gerçekleşen ithalat da ister istemez müeyyidelerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bu tür problemlerle karşılaşmamak için firmaların nitelikli uluslararası ticaret uzmanlarını istihdam etme veya güvenilir gümrük müşavirliği firmalarıyla çalışılması önerilmektedir. Aksi durumlarda firmaların yaptıkları işlemlerde masumiyet karinesini

¹⁰⁸ GÜLER, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi Ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum*, s. 59.

¹⁰⁹ ARGUN, ve EROĞLU, "Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", s. 68.

aşacak şekilde suçlu bulunmaları halinde hapis ve idari para cezalarına maruz kalılabildiği gözlenmektedir.

B. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu İle İlgili Sorunlar

24 Ocak kararları sonunda uygulanmaya başlayan kaynak kullanımını destekleme fonu ihracat yapan firmaların ellerini güçlendirmek için yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda firma ya da birey yapmış olduğu yatırım nedeniyle aldığı kredinin %15ini kaynak kullanımını destekleme fonu kapsamında değerlendirerek daha az faiz ödemektedir. Ancak bunu ticarete kullanması için firmasına gelir olarak kaydetmek durumundadır. Bu sayede firmaların sermaye kullanım oranlarının artırılması hedeflenmiş ve vadeli ithalatın önü açılmış bulunmaktadır.¹¹⁰

Ancak gümrükte ithal edilen eşyanın bulunma süresinin aşımı gibi haller gerçekleştiğinde kaynak kullanımını destekleme fonu ithalatçı kredilendirilmiş olacağı için tahsil edilmektedir. Bu kapsamda ortaya çıkan en büyük sorunlardan birisi firmanın ihracatın gerçekleşmesinden sonra yasal süreler içinde bilgilendirme yapmamasıdır. Sonuç olarak kredi kullanımındaki farkın firmadan istenmesi söz konusu olabilmektedir.

C. Çevre Katkı Payı İle İlgili Sorunlar

2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre ithal edilen eşyanın CIF bedelinin binde beşi oranında çevre katkı payı ödemesi gerekmektedir. DİR kapsamında bu tür vergilerin istisnası olmadığı için ödenmesi lazımdır.¹¹¹ Ancak serbest bölgeler ve teknoloji geliştirme bölgelerinde işlenen eşyanın DİR izin belgesinin süresi dolmadan tekrar dolaşıma sokulmuş olması hallerinde ithalat gerçekleşmemiş olarak görüneceği için çevre katkı payının ödenmemesi gerekmektedir. Oysa mevzuat DİR izin belgesi olduğunda çevre katkı payının ödenmesine hükmetmektedir.

Sonuç olarak firmaların bu tür ek vergileri de hesaba katarak ithalat gerçekleştirmesi ve ihracatta da markalaşma gibi hususlara dikkat ederek katma değeri artıracak önlemleri hayata geçirmelidir.

¹¹⁰ DURMAZ, *Türkiye'de Dahilde İşleme Rejimi'nin İşletmelerin İhracatına Katkılarının Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık İle Karşılaştırmalı İncelemesi*, s. 15.

¹¹¹ AYDIN, *Dahilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, s. 56.

II. Denetimle İlgili Hukuki Sorunlar

DİR çok geniş kapsamlı şekilde ihracat ve ithalat işlemlerinde tercih edildiği için uygulamada denetimle ilgili bazı hukuki problemlerin yaşanabildiği gözlenmektedir. Bu kapsamda gümrük tarife istatistiki pozisyonu işlem gören eşya için değişmektedir. Ayrıca ıskarta oranıyla ilgili miktar değişimleri de yasal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Son olarak kanun metninin yorumlara açık bir şekilde uygulanabilir olması da problemlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu bölümde bu gibi problemlerin açıklanması ve çözüme kavuşturulması için önerilerin sunulması sağlanacaktır.

A. GTİP Değişimlerinin Kontrolü İle İlgili Hukuki Sorunlar

DİR ile eşyanın ithalatında kullanılan gümrük tarife istatistiki pozisyonu işleme ile birlikte değişmektedir. Bu kapsamda eşyanın niteliği değiştiği için artık eski GTİP numarasından işlem görmesine gerek kalmamaktadır. Kullanılan portal üzerinden GTİP numarasının değiştirilmesi mümkündür ancak eşyanın özünüyle ilgili olmak kaydı getirildiği için kısıtlı kalmaktadır. Ancak eşyanın farklı bir şekilde işlenmesinden sonra ortaya çıkan GTİP numarası portal üzerinde tanımlanmış olanlara uymayabilmektedir.¹¹²

Bu problemin çözümü için portala tanımlı mamullerin GTİP numaralarında esneklik sağlanması kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca DİR kapsamında ithal edilen eşyanın katma değerinin yüksek olması için farklı işlemlerden geçirilmesi söz konusudur. Burada ithal edilen eşyanın miktarı ve değerinden çok ihraç edilen mamulün katma değerinin göz önünde bulundurulmasının önemli katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir.

B. Miktar Değişimleri İle İlgili Hukuki Sorunlar

Sektörlerin verimliliklerinin birbiriyle aynı olmadığı göz önünde bulundurulduğu için yönetmeliğin çıkarılmasında döviz kullanım oranlarıyla ilgili farklı oranların kullanıldığı gözlenmektedir. Ancak ıskarta oranları değişken özellikler sergilediği için aynı eşyadan herkesin kullandığı altyapı farklı olduğu için aynı sonuçları elde etmek mümkün olmamaktadır.

Miktar açısından incelendiğinde sektörel temelde çok farklı sonuçların alınabildiği gözlenmektedir. Ancak DİR bütün sektörün aynı verimlilikle çalıştığı varsayımıyla hareket etmektedir. Bu durumda firmalardan düşük teknoloji düzeyinde

¹¹² GÜLER, *Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi Ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum*, s. 43.

olanların maliyetlerinin artması söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla ıskarta oranlarının belirlenmesi ve miktarın ölçümü için firmaların altyapılarına göre bir ayırım yapılması önemli kazanımlar elde edilmesini sağlayacaktır.

C. Kanun Metninde İhlallerin Tam Olarak Belirtilmemesi İle İlgili Hukuki Sorunlar

Mevzuatta ihlaller içinde para ve hapis cezaları ile birlikte idari cezaların öngörülmüş olduğu gözlenmektedir. Ancak metinlerde geçen cezaların tam olarak belirtilmemiş olması neticesinde ortaya problemler çıkması söz konusudur. Kanun metninin yoruma açık yönlerinin ortadan kaldırılması için özen gösterilmesinin bu problemin çözümünde etkili sonuçlar ortaya çıkarabileceği öngörülmektedir. Ayrıca metin incelendiğinde teşviklerden daha fazla yaptırımlarla ilgili hükümlerin olduğu gözlenmektedir.

Daha açık şekilde yazılmış olan metinlerle hem uygulayıcıların hem de denetleyicilerin işlerinin kolaylaşacağı anlaşılmaktadır. Bu hususta değinilmesi gereken bir başka husus da mahkemeye intikal eden davalarda hem savcı hem de hâkimlerin uzmanlık alanları tam olarak ayrışmamış olduğu için yoruma açık hallerde farklı kararların ortaya çıkmasına neden olmasıdır. Bu gibi durumların ortaya çıkmaması için bilirkişilerden faydalanılması ya da hâkim ve savcılarının ayrıca da avukatların ihtisaslaşması önemli faydalar ortaya çıkaracaktır.

III. Dâhilde İşleme Rejiminde Yaşanılan Hukuki Sorunların Çözümüne Yönelik Öneriler

DİR bir teşvik mekanizması olarak tanımlandığı için ihracatın gelişmesine yönelik uygulamaların teşviki üzerinden yorumlanması gereken bir ithalat ve ihracat rejimidir. Ancak hukuki problemlerin ortaya çıkmasının nedenleri arasında kanun metninin karmaşık görünmesi, bürokratik işlemlerin çok olması ve rekabet avantajı kazanma konusunda tam olarak sistemin anlaşılır olmaması gibi nedenlerin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bu kısmında bunların düzenlenmesine yönelik önerilerin ayrı başlıklar altında sunumu gerçekleştirilecektir.

A. Kanun Metni ile İlgili Öneriler

Yasama organı hukuk devleti gereği olarak toplumun ihtiyaçlarını gözlemleyerek öneriler sunarak ortaya bir mevzuatın çıkmasını sağlamaktadır. Kanunların nasıl uygulanacağına yönelik yönetmeliklerle birlikte uygulama esaslarını belirleyen yönergeler alt kuruluşlarca Kanun'a uygun olmak kaydıyla yürütülmektedir. Ancak DİR'de olduğu gibi bazı durumlarda mecliste kabul edilen yasayla birlikte ortaya çıkan uygulama arasında benzerlik gözlenmemektedir. Bu durumun nedeni kanun metnininin açık bir şekilde ortaya çıkartılmaması olduğu düşünülmektedir.

Bir kanun değerlendirilirken ruhu ile birlikte amacı içinde değerlendirilmesi gerekirken yönetmeliğin ruhundan ve amacından çok metnine bağlı kalması problemin ortaya çıkmasının temel nedeni olarak görülmektedir. "Ben yaptım oldu" gibi bir anlayışla günümüz toplumlarının yönetilemeyeceği de göz önünde bulundurulduğunda son yıllarda olduğu gibi herhangi bir değişiklik ile ilgili yapılacak mevzuat düzenlemelerinde askıya çıkarılarak ilgili paydaşların görüşlerine başvurulmaktadır. Bu sayede etkilenebilecek herkesin fikri alınarak ortak akılla yasamanın gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır.

DİR küresel ticari gelişmeler neticesinde dinamik bir yapıyı gerektirdiği halde kanun ve yönetmeliklerin aynı kalmaması gerekmektedir. Sonuç olarak bağcırı dövmektense üzüm yemeyi amaçlayan bir yapı içinde mevzuatın düzenlenmesi önerilmektedir. Dış ticaretin teşvik edilmesi için paydaşların sürekli olarak farklı teşvik mekanizmalarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Kötüye kullanımı gerektirmeyecek şekilde bir vergi sisteminin uygulanmış olması kimsenin tenezzül etmeyeceği bir ortamı oluşturacaktır. İthal edilen ürünlerin katma değerinin yükseltilmesine yönelik markalaşma desteklerinin de sunulmaya başladığı şu günlerde DİR'in amacı içinde kullanımı için yasal mevzuatın uygulanmasında destekleyici hükümlere daha fazla başvurulmasının önemli katkılar ortaya çıkarabileceği öngörülmektedir.

B. Bürokrasinin Azaltılmasıyla İlgili Öneriler

Günümüzde hayatın her alanında dijitalleşme gerçekleştiği için DİR ile ilgili işlemlerin de e-devlet gibi uygulamalar üzerinden tamamen gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan evrak yükü denetlemeyi güçleştirdiği gibi işlemlerin hızını

da olumsuz etkilemektedir. Sertifikalı elektronik imzaların kullanımının yaygınlaştırılması sayesinde bürokrasinin azaltılabileceği öngörülmektedir.

Ayrıca ortaya çıkarılabilecek yapay zekâ uygulamaları sayesinde tam denetim sağlanarak hızlı bir şekilde ithalat taleplerine izinler onaylanarak rassal manuel kontrollerle sistemin etkinliği de denetlenebilmelidir. Küresel rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüzde sanayilerin bile işi üstlenme konusunda önemli olduğu değerlendirildiğinde bürokrasinin azaltılmasının önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.¹¹³

C. Rekabet Avantajı Kazandırılmasıyla İlgili Öneriler

Bir teşvik rejimi olarak DİR etkin kullanıldığı hallerde ihracatçının hem fon kullanma oranlarını artırıp hem de sermaye devir hızını önemli ölçüde yükseltmektedir. Küresel rekabette avantaj kazanmak için ilk başta küresel piyasalarla ilgili bilgiler sunmanın daha kolay bir şekilde konunun anlatılmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

Günümüzde uluslararası ticaretle ilgili sınırlar kalktıkça sermayenin ve mal ile hizmetlerin dolaşımı da daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Küresel bağlamda iletişim ağları da çok hızlı biçimde veri transferini gerçekleştirebildiği için firmaların rekabette avantaj kazanabilmeleri için kalite, maliyet, esneklik ve dağıtım üzerinde yoğun çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

Bu avantajları teker teker inceleyecek olursak ilk başta maliyet gelmektedir. Günümüz konjonktüründe bir mal ya da hizmetin piyasa fiyatı belirlidir ve firmalar maliyet üzerinden rekabet edebilmek için miktarı yükseltmek zorundadır. Daha büyük kapasitelerde üretim yapmak tedarikçilerle yapılacak olan pazarlıklarda avantaj kazandırmaktadır. Tedarikçinin üretim kapasitesinin tümünü ya da büyük bölümünü elinde tutan işletme karşıdaki rakiplerinden daha fazla hammadde ya da yarı mamul çekeceği için daha ucuz maliyetleri elde edebilmektedir. Böylece piyasa fiyatı üzerinden satış gerçekleştirdiğinde daha yüksek kar oranlarına erişebilmektedir. DİR'in bu bağlamda önemli faydalar ortaya çıkardığı gözlenmektedir.

İkinci rekabet önceliği ise kalitedir. Daha kaliteli bir mal ya da hizmetin üretimi iadeler gibi istenmeyecek durumları ortadan kaldırdığı gibi müşteri memnuniyetinden

---

¹¹³ NAKİBOĞLU, ve AYDIN, “Dâhilde İşleme Rejimi'nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi.”, s. 398.

kaynaklanacak devamlılığı da sağlamaktadır. Kaliteli bir ürün ya da hizmet müşterinin ihtiyaçlarını daha uzun süre karşılayabileceği için önemli rekabet avantajları kazandırmaktadır. DİR ile katma değeri yüksek ürünlerin ihracatı gerçekleştirildiğinde ülkeye fazladan döviz girdisi sağlandığı için borçlanmaya gerek kalmadan fon sağlama söz konusu olmaktadır. Böylece kaliteli üretimle DİR kapsamında önemli faydalar elde edilebileceği değerlendirilmektedir.

Günümüzde iletişim teknolojilerinin çok hızlı bir şekilde geliştiği gözlemlendiği için üretilen mal ya da hizmetlerin müşteri beklentilerini karşılayabilme düzeyi olan esneklik konusunda firmaların sürekli yeni ürün geliştirme süreçleri uygulamaları gerekmektedir. Piyasadaki talep nitelik bakımından sürekli geliştiği için firmaların ortaya çıkarabileceği ürünlerin de esnek şekilde yapılandırılmış olmaları gerekmektedir. Esnekliğin sağlanması için teknolojik altyapının iyi yapılandırılmış olması şarttır. DİR ile sürekli fon fazlası elde edilebileceği için teknolojik yatırımlarla birlikte nitelikli insan kaynaklarına yatırım yapmanın da mümkün olabileceği gözlenmektedir.

Son olarak dağıtım konusunda DİR kapsamında talep gören ürün ve hizmetlerin ihracatı açısından önemli bir avantaj kazanılmaktadır. Firmanın ürettiği ürünleri ihraç etmesi küresel bağlamda pazardaki payını da artırıcı bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece etkinliği daha üst düzeylere çıkan firmanın küresel piyasaların gereklerini yerine getirmek için kendisini sürekli yenilemesi de söz konusu olmaktadır.

Bütün bu anlatılanları bir arada değerlendirecek olursak DİR firmaların rekabet avantajı kazanmaları için önemli katkılarda bulunmaktadır. Küresel bağlamda rekabet etmek için piyasalardan sürekli olarak bilgi akışına sahip olmak gerekmektedir. DİR sayesinde bütün tedarikçi ve müşterileriyle etkileşim içinde olan firmanın da gelişmeleri takip etmesi daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Sonuç olarak DİR firmaların küresel rekabetçiliği açısından önemli katkılar sağlamaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu güne kadar ekonomik açıdan önemli bir değişim geçirmektedir. İlk kurulduğu yıllarda ağır sanayi ile ilgili yatırımları gerçekleştirebilecek özel sektör olmadığı ve yetersiz insan kaynağı olduğu gözlemlendiği için devletçilik ilkesi gereğinde kamu tarafından yönetilen bir piyasa oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel bağlamda liberal ekonomik politikaların uygulanması neticesinde tarım temelli ekonomik kalkınma modelinde katma değeri düşük ürünler elde edilebildiği için tarımsal mekanizasyona yönelik teşvikler sunulduğu görülmektedir.

İlerleyen yıllarda tarım temelli bir kalkınmanın ülkenin ekonomik büyümesini sağlayamadığı görüldüğü için stratejik bakımdan öncelikleri dikkate alınarak Asya ile Avrupa arasındaki köprü olma niteliği de kullanılarak ihracat temelli bir ekonomik kalkınma modeli benimsenmiştir.

Günümüz dünyasında firmaların rekabetçiliği ülkelerin rekabetçiliği ile orantılı gelişmektedir. Küresel piyasalarda etkileşim içinde olan firma sayısı arttıkça ülkelerde istihdam ve döviz açığının kapatılması hususunda önemli avantajlar elde edilmektedir. Sonuç olarak dış ticaretin teşviki için çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Teşvikler kapsamında ortaya çıkan DİR ile birlikte ihracat yapmak isteyen firmaların daha fazla yarı mamul ya da hammadde ithal ederek ihracatta büyük hacimlere ulaşmaları amaçlanmıştır. Mevcut çalışma ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik yolculuğu içinde DİR uygulamalarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan hukuki problemleri ele almayı amaçlamıştır.

Çalışmanın amacının gerçekleştirilmesi için giriş bölümünde konunun tanımı, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları ile birlikte kullanılacak tanımlar hakkında bilgiler sunulmuştur.

İlk bölümde dış ticaretin teşviki ile ilgili kavramsal çerçevenin oluşturulmasına yönelik olarak teşvik kavramı teorik ve pratik düzeyde incelenerek Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanmakta olan teşvikler sunulmuştur. İlerleyen bölümde DİR ile ilgili kavramsal çerçevenin sunumu gerçekleştirilerek tanımı, mevzuatı, tarihi geçmişi ve kullanılan terimler ile birlikte süreci hakkında bilgilerin aktarımı sağlanmıştır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde DİR ile ilgili kuruluşların görev ve yetkileri kıyaslamalı olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen bölümde ise DİR'in ekonomideki yeri incelenmiştir. Bu kapsamda resmi istatistiklere dayanan analizler gerçekleştirilmiş ve DİR sayesinde iki kat katma değer ortaya çıkarılabildiği tespit edilmiştir. Araştırmanın bir sonraki bölümünde DİR kapsamında yaşanan hukuki problemler ve bunlara yönelik uygulanabilecek çözümler sunulmuştur.

Bütün bu bilgiler ışığında şu tartışmaların yapılabileceği görülmektedir. İlk olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ihracatının gelişmesi için DİR'in uygulanmaya devam edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde uygulanmasının etkin sonuçlar ortaya çıkarmadığı ve dış ticaret açığının stoğa çalışan firmaların ihracatı ile kapanabildiği görülmektedir. Bu durum DİR'in ruhu ile uyumsuzdur. İthal edilen hammadde ya da yarı mamul işlendikten sonra tümünün ihracatı söz konusu olmamaktadır. Bu kapsamda stokta tutulan ürünlerle ilgili telafi edici vergilerin uygulanması firmaların finansmanını güçleştirmektedir. Bu nedenle ilk öneri DİR kapsamında ithal edilmiş ama ihraç edilmeyi bekleyen eşyayla ilgili telafi edici vergilerin uygulanmamasıdır. Serbest ve teknoloji geliştirme bölgelerinde iznin bittiği günün mesai bitimine kadar firmanın ihracatı gerçekleştirmesi umulmaktadır. Gerçekleşmediği takdirde de cezalar uygulanmaktadır.

DİR kapsamında tartışılması gereken ikinci bir husus ise bir teşvik sistemi olarak kullanılması gerekirken daha çok bir denetim sistemi olarak yapılandırılmış olmasıdır. Dış ticaret izinleriyle ilgili mevzuatın bu konuda yenilenmesi gerekmektedir. Herhangi bir firma kurulduğu gün itibarıyla dış ticaret yetkisini alması gerekirken pek çok bürokratik işlemden geçerek ve teminatlar göstererek dış ticarete başlama olanağı kazanmaktadır. Bu durumda firmaların dış ticaret potansiyellerinin ortaya çıkarılması güçleşmektedir.

Geleceğe yönelik küresel ticarete söz sahibi olma iddiası olan ülkemizin ekonomik olarak refaha ulaşmasının temel gereksinimlerinden bir tanesi de nitelikli insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik önlemlerin alınmasıdır. Bu kapsamda son yıllarda Ar-Ge merkezlerinin kurulmaya başlaması ve ihtisaslaşmış teknoloji geliştirme bölgelerinin kullanıma açılmaya çalışılması gibi çabalar dikkat çekmektedir. Ancak bir bütün halinde toplum mühendisliği ile eğitim başta olmak üzere ekonomide, yasadışı, yargıda ve toplumsal bağlamda yapısal reformlar ortaya konulamadığı durumlarda kısıtlar

ortaya çıkmaya devam edecektir. Bu nedenle DİR'in işe yaraması için ilk başta paydaşların eğitilmesi gerekmektedir.

Bir önceki tartışmayla bağlı olarak ülkemizde üretilen katma değer küresel bağlamla karşılaştırıldığında düşük kalması neticesinde DİR'den beklenen faydanın ancak iki kattan biraz daha fazla olduğu gözlenmektedir. Oysa daha yüksek katma değerli ürün ve hizmetlerin oluşturulmasına yönelik çabalar harcamamız ülke ekonomisinin bir an evvel büyüme hızını artırması için gereklidir.

Ekonomik büyüme küresel ekonomik iklimle doğrudan ilişkili olduğu için DİR'den beklenen faydaların gerçekleşmesi için küresel ekonomik konjonktürün de olumlu hale gelmesi gerekmektedir. Diplomatik olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin çevresindeki neredeyse bütün ülkelerin ve dış pazarların olumsuz durumda görünmesi dış ticaret hacminin küçülebileceğine yönelik sinyaller oluşturmaktadır. Dar çevreden başlamak gerekirse Suriye ve Irak ile İran dış ticaret paydaşlarımızın iç karışıklıkları nedeniyle ticaretten başka hususlarla ilgilenmek durumundadır. Ayrıca buradaki karışıklıklar vekâlet savaşları olarak yürütüldüğü için Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte Rusya Federasyonu'nun baskılarıyla karşı karşıya kalmamıza neden olmaktadır. Kapsamı biraz genişletecek olursak Yunanistan Kıbrıs açıklarında keşfi gerçekleştirilen petrol ve doğal gaz kaynakları nedeniyle dış ticaret yapmaya yönelik olumlu sinyaller vermemektedir. En geniş bağlamda değerlendirildiğinde en büyük ihracat pazarı olan Avrupa Birliği ülkelerinin İngiltere'nin ayrılma yönünde referandum sonucundan çıkış kararı alması ve bir türlü ayrılmanın nasıl gerçekleştirileceğine dair bir anlaşmanın olmayışı ekonomik olarak küçülmeye başlamalarına neden olmaktadır. Küçülen ekonomilerin ithalat yapmaları güçleşebileceği için Türkiye Cumhuriyeti'nin ihracatı açısından önemli bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu gelişmelerin yanında ticaret savaşları olarak adlandırılan Çin Halk Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki anlaşmazlıklar paranın maliyetini sürekli olarak yükseltmektedir. İhracat yapması için ithalat gerçekleştirilmesi gereken bir ülke konumunda olan Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticaret bağlamında bu durum da olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Bilimsel araştırma yöntemi problemlerin tanımlanmasından sonra çözümüne yönelik öneriler de getirmeyi gerektirmektedir. Buradan hareketle durağanlaşan dünya

ekonomisinde ülkelerin ekonomik sürdürülebilirliklerini sağlamaya yönelik gerçekleştirebilecekleri önerilerle ilgili bilgilerin sunumu da gerçekleştirilecektir.

İlk olarak durağan hale gelen ya da resesyon sinyalleri alınan piyasalarda ülkelerin ihtisaslaşmadan başka çareleri kalmamaktadır. İktisadi açıdan mevcut durumun korunması da başarı sayılmaktadır. Böylece ülkemizin son yıllarda yaptığı gibi silahlı insansız hava araçları üretimi gibi bir alana yoğunlaşması gerekmektedir. Son zamanlarda bu alanda önemli ilerlemeler kaydedildiği de gözlenmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti gibi büyük bir ekonomiye ve nüfusa sahip bir ülke için tek bir alanda ihtisaslaşmak yeterli olmayacaktır. Sektörel çeşitliliğin artırılması ve ithal ikamesinin özendirilmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri gibi sosyal güvenlik sistemleri pahalıya mal olan ülkelerin vatandaşlarının sağlık turizmi ile birlikte ülkeye çekilmesi gerekmektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse kamu kuruluşları problemlerin çözümüne yönelik olarak teşvik mekanizmaları oluşturmaktadır. Nitekim dış ticaretin teşviki için DİR, markalaşma için TUQUALITY, Ar-Ge için teknoloji geliştirme bölgeleri ve Ar-Ge merkezleri, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için 1416 Sayılı Kanunun yanında yapılan San-Tez uygulamaları ve daha pek çoğu uygulanmaktadır. Ancak toplumun bilgi çağına dönüşümü henüz yeterince gerçekleşmediği için bunlardan faydalanmayla ilgili istatistiklerde düşük düzeylerde kaldığı gözlenmektedir. Sonuç olarak bütün teşviklerin tanıtımıyla ilgili daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmektedir.

Böylece dâhilde işleme rejiminin Türkiye ihracatındaki yeri ve yaşanan hukuki sorunlar incelenmiştir. Konuyla ilgili çalışma yapacak olanların;

- Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde DİR uygulamaları
- Serbest Bölge mevzuatında DİR'in yeri ve uygulamaları
- Türkiye'nin dış ticaretinin geliştirilmesine yönelik yeni bir teşvik sisteminin

hukuki altyapısı

- Hukuki prosedürler bakımından Türkiye ile yabancı ülkelerin dış ticaret mevzuatlarının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi

gibi konulara yönelebileceği önerilmektedir. Politika geliştiriciler açısından incelendiğinde kanun ve yönetmeliklerin metinlerinin ruhunu yansıtacak şekilde hazırlanması, teşvik yasalarında teşviklerden daha çok müeyyidelerden bahsedilmemesi ve dış ticaret yapmaya yönelik izin işlemlerinde bürokrasinin azaltılmasına yönelik

öneriler getirilmiştir. Uygulayıcılara yönelik olarak demokratik sistemlerde halkın talepleriyle teşviklerin şekillendiği ve bunu sağlamak için istenilen teşvik mekanizmaları üzerinde çalışacak sendika ve meslek örgütleri oluşturmaları ve ne istediğini bilir şekilde taleplerde bulunmaları önerilmektedir. Bahsedilen bütün durumlar ortaya çıktığında Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece dış ticarete sınırlı kalmamak üzere çağdaş medeniyetlerden içinde bulundurduğu potansiyeli de gerçekleştirerek üste çıkması ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akdeve Erdal ve Karagöl, E. Tanas. “*Geçmişten Günümüze Teşvikler ve Ülke Uygulamaları*”, Cilt: 1, Sayı: 37, ss. 336-350, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Aktan, Coşkun Can. “*Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi*”, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, ss. 168-182, İstanbul, Ekonomi Bilimleri Dergisi.
- Alpay, Funda. *Dâhilde İşleme Rejiminin Cari İşlemler Hesabına Etkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Ankara.
- Argun, Doğan ve Eroğlu, Nevber Zeynep, “*Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi*”, Cilt: 11, Sayı: 44, 2015, ss. 61-81, İstanbul, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi.
- Asar, Ebru, *Türkiye’de dâhilde işleme rejimi ve Türk dış ticaretine etkileri*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, İstanbul.
- Aydın, Dursun. *Dâhilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, Tekirdağ.
- Babahanoğlu, Yasin. *Value-added content of exports consistent with imported intermediates: a quantitative analysis*. Bilkent Üniversitesi, Ekonomi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, Ankara.
- Başkol, Murat Ozan, “*Türkiye ihracatının ithalata bağımlılığının dâhilde işleme rejimi açısından analizi*”, Cilt: 12, Sayı: 2, 2016, ss. 1-19, Bolu, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Bıyıkçı, Cafer. *Bir Teşvik Rejimi Olarak Dâhilde İşleme Rejiminin Ülke İhracatı Ve Ülke Kalkınması Üzerindeki Etkileri: Gelişimsel Ve Ekonomi-Politik Bir Analiz*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul.
- Danacı, Sinan, *Türkiye Genelinde Ve Gaziantep Özelinde Dâhilde İşleme Rejiminin Önemi: Sınır Testi Analizi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Gaziantep.
- Dölek, Ali. “*Sorularla Dahilde İşleme Rejimi*”, Umut Kitap, 2014, S. 224, İstanbul.

- Durmaz, Ömer. *Türkiye'de Dâhilde İşleme Rejimi'nin İşletmelerin İhracatına Katkılarının Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık İle Karşılaştırmalı İncelemesi*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, Ankara.
- Dursun, Fatma Tuğba. *Effects Of International Fragmentation Of Production On Exports And Imports: A Comparative Study Of Eu 15 And Turkey*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul.
- Erdil Şahin, Begüm ve Tekin, Ümit Engin, (2019). “*Türkiye'de Dâhilde İşleme Rejimi'nin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkileri (1996-2017)*”, Cilt: 14, Sayı: 3, 2019, ss. 1411-1423, Ankara, Electronic Turkish Studies.
- Erdoğan, İbrahim, *Dâhilde İşleme Rejiminin Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*, (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Uzmanlık Tezi), Ankara 2015.
- Eryüzlü, Hakan, “*Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Açık Üzerindeki Etkileri*”, Cilt: 1, Sayı: 1, 2013, ss. 59-69, Malatya, İnönü University International Journal of Social Sciences.
- Esen, Sinan., Ayas, Işıl ve İdan, Baldauryen, “*Dâhilde İşleme Rejiminde Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*”, Cilt: 7, Sayı: 2, 2019, ss. 331-335, Sakarya, İşletme Bilimi Dergisi.
- Eyilcim, E. *Dâhilde İşleme Rejiminin Mersin'deki Boyutları*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, Mersin.
- Güler, Kenan, *Türkiye'de Dâhilde İşleme Rejimi Ve Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul.
- Horoz, Yeşim. *İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri ve Türkiye Uygulaması*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Bursa.
- Karakahya, Bestami. *Türkiye'de Dâhilde İşleme Rejiminin Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörü İhracatı Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, İstanbul.
- Kocabaş, Volkan. *Dâhilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Sektörel Bir Analiz*, İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, İstanbul.

- Kocaefe Cebeci, Aslıhan ve Yılmaz, Mutlu, “*Dâhilde İşleme Rejimi Ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011)*”, Cilt: 23, Sayı: 2, 2013, ss. 205-224, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Kolaşinliler, Alphan. *İthalat Ve İhracat Süreçleri, Dâhilde İşleme Rejiminin Avantajları Ve İhracatçıya Yapılan Geri Ödemeler*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, İzmir.
- Mali, Metin. *Dâhilde İşleme Rejimi ve Uygulamalarındaki Etkinliği*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, Bursa.
- Nakiboğlu, Aslıhan ve Aydın, Dursun, “*Dâhilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi Ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi.*”, Cilt: 13, Sayı: 22, 2018, ss. 373-400, Electronic Turkish Studies.
- Namlı, Tuğba. *Dâhilde İşleme Rejiminin Uygulama Alanı Ve Türkiye’de Etkinliği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, İstanbul.
- Özaydın, Teslime. *Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejiminin İhracata Etkileri*, Toros Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, Mersin.
- Özsoy, Hasan Murat ve Yiğitoğlu, Ali İhsan. “*100 Soruda Dahilde İşleme Rejimi*”, Öncü Kitap, S. 192, İstanbul.
- Sapmaztürk, Can. *Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının İşletmelerin İhracat Performansı Açısından Değerlendirilmesi*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Ankara.
- Sayılğan, Güven ve Şenol, Coşkun, “*Dâhilde İşleme Rejimi Ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri*”, Cilt: 35, Sayı: 10, 2010, ss. 37-53, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Selen, Ufuk, “*Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*”, Cilt: 5, Sayı: 10, 2005, ss. 182-205, Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Şenol, Coşkun. *Dâhilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, Ankara.

- Şişman, Gülden, “*Dâhilde İşleme Rejiminin Vergisel Avantajları ve İhlali*”. Cilt: 7, Sayı: 4, 2017, ss. 265-282, Journal of Current Researches on Social Sciences.
- Takım, Abdullah ve Ersungur, Ş. Mustafa, “*Dâhilde İşleme Rejimi: İhracat Ve İthalat Üzerindeki Etkisi*”, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010, ss. 289-305, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Takım, Abdullah ve Ersungur, Ş. Mustafa, “*Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer mi?*”, Cilt: 32, Sayı: 3, 2018, ss.725-744, Erzurum, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Tekin, Ümit Engin, “(2017). “*Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat Ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)*”, Cilt: 3, Sayı: 16, 2017, ss. 192-206, Kahramanmaraş, International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS).
- Uçak, Hakan. “*50 Soruda Dahilde İşleme Rejimi*”, Seçkin Yayıncılık, 2013, S. 164, İstanbul.
- Yerlikaya, M. Emin. *Tekstil Sektörü’ne Yönelik Teşvik Uygulamaları*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, İstanbul.
- <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi 29/11/2019